ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 48 (2574)
ПЯТНІЦА
26
лістапада 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

29 ЛІСТАПАДА ПАЧЫНАЕ РАБОТУ З'ЕЗД БЕЛАРУСКАГА ТЭАТРАЛЬНАГА АБ'ЯДНАННЯ
Стар. 3

КРЫТЫКА. ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ
Працяг размовы. Выступаюць В. Бечык, А. Майзон, А. Вярцінскі
Стар. 4—5

БЕЛАРУСКАЯ ЧЫГУНКА І МУЗА
Стар. 6—7

«ЗАЛАТАЯ КАРЭТА»
на сцэне Гомельскага тэатра
Стар. 8

ПРАЦУЕ Ў ГРОДНЕ КУЛЬТАСВЕТВУЧЫЛІШЧА
Стар. 9

Расул ГАМЗАТАЎ — ПА-БЕЛАРУСКУ
Стар. 10

БЛІЗКАЯ ДАЛЁКАЯ ПОЎНАЧ
Нарыс А. Дракахруста
Стар. 12—13

Мінскі кацёл... Сакрушальны ўдар Першага Прыбалтыйскага, Першага, Другога і Трэцяга Беларускіх франтоў па нямецка-фашысцкіх захопніках на паўднёвым усходзе ад сталіцы рэспублікі... Гэта было ў ліпені 1944...

Кульмінацыйнаму моманту бітвы прысвечана дыярама, створаная мастакамі Б. Аракчэевым, П. Крахалёвым, У. Лагуном, Л. Асядоўскім для Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Пра дыяраму, фрагмент якой вы бачыце на здымку, чытайце на стар. 11.

ПЛЕНУМ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ САВЕЦКАГА САЮЗА

22—23 лістапада 1971 года адбыўся чарговы Пленум ЦК КПСС.

Пленум заслухаў і абмеркаваў даклады намесніка Старшыні Савета Міністраў СССР, старшыні Дзяржплана СССР М. К. Байбакова «Аб Дзяржаўным пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гг. і аб Дзяржаўным плане развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1972 год» і міністра фінансаў СССР В. Ф. Гарбузава «Аб Дзяржаўным бюджэце СССР на 1972 год і аб выкананні Дзяржаўнага бюджэту СССР за 1970 год».

Пасля спрэчак, з прамовай па гэтым пытанні выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС Л. І. Брэжнеў.

Пленум ЦК КПСС прыняў адпаведную пастанову.

Пленум Цэнтральнага Камітэта КПСС заслухаў даклад Генеральнага сакратара ЦК КПСС Л. І. Брэжнева «Аб міжнароднай дзейнасці ЦК КПСС пасля XXIV з'езда партыі».

Пленум ЦК КПСС аднадушна прыняў пастанову па дакладзе Л. І. Брэжнева.

Пленум выбраў М. С. Саломенцава кандыдатам у члены Палітбюро ЦК КПСС.

Пленум вызваліў М. С. Саломенцава ад абавязкаў сакратара ЦК КПСС у сувязі з пераходам на новую работу.

АБ ДЗЯРЖАЎНЫМ ПЯЦІГАДОВЫМ ПЛАНЕ

РАЗВІЦЦЯ НАРОДНАЙ ГАСПАДАРКІ СССР НА 1971—1975 ГАДЫ І АБ ДЗЯРЖАЎНЫМ ПЛАНЕ РАЗВІЦЦЯ НАРОДНАЙ ГАСПАДАРКІ СССР НА 1972 ГОД

Даклад Старшыні Савета Міністраў СССР дэпутата А. М. КАСЫГІНА

Увага савецкіх людзей, нашых сяброў ва ўсім свеце скіравана да Масквы, да Крамля, дзе праходзіць трэцяя сесія Вярхоўнага Савета СССР восьмага склікання.

Дэпутаты — пасланцы ўсіх народаў нашай неабсяжнай Радзімы абмяркуюць і зацвердзяць Дзяржаўны пяцігадовы план развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады, Дзяржаўны план народнай гаспадаркі СССР на 1972 год, Дзяржаўны бюджэт СССР на 1972 год і яго выкананне за 1970 год, Указы Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

З дакладам па першым і другім пытаннях парадку дня сесіі выступіў Старшыня Савета Міністраў СССР А. М. Касыгін.

Па трэцім пытанні парадку дня выступіў міністр фінансаў СССР В. Ф. Гарбузаў.

Пасля гэтага пачалося абмеркаванне дакладаў.

Сёння сесія працягвае сваю работу.

XXIV з'езд КПСС, сказаў А. М. Касыгін, даў глыбокі і ўсебаковы аналіз сучаснага этапа камуністычнага будаўніцтва, выкікаў развіцця савецкай эканомікі. Гады мінулай восьмай пяцігодкі азнаменаваны вялікімі поспехамі ва ўсіх галінах палітычнага, эканамічнага і сацыяльнага жыцця нашай краіны. Гэтыя поспехі поўнасцю пацвярджаюць правільнасць выпрацаванай партыяй палітыкі, пераканаўча дэманструюць яе жыццёвую сілу.

Галоўны вынік мінулай пяцігодкі заключаецца ў паспяховым выкананні асноўных эканамічных і сацыяльных задач, пастаўленых XXIII з'ездам КПСС.

У выніку выканання восьмага пяцігадовага плана значна павысіўся эканамічны патэнцыял краіны. Кошт асноўных фондаў у народнай гаспадарцы складае цяпер амаль 740 мільярдаў рублёў. За апошнія 10 гадоў асноўныя вытворчыя фонды абноўлены прыкладна на 75 працэнтаў.

XXIV з'езд КПСС вызначыў асноўныя напрамкі далейшага развіцця нашай краіны, узброіў партыю і народ навукова абгрунтаванай сацыяльна-эканамічнай праграмай, якая адпавядае новым магчымасцям і патрабаванням развітага сацыялістычнага грамадства, зацвердзіў Дырэктывы па развіццю народнай гаспадаркі на дзевятую пяцігодку.

Прадстаўлены Саветам Міністраў на разгляд Вярхоўнага Савета СССР пяцігадовы план складзен у поўнай адпаведнасці з Дырэктывамі з'езда.

Распрацоўка пяцігадовага плана вялася пад кіраўніцтвам Цэнтральнага Камітэта КПСС і Савецкага ўрада. Разам з Дзяржпланам СССР у ёй удзельнічалі міністэрствы і ведамствы, Саветы Міністраў саюзных рэспублік, прафсаюзы, мясцовыя планавыя і гаспадарчыя органы, Акадэмія навук і іншыя навуковыя ўстановы. Былі разгледжаны прапановы, унесеныя на XXIV з'ездзе КПСС, на партыйных з'ездах у рэспубліках і канферэнцыях у краях і абласцях, у гарадах і раёнах, на сходах пярвічных партыйных арганізацый і на сходах працоўных, а таксама прапановы, унесеныя рабочымі, калгаснікамі, спецыялістамі і вучонымі.

Праект плана абмяркоўваўся на Пленуме Цэнтральнага Камітэта КПСС, што адбыўся гэтымі днямі і быў у асноўным адобраны.

Галоўная задача пяцігодкі, сфармуляваная XXIV з'ездам КПСС, заключаецца ў тым, каб **забяспечыць значны ўздым матэрыяльнага і культурнага ўзроўню жыцця народа на аснове высокіх тэмпаў развіцця сацыялістычнай вытворчасці, павышэння яе эфектыўнасці, навукова-тэхнічнага прагрэсу і паскарэння росту прадукцыйнасці працы.**

Дакладчык падкрэсліў, што гэты курс нашай партыі знаходзіць канкрэтнае выражэнне ў заданнях пяцігадовага плана.

Па-першае, план змяшчае шырокую сацыяльную праграму, якая ахоплівае значна больш, чым у мінулым, усе бакі жыцця чалавека. Доўгачасовая арыентацыя народнай гаспадаркі на істотнае павышэнне народнага дабрабыту запатрабавала ў дзевятай пяцігодцы пераразмеркавання грамадскіх рэсурсаў і ўнясення буйных структурных змен у эканоміку краіны. Гэта перш за ўсё выразілася:

— у павелічэнні долі нацыянальнага даходу, які накіроўваецца на спажыванне;

— у павышэнні долі капітальных укладанняў на фарміраванне сучаснай матэрыяльна-тэхнічнай базы вытворчасці тавараў народнага спажывання і сферы паслуг для насельніцтва;

— у павелічэнні ў агульным аб'ёме прамысловай прадукцыі долі прадукцыі для народнага спажывання;

— ва ўцягненні значных працоўных рэсурсаў у сферу абслугоўвання насельніцтва.

Па-другое, план прадугледжвае далейшае магутнае развіццё цяжкай прамысловасці — асновы няўхільнага расшырэння грамадскай вытворчасці і забеспячэння абароназдольнасці краіны.

Па-трэцяе, план забяспечвае ажыццяўленне распрацаванай партыяй доўгачасовай комплекснай праграмы развіцця сельскай гаспадаркі. Важнейшай умовай ажыццяўлення гэтай праграмы з'явіцца інтэнсіфікацыя сельскагаспадарчай вытворчасці.

Па-чацвёртае, паскарэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу і ажыццяўленне адзінай дзяржаўнай тэхнічнай палітыкі становяцца асноўным сродкам высокіх тэмпаў росту грамадскай вытворчасці і павышэння яе эфектыўнасці.

Дакладчык адзначыў, што важнейшай умовай вырашэння сацыяльна-эканамічных задач дзевятай пяцігодкі з'яўляюцца далейшае развіццё ўсіх прадукцыйных сіл краіны, значны рост матэрыяльнай вытворчасці і павышэнне яе эфектыўнасці.

Характарызуючы гіганцкія маштабы развіцця нашай эканомікі ў дзевятай пяцігодцы, прамоўца падкрэсліў, што ў 1975 годзе кошт усіх асноўных фондаў у народнай гаспадарцы складзе больш як трыльён рублёў. Гадавы аб'ём прамысловай прадукцыі ў грашовым выражэнні дасягне амаль 550 мільярдаў рублёў. Выпрацоўка электраэнергіі перавысіць адзін трыльён кілават-гадзін, сталі будзе выплаўлена каля 150 мільёнаў тон, здабыча нафты складзе прыкладна 500 мільёнаў тон. Вытворчасць цэменту дасягне ўзроўню 125 мільёнаў тон. Выпуск тканін пераўзыдзе 11 мільярдаў квадратных метраў, а вытворчасць скуранога абутку складзе 830 мільёнаў пар. Да канца пяцігодкі валавы збор збожжа павінен перавысіць 200 мільёнаў тон, вытворчасць мяса дасягне прыкладна 16 мільёнаў тон, малака — 100 мільёнаў тон, яек — 52 мільярды штук.

Агульны аб'ём прамысловай і сельскагаспадарчай прадукцыі СССР у 1975 годзе перавысіць цяперашні ўзровень прамысловай і сельскагаспадарчай вытворчасці ў ЗША. Гэта важная вяха ў эканамічным спаборніцтве СССР і капіталістычных краін.

У новай пяцігодцы мы павінны істотна рушыць наперад у справе навукова-тэхнічнага прагрэсу і павышэння на гэтай аснове прадукцыйнасці працы. Менавіта ў гэту сферу пераносіцца цяпер цэнтр цяжару эканамічнага спаборніцтва дзвюх розных сусветных сістэм.

Рашэнні XXIV з'езда КПСС **аб паскарэнні навукова-тэхнічнага прагрэсу** пакладзены ў аснову плана развіцця матэрыяльнай вытворчасці ў дзевятай пяцігодцы. Праграма навукова-тэхнічнага прагрэсу прадугледжвае распрацоўку канкрэтных праблем, вырашэнне якіх забяспечвае інтэнсіфікацыю грамадскай вытворчасці і павышэнне яе эфектыўнасці, а таксама практычнае выкарыстанне сучасных дасягненняў навукі і тэхнікі.

Важнейшае значэнне для паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу мае **развіццё навукі,** павышэнне яе эфектыўнасці і скарачэнне тэрмінаў укаранення дасягненняў навукі ў вытворчасць.

У гэтай пяцігодцы затраты дзяржавы на правядзенне навуковых даследаванняў і ўмацаванне эксперыментальнай базы навуковых устаноў павялічваюцца ў параўнанні з мінулым пяцігоддзем больш чым на 60 працэнтаў.

На аснове тэхнічнага прагрэсу пяцігадовы план намячае далейшы значны **рост прадукцыйнасці грамадскай працы.** Так, у прамысловасці прадукцыйнасць працы павінна ўзрасці ў 1975 годзе амаль на 39 працэнтаў у грамадскім сектары сельскай гаспадаркі — на 38, у будаўніцтве — на 37, на чыгуначным транспарце — прыкладна на 23 працэнты.

Пры намечаным росце прадукцыйнасці працы колькасць работнікаў, занятых у матэрыяльнай вытворчасці, запатрабуецца павялічыць за пяцігоддзе толькі на 4,7 мільёна чалавек. Адзначыўшы, што за пяцігоддзе ўвесь прырост працоўных рэсурсаў складзе прыкладна 10 мільёнаў чалавек, дакладчык падкрэсліў, што астатнія 5 мільёнаў забяспечаць прырост колькасці работнікаў, занятых у асвеце, ахове здароўя, у сферы абслугоўвання і ў іншых невытворчых галінах.

Рашаючае значэнне для выканання сацыяльна-эканамічных задач мае развіццё **прамысловай вытворчасці,** павышэнне эфектыўнасці работы прамысловасці. У плане прадугледжана значнае павелічэнне прыросту прамысловай прадукцыі ў параўнанні з мінулай пяцігодкай, за дзевятае пяцігоддзе яе выпуск павялічыцца ў супастаўных цэнах на 174 мільярды рублёў супраць 125 мільярдаў рублёў прыросту за восьмую пяцігодку.

Адна з важнейшых задач пяцігодкі — далейшае ўмацаванне і тэхнічнае аснашчэнне **паліўна-энергетычнай базы** народнай гаспадаркі.

Пяцігадовым планам прадугледжана далейшае развіццё **сыравінных галін** прамысловасці, чорнай і каляровай металургіі, хімічнай прамысловасці.

Праграма **машынабудавання** забяспечвае развіццё на больш высокім тэхнічным узроўні ўсіх галін цяжкай прамысловасці, далейшае ўмацаванне абароназдольнасці нашай краіны, узмацненне і абнаўленне матэрыяльна-тэхнічнай базы сельскай гаспадаркі, тэхнічнае пераўзбраенне лёгкай, харчовай прамысловасці, а таксама прадпрыемстваў сферы абслугоўвання насельніцтва.

З мэтай паспяховага вырашэння буйных задач, пастаўленых перад машынабудаваннем, капітальныя ўкладанні ў гэту галіну павялічваюцца амаль у два разы ў параўнанні з мінулай пяцігодкай.

Пяцігадовым планам прадугледжан істотны рост вытворчасці **тавараў народнага спажывання.** У 1975 годзе іх павінна быць выпушчана на 49 працэнтаў больш, чым у 1970 годзе.

Аб'ём вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі прадугледжан у пяцігадовым плане ў адпаведнасці з Дырэктывамі XXIV з'езда КПСС. Па разліку на 100 гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў вытворчасць прадукцыі ў калгасах і саўгасах павялічыцца прыкладна на адну трэць.

У 1971—1975 гадах на развіццё сельскай гаспадаркі выдзяляецца дзяржавай і калгасамі амаль 129 мільярдаў рублёў капітальных укладанняў. Сельская гаспадарка атрымае за пяцігоддзе 1 мільён 700 тысяч трактараў больш высокай магутнасці, новыя высокапрадукцыйныя збожжаўборачныя і кукурузаўборачныя камбайны, дажджавальныя машыны, машыны для ўнясення мінеральных угнаенняў і шмат відаў іншай сельскагаспадарчай тэхнікі.

Вытворчасць мінеральных угнаенняў дасягне ў 1975 годзе 90 мільёнаў тон супраць 55,4 мільёна тон у 1970 годзе.

За пяцігоддзе будзе ўведзена ў эксплуатацыю 3,2 мільёна гектараў арашаемых зямель, 5 мільёнаў гектараў асушаных зямель і больш як 41 мільён гектараў абводненай пашы.

Буйныя меры намячаюцца па ўздыму жывёлагадоўлі. Асноўнай умовай вырашэння гэтай задачы з'яўляецца забеспячэнне кармамі. У саўгасах і калгасах будуць пабудаваны буйныя комплексы па вытворчасці прадукцыі жывёлагадоўлі на прамысловай аснове.

Капітальныя ўкладанні ў развіццё чыгуначнага транспарту ўзрастуць амаль у 1,6 раза. Намечана пракласці 5,6 тысячы кіламетраў новых чыгуначных ліній і электрыфікаваць 6 тысяч кіламетраў ліній. Будзе пабудавана другіх пуцей амаль у 3,5 раза больш, чым у мінулай пяцігодцы.

За гады пяцігодкі вялікае развіццё атрымае аўтамабільны транспарт.

Марскі, рачны і паветраны флоты папоўняцца сучаснымі суднамі і самалётамі.

У дзевятым пяцігоддзі трэба будзе выканаць вялікую праграму **капітальнага будаўніцтва,** павысіць яго эфектыўнасць і якасць.

Агульны аб'ём капітальных укладанняў за пяцігодку вызначан у размеры 501 мільярда рублёў, або амаль на 42 працэнты больш, чым у мінулым пяцігоддзі.

Маштабы развіцця гаспадаркі і культуры **саюзных рэспублік** вызначаны планам у адпаведнасці з Дырэктывамі XXIV з'езда КПСС.

Аб'ём вытворчасці прамысловай і сельскагаспадарчай прадукцыі ва ўсіх саюзных рэспубліках значна ўзрасце.

У 1972 годзе савецкі народ будзе адзначаць пяцідзесяцігоддзе ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Гэта знамянальная гістарычная дата. Наша многанацыянальная дзяржава з'яўляецца ўзорам адзінства, дружбы і брацкага супрацоўніцтва ўсіх складаючых яе нацый і народнасцей. Няўхільна ажыццяўляючы ленінскую нацыянальную палітыку, Камуністычная партыя дабілася вырашэння нацыянальнага пытання на адзіна правільнай і справядлівай аснове — на аснове роўнасці і ўзаемнай павагі ўсіх народаў нашай вялікай Радзімы.

Вялікі раздзел даклада А. М. Касыгін прысвяціў праграме павышэння жыццёвага ўзроўню народа.

Рост эканамічнага патэнцыялу краіны, навукова-тэхнічны прагрэс ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі падкрэсліў ён, з'яўляюцца асновай паспяховага вырашэння буйных задач сацыяльнага развіцця. Праграма павышэння жыццёвага ўзроўню народа прадугледжана ў пяцігадовым плане ў поўнай адпаведнасці з Дырэктывамі XXIV з'езда КПСС.

(Заканчэнне на 15-й стар.).

ПЕРАД З'ЕЗДАМ БТА

Дваццаць пяць гадоў назад Савет Міністраў Беларускай ССР прыняў пастанову «Аб арганізацыі Беларускага тэатральнага аб'яднання». З той пары гэта творчая арганізацыя заваявала прызнанне грамадскасці як аб'яднанне аўтарытэтных і прафесійна дасведчаных дзеячоў сцэны, здольных ўплываць на тэатральнае жыццё рэспублікі. БТА абапіраецца ў сваёй дзейнасці на вялікі атрад ветэранаў беларускай сцэны, якія самі здабывалі ёй славу і стваралі традыцыі, застаючыся сапраўднымі наватарамі ў творчасці. Праводзяцца канферэнцыі, на якіх практыкі і тэатральныя крытыкі па-навуковаму абмяркоўваюць і асобныя спектаклі, і пэўныя тэндэнцыі ў дзейнасці таго або іншага тэатра. Падтрымліваюцца кантакты з тэатральнымі аб'яднаннямі Расіі, Украіны, прыбалтыйскіх рэспублік, Закаўказзя.

БТА мае абласныя аддзяленні, якія садзейнічаюць ідэйна-творчаму выхаванню артыстычных труп, дапамагаюць кіраўніцтву тэатраў фарміраваць рэпертуар і выпрацоўваць перспектыву творчага росту кожнага таленавітага чалавека. Вядзецца збор матэрыялаў па гісторыі беларускага тэатра. Распрацоўку надзённых яе пытанняў засяродзіў метадычны кабінет БТА. Выдаецца бюлетэнь «Тэатральны Мінск», выйшлі з друку зборнікі літаратурных партрэтаў майстроў беларускай сцэны і фотаальбом «Беларускі тэатр». Разам з падрабязнымі стэнаграмамі творчых абмеркаванняў і багатай фотатэкай усё гэта з'яўляецца каштоўным скарбам для гісторыкаў, даследчыкаў і практыкаў нашай сцэны.

Каля 1 500 членаў БТА, у лік якіх уваходзяць таксама дзеячы народных тэатраў, радыё, тэлебачання і філарманічных калектываў, удзельнічаюць у рабоце розных секцый і падтрымліваюць сталы кантакт з Інстытутам мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, з творчымі саюзамі пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў і кінематаграфістаў.

Беларускае тэатральнае аб'яднанне мае добра абсталяваны Дом мастацтваў з бібліятэкай і кіназалай, майстэрні, якія абслугоўваюць творчыя калектывы. Неўзабаве аб'яднанне атрымае новы чатырохпавярховы будынак на Старавіленскім тракце для свайго вытворчага камбіната.

Узначальвае шматгранную дзейнасць БТА нязменны старшыня прэзідыума гэтай арганізацыі народная артыстка СССР Л. Александроўская.

Пяты з'езд Беларускага тэатральнага аб'яднання абмяркуе надзённыя праблемы развіцця беларускага сцэнічнага мастацтва ў святле рашэнняў XXIV з'езда КПСС. Назапашаны вялікі вопыт, поле дзейнасці неабдымнае, і ў калектыўным роздуме пра дасягненні і задачы будзе выпрацавана праграма далейшага ўздыму дзейнасці БТА.

Ніжэй друкуюцца выступленні членаў БТА.

●

Таццяна АЛЯКСЕЕВА,
заслужаная артыстка БССР

ПА-ПЕРШАЕ, я віншую тэатральнае аб'яднанне з 25-годдзем і жадаю, каб і ў маладосці, і потым, калі прыйдзе сталасць, члены яго высока неслі сцяг прынцыповасці, добразычлівасці і патрабавальнасці! Каб не зніжаўся крытэрый ацэнак творчасці, каб крытыкі і мастацтвазнаўцы, якія прадстаўляюць тэатральнае аб'яднанне, ніколі не забывалі, што адлік трэба весці не з нуля, а з улікам ужо заваяваных у мастацтве пазіцый. А высокае мастацтва пачынаецца з умення прынцыпова гаварыць пра мастацтва. Само сабой зразумела, што крытыка павінна быць высока прафесійнай, што ёю павінны займацца людзі адукаваныя, інтэлігентныя. І яшчэ — крытыка павінна быць своечасовай.

Іншы раз здараецца так, што мы, работнікі тэатра, месяцамі чакаем рэцэнзіі альбо нейкага водгуку ў газеце. За гэты час паспявае ўжо скласціся грамадская думка пра той ці іншы спекталь або пра выканаўцу, і рэцэнзія, якая потым з'яўляецца, ужо не можа, па-сутнасці, прынесці той карысці, якую павінна была, ужо нічога не дае ні гледачу, ні акцёрам.

Магу прывесці прыклад. Ужо два месяцы, як Акадэмічны тэатр імя Я. Купалы сыграў прэм'еру па п'есе Астроўскага «Без віны вінаватыя». Але да гэтага часу ні ў адной газеце не з'явілася рэцэнзіі на спектакль. А нам, удзельнікам спектакля, вельмі хацелася б атрымаць ацэнку нашай работы, бо працавалі мы з вялікай цікавасцю і абыякавых сярод нас не было. Класіка на акадэмічнай беларускай сцэне — гэта ж з'ява!..

Пяты з'езд БТА — значная падзея ў тэатральным жыцці рэспублікі. Хочацца, каб на ім былі не толькі ўрачыстыя прамовы, але і дзелавая гаворка пра тое, чым мы жывём, што нас хвалюе. Я нездарма звярнулася да крытыкаў — яны ж выносяць прысуд, даюць ацэнкі, якія потым застаюцца ў гісторыі сцэнічнага мастацтва. Адказнасць вельмі вялікая! Невыпадкова на XXIV з'ездзе КПСС так прынцыпова была падкрэслена роля крытыкі ў творчым працэсе.

●

Валерый ГЛУШАКОЎ,
народны артыст БССР

МУЗЫЧНЫ ТЭАТР — установа своеасаблівая. Спектакль на нашай сцэне ствараюць салісты, хор, аркестр, міманс. Такі складаны творчы арганізм патрабуе асаблівай увагі. На жаль, Беларускае тэатральнае аб'яднанне мала цікавіцца нашымі патрэбамі.

Быў час, калі ў тэатры па ініцыятыве БТА наладжваліся вельмі важныя для нас заняткі па грыме, фехтаванні, танцах. Але БТА забылася на сваю карысную ініцыятыву. Безумоўна, вінаваты ў гэтым мы, бо неяк абыякава да гэтага аднесліся. Вось і атрымліваецца — уся наша прыналежнасць да тэатральнага аб'яднання заключаецца ў тым, што мы плацім членскія ўзносы і маем членскія кніжачкі.

Аб'яднанне — саюз творчых аднадумцаў. Агульныя размовы ў такой арганізацыі весці, мабыць, і не трэба. Лепш канкрэтна і практычна садзейнічаць творчаму станаўленню кожнага з акцёраў, рэжысёраў, мастакоў, выступаць калектыўным дарадчыкам і выхавацелем артыстычнай моладзі. Клопат пра змену — наш калектыўны клопат. І тут у БТА бязмежнае поле дзейнасці. Скажам, калі мы далі творчую камандзіроўку маладому акцёру ў Маскву або ў Ленінград, нам трэба потым пацікавіцца — з чым ён вярнуўся, ці ўзбагаціў ён сябе? Мабыць, варта не толькі слухаць яго, а і глядзець на сцэне, меркаваць па яго творчай аддачы.

Не сакрэт жа, што часам маладыя артысты жывуць у мастацтве першым поспехам, не ўдасканальваюць майстэрства, не бяруць прыкладу з ветэранаў беларускай сцэны, якія здабывалі славу роднаму мастацтву і пакідаюць нам багатую спадчыну.

●

Георгій ДУБАЎ,
артыст Беларускага тэатра імя Я. Коласа

У ФОРМАХ дзейнасці Беларускага тэатральнага аб'яднання ёсць нешта і даўно вядомае, і пэўная своеасаблівасць. Зразумела, калі нашы актывісты аказваюць творчую дапамогу самадзейным тэатрам — а пра такую дапамогу Ц. Сяргейчыка, М. Цішачкіна, Б. Насоўскага, Б. Левіна, Ф. Шмакава, А. Кацельнікава, Л. Кавалёва многае маглі б сказаць аматары сцэны ў Багушэўску, Талачыне і іншых гарадах і вёсках Віцебшчыны — гэта працяг таго шэфства, якое ўсталявалася яшчэ на пачатку работы БДТ-ІІ (цяпер тэатр імя Я. Коласа) сорак пяць гадоў назад. І ўсё ж у сённяшнім поспеху «Несцеркі» або «Трыбунала» на самадзейнай сцэне адчуваеш прыкметны ўплыў нашых вопытных майстроў і артыстычнай моладзі, якія перадаюць аматарам прафесійны вопыт. Па камандзіроўках Віцебскага аддзялення БТА лекцыі пра сучасную тэатральную культуру перад шырокай аўдыторыяй чытаюць, акрамя названых вышэй таварышаў, наш галоўны рэжысёр С. Казіміроўскі, адзін з вядучых акцёраў У. Куляшоў. І кожны з іх уносіць у распрацоўку тэматыкі лекцый нешта адметнае: свой творчы вопыт, роздум пра майстэрства калег-коласаўцаў.

Кантакты з гледачом наш калектыў наладжвае паслядоўна. Скажам, калі мы разам з гарачымі прыхільнікамі тэатра абмяркоўвалі вынікі мінулага сезона, нас вельмі ўзрадавала актыўнасць і зацікаўленасць у творчым росце трупы з боку тых, для каго мы штовечар іграем спектаклі. А тады сённяшні ўзровень нашай работы параўноўвалі з узроўнем лепшых работ перадваеннага БДТ-ІІ, яго першых спектакляў 20-х гадоў. У гэтым годзе аддзяленне БТА ўдзельнічае ў дзейнасці Універсітэта тэатральнага мастацтва, створанага для пашырэння і паглыблення ведаў найбольш зацікаўленай у гэтым часткі публікі (ёсць тры «патокі» ў адпаведнасці з трыма адміністрацыйнымі раёнамі горада).

Каб мы маглі працаваць больш плённа, прэзідыум БТА павінен памагчы нам. Трэба абсталяваць бібліятэку, метадычны кабінет. Чакаем і абнаўлення складу лектараў, якіх нам прысылаюць з Мінска для заняткаў па прафесійных пытаннях, для абмеркавання з намі чарговых прэм'ер. Здараецца, што ў Віцебск з году ў год накіроўваюцца адны і тыя ж спецыялісты (крытыкі, рэжысёры), і мы, бывае, загадзя здагадваемся, што яны, ў адпаведнасці з вядомым нам густам і тэарэтычным узроўнем, скажуць пра рэжысуру або пра артыстаў. Мабыць, варта прэзідыуму БТА індывідуальна падбіраць для абмеркавання сучаснага спектакля адных крытыкаў і рэжысёраў, класікі — іншых. Мы здолелі самастойна запрасіць з Масквы спецыялістаў па грыме і па асвятленні, і іх гутарка з калектывам стала для нас падзеяй — свежыя думкі, арыгінальныя меркаванні, самастойныя ацэнкі.

Творчыя камандзіроўкі артыстаў у Маскву і Ленінград маюць пакуль што выпадковы характар, прынамсі, для віцяблян: часцей за ўсё мы едзем туды летам, калі асноўныя тэатры гастралююць недзе або адпачываюць. Лепш, відаць, даваць артысту не 10 дзён, а 5, але тады, калі ён зможа пазнаёміцца з навінкамі тэатральнага жыцця на прыкладзе вядучых калектываў краіны.

Спадзяёмся, што V з'езд БТА, вывучыўшы вопыт работы абласных аддзяленняў, выпрацуе больш дзейсныя формы ўздыму творчасці ўсіх тэатраў рэспублікі і іх садружнасці з масавым гледачом.

Віцебск.

КАНДЫДАТ У ДЭПУТАТЫ — Ю. МІХНЕВІЧ

У тэатры оперы і балета БССР адбыўся перадвыбарчы сход, прысвечаны вылучэнню кандыдата ў дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Купалаўскай выбарчай акрузе № 16 г. Мінска.

Галоўны рэжысёр тэатра, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Атар Дадзішкіліяні прапанаваў вылучыць кандыдатам у дэпутаты міністра культуры БССР Юрыя Міхайлавіча Міхневіча.

— Мы добра ведаем Юрыя Міхайлавіча, — сказаў ён, — як актыўнага дзеяча, які шмат робіць для развіцця беларускай культуры. Думаю, што ён будзе дастойна прадстаўляць наша мастацтва ў вярхоўным органе ўлады.

Народная артыстка БССР С. Данілюк, артысты А. Змачынскі, А. Вішнеўская, якія выступілі на сходзе, горача падтрымалі кандыдатуру Ю. Міхневіча.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

НАРОДНАМУ АРТЫСТУ БССР Аляксандру РЫБАЛЬЧАНКУ—60

Свой першы танец Аляксандр Рыбальчанка паставіў трыццаць пяць гадоў таму назад. Малады, нікому не вядомы тады кіраўнік калектыву выбраў для свайго дэбюту вясёлую беларускую «Лявоніху».

З таго памятнага 1936 года Аляксандр Аляксеевіч Рыбальчанка назаўсёды звязаў сваё жыццё з мастацкай самадзейнасцю, з танцавальным калектывам Гомельскага палаца культуры чыгуначнікаў імя У. І. Леніна.

Ішлі гады. Ставіліся ўсё новыя і новыя танцы, расло прафесійнае майстэрства самадзейных артыстаў. Расло і майстэрства харэографа.

У калектыў прыходзілі ўлюбёныя ў танцавальнае мастацтва юнакі і дзяўчаты, якія рабілі свае першыя крокі на сцэне. Пакідалі сцэну больш сталыя танцоры, што прайшлі «рыбальчанкаўскую» школу. І даводзілася зноў пачынаць з нуля. Павольна, але настойліва пераадольваць усе цяжкасці, уводзіць маладых артыстаў у чароўны свет танца.

Гэта былі цяжкія, напоўненыя штодзённай нялёгкай працай, хваляваннямі і клопатамі гады. Але гэта былі і шчаслівыя гады, азораныя радасцю творчасці. Гады росквіту таленту харэографа. У 1949 годзе Аляксандру Рыбальчанку прысвойваецца ганаровае званне заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, а ў 1959 — народнага артыста БССР. У гэты ж час самадзейны танцавальны калектыў атрымлівае права называцца народным ансамблем песні і танца.

Ганаровае званне патрабавала новай сур'ёзнай работы, новых пошукаў. Прайшлі адказныя канцэрты на ВДНГ у Маскве, на VI Сусветным фестывалі моладзі. Артысты ансамбля выступалі перад масквічамі і ленінградцамі, рыжанамі і мінчанамі, пабывалі ў многіх гарадах Украіны, Беларусі, РСФСР. Тройчы выступаў самадзейны калектыў на сцэне Крамлёўскага Палаца з'ездаў. Пабываў ён і за межамі нашай Радзімы.

Народнаму артысту БССР Аляксандру Рыбальчанку споўнілася 60 гадоў. Ён поўны энергіі, новых творчых задум.

Тэкст і фота Ч. МЕЗІНА. (БЕЛТА).

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніка Валкадаева Пятра Іванавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

НАРАДА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ ГРОДЗЕНШЧЫНЫ

У апошнія гады інтэлігенцыя вобласці не часта збіралася разам. І таму нарада, якая адбылася днямі ў Гродна, сабрала асабліва многа мастакоў і артыстаў, паэтаў і кампазітараў, членаў творчых саюзаў і тых, хто яшчэ спрабуе свае сілы ў мастацтве.

З дакладам «Задачы творчай інтэлігенцыі па камуністычным выхаванні працоўных у святле рашэнняў XXIV з'езда КПСС» выступіў сакратар абласнога камітэта партыі А. Ульяновіч. Востра і прынцыпова гаварылася ў дакладзе пра поспехі і недахопы ў рабоце абласных аддзяленняў творчых саюзаў. Мала ініцыятывы праяўляюць у Саюзе журналістаў, адстае ад жыцця літаратурнае аб'яднанне.

— Сёння ў кожнай вёсцы, у кожным пасёлку ёсць свая інтэлігенцыя. Яна павінна стварыць тую атмасферу духоўнага жыцця, якім сёння хоча жыць сельскі працаўнік. Праводзячы свае мерапрыемствы, мы яшчэ рэдка задумваемся: а ці ўсе слухалі тую лекцыю і даклад, што прапанавалі работнікі культуры? Ці даходзім мы да кожнага? — гэтая думка была галоўнай у выступленні начальніка абласнога аддзела культуры А. Лыскова.

— Прыгажосць нашага горада ў многім залежыць ад нас, мастакоў — сказаў старшыня Гродзенскай секцыі Саюза мастакоў БССР І. Пушкоў. — Але трэба адзначыць, што наша творчая моладзь яшчэ не ў поўны голас заявіла аб сабе.

Дырэктар абласной студыі тэлебачання Я. Карабок расказаў аб творчых сувязях студыі з драматычным тэатрам, аб сумеснай рабоце над спектаклямі.

Над чым працуюць цяпер творчыя работнікі? Аб гэтым гаварылі сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР В. Быкаў, кампазітар А. Шыдлоўскі, рэжысёр Слонімскага народнага тэатра М. Варвашэвіч.

Варлен БЕЧЫК

ТЭМПЕРАТУРЫ І ХАЛОДНАЕ КІПЕННЕ

З ФІЗІКІ вядома: калі змяншаецца атмасферны ціск — зніжаецца і тэмпература кіпення. Згадалася гэта, і сталі напрошвацца літаратурныя аналогіі. Але пра такое, у літаратуры, «гарачае» і «халоднае» кіпенне — пасля.

Спачатку пра дыскусію аб крытыцы, што вядзецца зараз на старонках «Літаратуры і мастацтва».

Столькі зараз паўсюдна адбываецца размоў пра літаратурную крытыку, столькі выказваецца думак і меркаванняў, што неўзабаве, здаецца, спатрэбіцца перадышка, каб асэнсаваць сказанае, разабрацца ва ўсім...

Крытыка, нарэшце, дачакалася ўвагі да сябе. Але што такое сапраўдная ўвага? Мабыць, гэта азначае і разуменне спецыфікі, унутранай сутнасці крытыкі, і спасціжэнне яе шляхоў і кірункаў развіцця, выразнае бачанне яе клопатаў і праблем. А яшчэ — забеспячэнне крытыцы магчымасцей для найбольш плённых кантактаў з літаратурай, жыццём, з чытачамі.

Мне здаецца, дыскусія аб крытыцы на старонках «ЛІМа» ўдала пачалася і паспяхова разгортваецца. Удзельнікі размовы не разбрыліся ў розных кірунках, а адразу сканцэнтравалі думкі на вузлавых пытаннях. Гаворка пайшла аб прынцыповасці крытыкі, аб яе прафесійным узроўні і арыентаванасці ў з'явах грамадскага і літаратурнага жыцця, аб яе патрабавальнасці, аб творчай і грамадзянскай актыўнасці.

Прыемна, што ўдзельнікі дыскусіі выказваюцца прама і адкрыта. Пануе тон шчырай зацікаўленасці, закранаюцца набалелыя пытанні літаратурнага жыцця. Не з усімі выступленнямі я згодзен, з некаторымі хочацца спрачацца, але ўсе яны, думаецца, будуць на карысць справе.

І ўсё ж... Нават у рамках самой дыскусіі выразна бачыцца, што плённую творчую атмасферу для крытыкі стварыць цяжка, што патрэбна яшчэ шмат намаганняў. Самі аўтары дыскусійных артыкулаў (а ўсе ж яны — за сапраўдную крытыку), даводзячы свае высновы, пэўна хацелі б, каб іх артыкулы як мага лепш адпавядалі іхнім уяўленням пра сапраўдную крытыку. І што ж? І тут не абышлося без катэгарычнасці, прыдзірак, недагаворанасці. Рашуча абвешчаныя прынцыпы доказнасці, аб'ектыўнасці, прынцыповасці часам аказваліся свядома ці несвядома занядбанымі.

Я ахвотна пагаджуся, напрыклад, з многімі мясцінамі ў артыкуле Я. Герцовіча «Салаўя байкамі не кормяць» («ЛІМ», 17 верасня). І з яго арганізацыйна-творчымі прапановамі. і з тым, што трэба «зрабіць так, каб не заміналі фактары суб'ектыўнага плана», і з тым, што «не павінна страчвацца мера аб'ектыўнасці». Але, згадваючы выступленні Я. Герцовіча супраць твораў Ул. Караткевіча, гэтыя разважанні пра «меру аб'ектыўнасці» хочаш адрасаваць і яму самому.

Або вось артыкул В. Мысліўца «Найпершы запавет» (29 кастрычніка). Чытаецца ён з дваістым пачуццём. Ёсць, як быццам, добры, «станоўчы» запал, заяўлена жаданне наблізіць крытыку да «навукова-аб'ектыўнага аналізу мастацкіх твораў», абазначаны і каардынаты для прынцыповай размовы: час — жыццё — крытыка — літаратура. Праўда, разважанням В. Мысліўца там-сям бракуе гнуткасці, і часам ён недаравальна спрошчана тлумачыць і творчы працэс, і абавязкі крытыкі. В. Мыслівец не выдае сябе за крытыка, за вялікага знаўцу таямніц творчасці. Аднак у яго артыкуле прысутнічае нешта такое, што насцярожвае. «Не бярэ бога за бараду С. Андраюк», «усялякаму відушчаму ясна», «замуляныя крытыкі»... Гэта, мабыць, адзнакі не проста «жывасці» фразеалогіі. Становіцца дзіўна. Безумоўна, сам В. Мыслівец чакае ад крытыкі ўважнага і зычлівага слова. Таму нізавошта і ніколі ён не даруе ёй ні лёгкадумных разважанняў, ні павярхоўных ацэнак, ні скараспелых вывадаў. А ў сваёй гаворцы аб крытыцы ён чамусьці не засцярогся ад гэтага.

З РЭШТЫ, дыскусійныя артыкулы ў «ЛІМе» як быццам сведчаць, што ўсе аўтары разумеюць яе значэнне для літаратуры і ўсе хочуць паляпшэння спраў, а некаторыя артыкулы — і канструктыўна, як кажуць, плённыя. (Хіба гэта не так у дачыненні, напрыклад, да развакліва-ўдумнага маналогу М. Лобана і аргументаванага, змястоўнага выступлення Ул. Юрэвіча, да шмат у чым слушных меркаванняў А. Лойкі пра крытыку паэзіі).

Толькі асабліва цешыцца гэтым пакуль што, мабыць, не вельмі выпадае. Па-першае, заўважаецца тэндэнцыя гаварыць пра крытыку агулам. Чамусьці мала хто ўзіраецца ў твары асобных крытыкаў, нават прозвішчы называюцца рэдка і звычайна гуртам, у пераліку, а асобных прац крытыкаў нібы зусім не існуе. Па-другое, сапраўднай размовы пра крытыку не можа быць да той пары, пакуль будуць абмяркоўвацца толькі правы і абавязкі крытыкі ў літаратуры.

Чым жыве і чым дыхае крытыка, якія кірункі яе развіцця, што бачыць і чаго не заўважае яна ў літаратурным працэсе, як арыентуе яна і літаратуру і грамадскасць, якое яе сапраўднае, у сувязі з гэтым, месца ў літаратуры?.. Пра гэта сказана пакуль што мала, як і пра тое, **што** прыдбана нашай літаратурай дзякуючы крытыцы, **якія, чые** кнігі і артыкулы былі дабратворнымі для чалавеказнаўчага і эстэтычнага ўзроўню нашай літаратуры.

Я не ўяўляю сабе артыкулаў, напрыклад, пра сучасную паэзію, дзе не разглядалася б канкрэтна і дыферэнцыравана праца асобных творцаў. І чаму ж самі паэты, празаікі, якія заўсёды чакаюць добрага слова пра сябе і чуйна рэагуюць на адзнакі няўвагі, у дыскусіі пра крытыку не называюць тых, хто заслужыў удзячнасці і ўвагі.

А ў нас ёсць крытыкі, чыя прысутнасць у літаратуры адчувальная, чыё разуменне жыцця і з'яў літаратуры, пранікненне ў свет творчасці ўзбагачаюць нас. Слова такіх крытыкаў, як А. Адамовіч, Р. Бярозкін, В. Каваленка, Р. Шкраба, амаль заўсёды прыцягвае ўвагу літаратурнай грамадскасці. А хіба не цікавымі для нас былі многія артыкулы А. Клышкі, М. Стральцова, А. Яскевіча?

І зроблена нашай крытыкай шмат, хоць часам мы быццам і не заўважаем гэтага. Пры самым актыўным удзеле крытыкі адбываліся ўсе найбольш істотныя зрухі ў літаратуры, усталёўваліся і развіваліся крытэрыі праўды і мастацкасці.

М. Арочка, двойчы ўзяўшы слова ў дыскусіі, закрануў важнае пытанне аб грамадзянскасці паэзіі. Думаецца, ён змог бы больш паспяхова і паслядоўна развіць свае палажэнні, а сама размова пра гэта атрымалася б больш змястоўнай, калі б у ёй паўней улічвалася тое, што ўжо зроблена нашай крытыкай і літаратуразнаўствам менавіта «на магістральных шляхах сацыяльнасці, грамадзянскасці».

У нас ужо ёсць даследаванні і артыкулы, дзе акцэнтуюцца пытанні грамадзянскасці ў паэзіі, дзе па рахунку грамадзянскасці ацэньваюцца творчыя набыткі асобных паэтаў. (Тут, дарэчы, можна згадаць, побач з артыкуламі Р. Бярозкіна, У. Гніламёдава, А. Лойкі, Н. Гілевіча, і некаторыя працы самога М. Арочкі, асабліва яго артыкул «Маналогі паэтычных пакаленняў», надрукаваны ў «Полымі»).

Літаратуразнаўства і крытыка ў апошні час звяртаюць усё больш увагі на праблемы грамадзянскасці ў плане канкрэтна-гістарычным, спрабуюць, зыходзячы з гэтага, дыферэнцыраваць месца і ролю асобных паэтаў у гісторыі беларускай літаратуры, улічваць нацыянальныя грамадска-гістарычныя і гісторыка-літаратурныя асаблівасці. І гэта — перспектыўны і плённы напрамак, які дазваляе выразней і канкрэтней бачыць шляхі літаратурнага развіцця.

Яскравым прыкладам здаюцца мне апошнія працы Р. Бярозкіна. У кнізе «Чалавек на світанку» і артыкуле пра творчасць Цёткі, надрукаваным у «Полымі» (1969, № 11), крытык спрабуе ўстанавіць у кантэксце часу і літаратурнага працэсу грамадзянскую і эстэтычную змястоўнасць паэзіі Купалы, Коласа, Багдановіча, Цёткі. Пры гэтым улічваюцца і запатрабаванні эпохі, і асаблівасці таленту, і нацыянальная гістарычная і літаратурна-мастацкая перспектыва. Даследчык устанаўлівае і абгрунтавана паказвае неаднолькавую адлегласць, «што прасціралася паміж першым рэвалюцыйным імпульсам ці штуршком і яго эмацыянальным, вобразным водгукам ці адбіткам» у творчасці Купалы, Коласа, Цёткі. Ён прасочвае, як па-рознаму адбіваліся ў творчасці кожнага з іх ідэі, дух жыццядзейны пафас рэвалюцыі.

Для нас надзвычай павучальныя творчыя ўрокі кожнага з гэтых выдатных паэтаў. І такая «стэрэаскапічнасць» крытычнага бачання іх творчасці дапамагае асабліва выразна гэта раскрыць і паказаць.

Дзякуючы працам Ул. Калесніка мы глыбей зразумелі грамадзянскую накіраванасць і палітычную завостранасць паэзіі былой Заходняй Беларусі. У іх плённа рэалізуецца гнуткі і differentiated разнабаковы падыход да сацыяльных і эстэтычных вартасцей твораў заходнебеларускіх паэтаў. У артыкуле «Старонкі беларускага рамантызму («Полымя», 1969, № 11), аналізуючы магчымасці розных паэтычных напрамкаў заходнебеларускай паэзіі з пункту гледжання іх уплыву на чытача, скіраванасці ў будучыню, форм выяўлення грамадскіх і эстэтычных ідэалаў, Ул. Калеснік пераканаўча акрэслівае месца і значэнне як масавай палітычнай лірыкі, так і пазначаных «самастойным «даследчым» элементам» твораў Л. Родзевіча, Ул. Жылкі, А. Салагуба, П. Пестрака — твораў, больш значных па змястоўнасці эстэтычных сувязей з грамадскай свядомасцю, з думкамі, пачуццямі і настроямі народных мас Заходняй Беларусі.

Вось такога паглыбленага прачытання чакаюць яшчэ, мне здаецца, «прамежкавыя», пераходныя перыяды ў беларускай паэзіі—тыя моманты, калі ў выніку грамадскіх змен і ўнутраных зрухаў у самой паэзіі ад яе патрабаваліся змены і ў эстэтычнай сістэме, калі пераадоленне творчай інерцыі можа набываць нават грамадзянскае гучанне (як гэта было ў нашай паэзіі на парозе 30-х гадоў, калі імклівыя змены ў рэчаіснасці запатрабавалі ад паэтаў умення пераадолець псіхалагічны і мастацкі адрыў «хады падзей» ад унутранага свету асобных людзей, або — у сярэдзіне 50-х, калі грамадзянская і эстэтычная спрэчка вялася ў паэзіі не толькі па сутнасці грамадскіх праблем, але і ў саміх формах выказвання — аж да паэтычнай стылістыкі, што падкрэслена адштурхоўвалася ад «агульных мясцін».

С ЁННЯ, вядома, ужо не так часта нехта ўлегцы і агулам можа ахайваць нашу крытыку, але нам яшчэ прыкметна нестае той культуры літаратурнага жыцця і творчых узаемаадносін, калі гэта стане амаль немагчымым, калі літаратары навучацца ўменню з годнасцю выслухоўваць крытыку ў свой адрас.

Праблема ўзаемаадносін крытыкі з аўтарамі твораў з'яўляецца усё яшчэ занадта складанай. З ёю ў значнай ступені звязаны і такія хваробы крытыкі, як паблажлівасць, факты замоўчвання твораў і імёнаў, разбежкі і непаслядоўнасці ў ацэнках. Колькі вядома нам выпадкаў, калі некаторыя распешчаныя аўтары з гіпертрафіраваным самалюбствам, рэагуючы на крытыку, выходзяць за межы элементарнай прыстойнасці. Але гэта, як гаворыцца, толькі бытавы план.

Возьмем план творчы. І сёння яшчэ, на жаль, шырока, распаўсюджаны адносіны да крытыкі як да другараднага, падсобнага жанру ў літаратуры. Гэта відаць нават па тым, як і якія прэтэнзіі прад'яўляюць крытыкам. Ад крытыка часам патрабуюць неразборлівага універсалізму, каб ён на ўсё адгукаўся і пра ўсіх пісаў. Яго дакараюць за «любімчыкаў», якім ён аддае перавагу (як быццам, па прыкладзе самай старажытнай прафесіі, ён павінен любіць усіх адразу). А часам — ледзь не абавязваюць да пэўных ацэнак...

Але ж крытыка — гэта і мастацкая творчасць. Яна, вядома, і навука, бо шырока карыстаецца навуковымі прынцыпамі і метадамі, цесна кантактуе з сацыялогіяй, філасофіяй, эстэтыкай і г. д. Але ж і прадмет, і матэрыял крытыкі, і яе ідэалы знаходзяцца ў сферы мастацтва, яна і сама — творчасць не толькі навуковая, але і мастацкая. Згадваецца выказванне Апалона Грыгор'ева: «Пытанні жыцця, яго тайныя памкненні, яго адкрытыя хваробы — блізкія ўражлівай арганізацыі крытыка, таксама як і творчай арганізацыі мастака. Выявіць сваё сузіранне ў поўным і цэльным мастацкім тварэнні яму не па сілах: аднак, валодаючы ў вышэйшай ступені адмоўным усведамленнем ідэалу, ён адчувае (не толькі ведае, але і адчувае, што нашмат важней), дзе што не так...»

Натхненне, эмацыянальнасць, вобразнасць мыслення — неад'емныя якасці сапраўднай крытыкі. Крытык — творца са сваімі поглядамі на жыццё і літаратуру, са сваімі схільнасцямі і інтарэсамі. Ён таксама выношвае свае задумы, ён таксама жыве ў мастацкай сферы, як і мастак, які пакутуе, шукае, сцвярджае і адстайвае пэўныя грамадскія і эстэтычныя ідэалы. І трэба шанаваць у ім творцу! Ён не можа аўтаматычна выконваць усе заяўкі. Ёсць шчаслівыя часіны, калі душа і думка вольна лучацца з творчасцю Танка, Панчанкі, Куляшова, Пысіна, Вярцінскага, Барадуліна, Гілевіча ці каго іншага, але бывае так, што пры ўсім жаданні менавіта ў пэўны момант пісаць пра іх крытык не можа. У сапраўдных крытыкаў за тэтым «не можа» хавацца не літаратурная інертнасць і лянота. І хай пішуць яны тады, калі не могуць не пісаць.

Пісьменнікі чамусьці маюць звычку ў сваіх творах выводзіць крытыкаў у адмоўнай ролі. Крытыкі — вульгарызатары, зламыснікі, незычліўцы, апалагеты, аматары доўбні ці ялею, групаўшчыкі, прыстасаванцы і да т. п. Крытык у літаратуры ледзь не заўсёды — мішэнь, усталяваны адмоўны вобраз, аб'ект кепікаў і сатыры. Што ж, няхай сабе яго выкрываюць і б'юць, ён, такі, і заслугоўвае гэтага.

Але нельга забывацца, як у жыцці нараджаюцца такія крытыкі. Мабыць, на іх быў попыт. Мабыць, не адны яны стваралі кан'юнктуру...

Свежы факт — толькі што надрукаваны новы верш Н. Гілевіча «Занадта сярдзітаму крытыку», дзе ёсць, у прыватнасці, такія радкі:

Не хавай мяне, браток, жывога,
Пачакай, паспееш пахаваць.
Мне зрабіць яшчэ патрэбна многа,
Шмат яшчэ дзе трэба пабываць.

Далей, развіваючы гэты матыў, паэт працягвае: «Я не ўсё яшчэ раздаў, што маю: я збіраў свой скарб дзесяткі год, і ў труну з ім легчы не жадаю — марнатраўцам назаве народ».

Верш уяўляецца мне няўдалым. Ён выглядае схематычным, яго эмацыянальная стыхія здаецца несапраўднай, штучна падагрэтай. Верш задуманы як кантраст душэўна-ідэальнага (яно ажыццяўляецца ў інтанацыях узнёслай лірычнасці «Я не ўсіх яшчэ са шчырай песняй абышоў і павітаў сяброў і не ўсім яшчэ паклон адвесіў...») і той абмежаванасці, якая валодае адно толькі забойнай сілай (ёй спадарожнічаюць іранічна-сатырычныя сродкі). «Сярдзіты крытык» узяты як фон, які здаецца аўтару зручным і выгадным для супастаўленняў з лірычным героем. Але ці ёсць асаблівая змястоўнасць у тым лірычным стэрэатыпе паэта, які прадстае перад намі з верша («шмат яшчэ дзе трэба пабываць», «не ўсім яшчэ паклон адвесіў», «не ўсё яшчэ раздаў, што маю»...)? І яшчэ — дзіўна, што Н. Гілевічу, творы якога крытыка заўсёды прымала вельмі прыхільна, мроіцца страшэнны прывід такога «занадта сярдзітага крытыка».

Зрэшты, можна было б не спыняцца на гэтым вершы, не засяроджваць увагу на прыватнай няўдачы. Але згадваецца, што і ў іншым выпадку, ужо ў неардынарным вершы «Вось і прыйшла пара для справаздач...», паэт таксама, перш чым пачаць свае строгія падрахункі, гаворыць: «Бухгалтар-крытык дзівіцца з балансу: на кожную ўдачу — сем няўдач». Навошта садзіць крытыка за бухгалтарскія лічыльнікі, калі ёсць свой, «вышэйшы суд»: «Ды бачу й сам, перагартаўшы дні, як слепа, вобмацкам прайшлі...»

(Заканчэнне на стар. 6—7).

ХАЧУ ПАДЗЯЛІЦЦА меркаваннямі аб стане крытыкі, што заклікана займацца драматургіяй і тэатрам. Думаецца, тут ёсць аб чым пагаварыць.

Азнаёміўшыся з шэрагам артыкулаў аб стане крытыкі ў нашай літаратуры, я ўзрадаваўся і засмуціўся. Узрадаваўся — нарэшце крытыкі павялі цікавую, прынцыповую размову аб сваім месцы і значэнні крытыкі ў літаратурным працэсе. Засмуціўся, бо ні ў адным з гэтых артыкулаў я не сустрэў ні слова пра драматургію. Нібыта драматургія не з'яўляецца роўнай сярод роўных у літаратуры. Аўтары артыкулаў гавораць аб прозе, паэзіі, дзіцячай літаратуры, спрачаюцца аб праблемах тыповага ў літаратуры, аб законах кампазіцыі і г. д., але, нібы згаварыўшыся, абыходзяць маўчаннем драматургію. А добра было б, калі б яны выказалі аб ёй свае меркаванні. Добра хаця б таму, што за апошнія гады наша драматургія вырасла якасна і колькасна, прыкметна рушыла наперад, заняла пачэснае месца ў агульнасаюзнай драматургіі. Наракаць сёння на тое, што беларуская драматургія ўсё яшчэ адстае, значыць — глядзець на яе, заплюшчыўшы вочы. От тут бы і разабрацца крытыкам у нашай гаспадарцы ўвогуле, у здабытках і праліках асобных драматургаў, у прыватнасці.

Паспрабую, зыходзячы з уласнага вопыту, адказаць на некаторыя пытанні, звязаныя з крытыкай нашай драматургіі.

Я знарок кажу — крытыка драматургіі, а не «тэатральная крытыка», таму што ўжо элементарная падмена паняццяў рэзка адбіваецца на сутнасці размовы. Калі гаварыць — тэатральная крытыка, значыць, гаварыць не пра літаратуру, а пра тэатральнае мастацтва. А гэта, пры ўсёй маёй павазе да тэатра, з'явы абсалютна розныя.

Усе мы ведаем — тэатр пачынаецца з драматургіі. Тым не менш хочацца, каб у нас была не толькі тэатральная крытыка, а і крытыка драматычнай літаратуры. Інакш кажучы, хочацца, каб на драматургію глядзелі перш-наперш, як на жанр літаратуры, а не як на паўфабрыкат, які закліканы забяспечваць тэатр нечым накшталт сыравіны.

На жаль, пра драматургію пішуць толькі ў сувязі з пастаноўкай твораў на сцэне. Хоча таго ці не хоча крытык-рэцэнзент, але ён часцей бачыць толькі відовішча ў тэатры, піша пра тое, атрымаўся ці не атрымаўся спектакль, вядзе гаворку аб тым, што стварылі рэжысёр, акцёры, мастак, кампазітар і г. д., і забываецца на тое, што тэатр стварае спектакль на матэрыяле п'есы, на аснове літаратурнай першакрыніцы. Забываецца на тое, што ў ім, у спектаклі, усё дадатнае, як і адмоўнае, было закладзена яшчэ ў п'есе, у творы літаратуры, у творы, які мае свае адметныя рысы, свой жанр. Вось чаму я і лічу, што драматургія, як і ўсе іншыя жанры літаратуры, мае права на сваю крытыку.

Я пачаў свой артыкул з гэтых усіх вядомых ісцін таму, што, як мне здаецца, яны, на вялікі жаль, вядомы далёка не ўсім, і таму — гэта ўжо зусім прыкра, — што пра яе часта забывае той, хто піша пра тэатр. У рэцэнзіі тэатральнага крытыка можна прачытаць: «акцёр знайшоў патрэбныя словы», «рэжысёр знайшоў выдатную магчымасць пабудаваць хвалюючую сцэну, цудоўна апраўдаў складаную сітуацыю, што выклікала зацікаўленасць гледача». Пішуць так і забываюць, што «патрэбныя словы» даў акцёру аўтар-драматург, як і «выдатную магчымасць пабудаваць хвалюючую сцэну, цудоўна апраўдаць складаную сітуацыю» — усё гэта таксама было закладзена ў п'есе. І хаця сказана ў паэта — «сочтемся славою», усё ж непрыемна, калі аўтары рэцэнзій, не прымаючы спектакль, спасылаюцца на п'есу, не палічыўшы патрэбным як след азнаё-

Аркадзь МАЎЗОН

ТАКСАМА ЖАНР ЛІТАРАТУРЫ...

міцца з першакрыніцай спектакля. Публікуючы сваю рэцэнзію, яны даводзяць да ведама грамадства: спектакль па той ці іншай п'есе не атрымаўся. Застаецца адно: пагадзіцца з рэцэнзентамі і паспачуваць тэатру — і трэба ж было яму брацца за гэтую недасканалую п'есу. А між тым п'еса часам тут ні пры чым. Проста рэжысёр, як след не разабраўшыся ў п'есе, кладзе яе на пракрустава ложа сваёй задумы, і гора ёй, калі яна не падпарадкоўваецца гэтай задуме. Ад п'есы адсякаецца ўсё, што, на думку рэжысёра, здаецца лішнім, і дадаецца тое, чаго, на яго погляд, ёй не хапае. Пакутуе праз гэта аўтар. Бо крытык, замест прынцыповага разбору прычын, чаму спектакль не атрымаўся, абмяжоўваецца катэгарычным вывадам: вінавата п'еса.

Каб не быць галаслоўным, спашлюся на ўласны вопыт. На вопыт драматурга Аркадзя Маўзона. Іменна ў выніку такой аперацыі, якая была зроблена над маёй п'есай «Дарога праз ноч» у Рэспубліканскім тэатры юнага гледача рэжысёрам Барысам Ганагам, мне давялося да канца зведаць «слодыч» паражэння ад няўдалага спектакля.

Узяўшы п'есу як матэрыял для эксперыменту, рэжысёр Барыс Ганага паставіў спектакль так, што гледачу, колькі б ён ні глядзеў яго, немагчыма зразумець, што ў ім адбываецца. Ці то ён расказвае пра барацьбу нашай моладзі з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў час Вялікай Айчыннай вайны, ці то перад гледачом нейкі беспрадметны балет з адцягненым сюжэтам часоў старажытнай Грэцыі. Спектакль сапраўды не атрымаўся. Адзінае суцяшэнне — на яго не было рэцэнзіі. Ці то пашкадавалі тэатр, ці мяне, але спектакль абышлі маўчаннем. А хіба не тут крытыку ад драматургіі, а не рэцэнзенту ад тэатра разабрацца, як усё атрымалася? Я ведаю, мая п'еса далёкая ад дасканаласці, у ёй ёсць недахопы. Але пры ўсіх недахопах яна была ясная, рэалістычная, зямная. І ставіць яе трэба было, зыходзячы з таго, што ў ёй было закладзена, без прыцягнення да яе пастаноўкі вычварных выкрунтасаў фармалістычнага толку.

Мне здаецца, мае п'есы ўвогуле менш за ўсё паддаюцца ўмоўнаму вырашэнню, пошукам у іх сімволікі і іншым адвольным эксперыментам. І я, як драматург, быў бы вельмі ўдзячны крытыку, калі б ён аб'ектыўна разабраўся сам і дапамог разабрацца тэатру ў тым, што такое п'еса А. Маўзона, як яе трэба ставіць. Глыбока веру, што, нягледзячы на недахопы п'есы «Дарога праз ноч», спектакль без гэтага свавольства мог бы адбыцца і быў бы прыняты гледачом.

Кажу гэта толькі для таго, каб пацвердзіць свой тэзіс: п'еса ёсць самастойны твор літаратуры, і аўтар мае права разлічваць, што пры крытычным разборы твора ён атрымае вычарпальны адказ пра яго вартасці і недахопы, што, разбіраючы п'есу, крытык будзе зычлівым дарадчыкам і другам драматурга.

Мне могуць заўважыць: а от жа часта п'еса нараджаецца ў тэатры. І часцей за ўсё — як канчатковы, ужо сцэнічны варыянт. Як жа тады? Адказваю: усё тое-самае. Аналізуючы спектакль, крытык павінен дакладна вызначыць, калі ў яго праліках вінавата літаратура, гэта значыць — першаасноўа, а калі — тэатр. Лічу, што ўсё гэта не дробязі, маючы на ўвазе, перш за ўсё, гледача. Інакш кажучы — чытача. У вечар спектакля па той ці іншай п'есе ў зале збіраецца каля 500—600 гледачоў (гледзячы, якая зала). І вось гэтыя 500—600 гледачоў з'яўляюцца ў той жа час і чытачамі. Справа толькі ў тым, што чытаюць яны п'есу не самі, а акцёры, «падначаленыя» рэжысёру. Вось тут крытыкам і варта б разабрацца, хто вінаваты, што п'еса не дайшла, што яе не прынялі: п'еса ці чытальнікі?

Што яшчэ турбуе? Здаецца, наша крытыка, разглядаючы драматургію, часта абыходзіць маўчаннем, праўдзівей кажучы, мала звяртае ўвагі на важнасць пакладзенага ў аснову той ці іншай п'есы канфлікту. Інакш кажучы, не заўсёды адказвае на пытанне, ці правільна зрабіў аўтар, абраўшы для сваёй п'есы той ці іншы канфлікт. Драматург убачыў у жыцці такое, што яго вельмі ўсхвалявала. Убачыў у той ці іншай з'яве загану, якая перашкаджае нармальнаму развіццю нашага грамадства, убачыў тое, што ляжыць каменем на дарозе нашага руху наперад. Пра гэта напісана п'еса. На паказ выстаўлена зло. Падкрэслены шляхі, сродкі, якія, на думку аўтара, павінны дапамагчы барацьбе з гэтым злом. У п'есе часцей за ўсё канкрэтны адрас, супраць каго альбо супраць чаго скіраваны аўтарскі пафас. І вельмі крыўдна, калі рэцэнзент, гэта значыць — крытык, заўважае ў спектаклі толькі дробязі, абмяжоўваецца гэтымі дробязямі, не заўважае альбо робіць выгляд, што не заўважае, усёй важнасці, сур'ёзнасці канфлікту. І яшчэ. Можа аўтар і памыліўся, убачыў тыповае ў нетыповым, напісаў пра тое, пра што не варта было пісаць. Думаецца мне, што і тут вельмі дапамагло б прынцыповае стаўленне крытыка да твора, жаданне памагчы аўтару і тэатру разабрацца ў тым, што яны збіраюцца ўвасабляць на сцэне.

Апошні час выказваецца незадаволенасць рэпертуарам тэатра Янкі Купалы. А хто адкажа, што выклікае гэтую незадаволенасць? Калі ўзяць рэцэнзіі на ўсе апошнія спектаклі тэатра, надрукаваныя не толькі ў «ЛіМе», у іх на дзіва выразнае захапленне драматургічнымі вартасцямі пастаўленых п'ес, бязмежная хвала ў адрас драматургаў. Дзіўна: а рэпертуар выклікае незадаволенасць. Як жа так? Ці не здаецца, што крытыкам, якія пішуць пра драматургію і тэатр, варта прымаць непасрэдны ўдзел у фарміраванні рэпертуару? Каму, як не ім, належыць апошняе слова пра тую ці іншую п'есу, якое яны могуць выказаць яшчэ да таго, як п'еса ўключана ў рэпертуар?

І апошняе, што таксама прымушае задумацца. Відаць, зусім недаравальна тое, што некаторыя тэатральныя крытыкі пішуць на спектаклі, не заўсёды ўдалыя, толькі станоўчыя рэцэнзіі. Чаму? Ды таму, што... часам аўтар п'есы дужа вядомы, што ставіў спектакль рэжысёр славуты, альбо таму, што ў спектаклі заняты не абы якія акцёры. У такіх рэцэнзіях і п'еса, і спектакль, і работа акцёраў, як правіла, бездакорныя: рэжысёр праявіў вялікую выдумку, акцёрамі зроблена ўсё, каб спектакль стаў прыкметнай з'явай у тэатральным жыцці, увайшоў у залаты фонд і г. д. Чытае такое глядач і толькі дзіву даецца...

Вось некаторыя думкі, што ўзніклі ў мяне ў сувязі з гаворкай пра нашу крытыку на старонках штотыднёвіка.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

ЗНОЎ-ТАКІ, ЯК БЫЦЬ З ПРЫНЦЫПОВАСЦЮ?

«Як быць з прынцыповасцю?» — гэтыя словы былі ў загалоўку артыкула, з якім я нядаўна выступіў у дыскусіі. Нагадаю чытачам, што я ў сваім выступленні («Літаратура і мастацтва», 1 кастрычніка 1971 г.) выказваў спачуванне крытыкам, гаварыў аб тым, што ім цяжка быць прынцыповымі і выконваць свой абавязак ва ўмовах, калі няма належнай павагі да крытыкі.

Ды вось літаральна праз дватры нумары ў той жа газеце з'явілася яркая, пераканаўчая ілюстрацыя да майго артыкула. Я маю на ўвазе рэпліку Хв. Жычкі «Пра «моцную плынь» і «слушныя заўвагі», змешчаную ў газеце «Літаратура і мастацтва» ад 29 кастрычніка г. г.

Калі пачынаеш чытаць рэпліку, то цябе адразу насцярожвае той факт, што яна выклікана не чым-небудзь выступленнем у дыскусіі, як гэта бывае звычайна, а з'яўляецца запозненай рэакцыяй на кнігу, якая выйшла ў свет амаль два гады таму назад. Тут жа насцярожвае і яшчэ адна акалічнасць: кніга «Сучасная беларуская паэзія» (гутарка ў рэпліцы ідзе пра яе) з'яўляецца працай цэлага калектыву паважаных, з добрым літаратурным імем аўтараў, у ёй закранаюцца сур'ёзныя праблемы, яна прайшла, як кажуць, выпрабаванне часам і атрымала станоўчую ацэнку і чытача, і літаратурнай крытыкі (я асабіста прыгадваю рэцэнзіі М. Янкоўскага ў «Літаратуры і мастацтве» і Р. Семашкевіча ў «Полымі»). І раптам... Ну, з'явіўся б, я разумею, палемічны артыкул з сур'ёзнымі, па належным рахунку, аргументамі, меркаваннямі, прэтэнзіямі, тады іншая справа. А то... рэпліка.

Зрэшты, справа не ў гэтым, не ў форме. Тым больш, што з першых абзацаў рэплікі становіцца відавочным, што яе аўтар, па сутнасці, абыякавы да прадмета самой размовы, да тых праблем, якія разглядаюцца ў зборніку «Сучасная беларуская паэзія». Для яго гэтыя праблемы, як быццам бы, і не існуюць. Затое прыцягвае яго ўвагу і выклікае яго незадавальненне ўсё астатняе. Ён не задаволены назвай кнігі. Ён не задаволены тым, што як быццам не вызначаны яе жанр. (Хаця, заўважу, усё ў гэтых адносінах вызначана). Ён не задаволены... сціпласцю аўтараў, якія называюць сваю працу «адной з першых спроб на шляху да ўсебаковага даследавання», і не задаволены салідаасцю рэдактараў («затое рэдактары вельмі салідныя...»). Яму не да спадобы (і гэта ледзь не галоўны яго козыр), што аўтары зборніка спасылаюцца на аўтарытэты, прыводзяць цытаты. Больш таго, ён аб'яўляе гэта несумленным прыёмам, называе абразліва «ілюзіяй вучонасці». Яму не падабаецца таксама, што ў адным артыкуле сустракаюцца навуковыя тэрміны, а ў другім ідзе гутарка аб класічных трохкутніках і элементах фальклору. (Хаця ён павінен быў бы пагадзіцца з тым, што мае справу з літаратуразнаўчымі працамі, а не з правіламі вулічнага руху).

Аўтару рэплікі ўсё не да спадобы, ён усім не задаволены. І нарэшце яго незадаволенасць выліваецца ў катэгарычны прысуд: «Я асабіста спадзяюся і веру, што выдавецкія работнікі і пісьменніцкая грамадскасць зробяць усё, каб падобныя кнігі не выходзілі ў свет». Але не будзем прыдзірацца да слова. Будзем гаварыць па сутнасці.

Хв. Жычка апелюе да «выдавецкіх работнікаў і пісьменніцкай грамадскасці». Ён, так сказаць, аб'яўляе «крыжовы паход» супраць «падобных кніг». Але выдаўцы і пісьменнікі тут, канечне, ні пры чым. І наўрад ці ўпаўнаважылі яны Хв. Жычку выступаць і тым больш рабіць такія заявы.

Я ўжо гаварыў, што зборнік «Сучасная беларуская паэзія» не дае падстаў для таго, каб яго дробязна высмейваць ці злосна накідвацца на яго, як гэта зроблена ў рэпліцы Жычкі. Некалькі выхапленых з кантэксту фраз і выразаў — гэта не падстава закрэсліваць працу.

Дык у чым жа тады справа?

У нейкім сэнсе рэпліка Хв. Жычкі не з'яўляецца нечаканасцю. Прынамсі, для мяне асабіста. Ён, мне здаецца, адносіцца да ліку тых аўтараў, якія (я пра гэта пісаў у дыскусійным артыкуле) спрабуюць камандаваць крытыкамі, загадваць ім, як і пра каго пісаць. Хв. Жычка звяртаецца да выдавецкіх работнікаў. Сам жа ён — загадчык рэдакцыі выдавецтва «Беларусь». Чым жа тлумачыцца яго непрыязнь да крытыкаў? Ці не тым, што ён лічыць, быццам апошнія недастаткова ўдзяляюць яму, як пісьменніку сваёй любві і ўвагі?

«Своекарыслівасць гаворыць на ўсіх мовах і разыгрывае любыя ролі — нават ролю бескарыслівасці». Гэта сапраўды так. Ларошфуко мае рацыю. І ўсё-такі не было зразумела да канца, чаму Хв. Жычка выбраў менавіта гэту кнігу і менавіта такую «мову» для сваёй рэплікі. Я пачаў гартаць зборнік, і раптам, на старонцы 171-й, загадка проста адкрылася. Усё стала зразумела і ясна, у прыватнасці, стала зразумелым, чаму ў рэпліцы дасталося больш за ўсё на долю М. Барсток з яе артыкулам пра паэму. «Але многім з паэм,— прачытаў я ў гэтым артыкуле,— нестае паэтычнага майстэрства, сілы абагульнення. Слаба яшчэ раскрываецца гісторыя праз біяграфію выдатнай асобы, недастаткова канцэнтруецца грамадскае жыццё ў рамках адной чалавечай біяграфіі, ці праўдзівей, яно мала відно праз канкрэтнае індывідуальнае выяўленне, асабліва гэта адносіцца...» І далей М. Барсток называе паэму «Адмірал Дрозд»...

І мне толькі застаецца зноў, як я гэта зрабіў раней у артыкуле, выказаць сваё спачуванне крытыкам і зноў паўтарыць пытанне: як жа ўсё-такі быць з прынцыповасцю?

...І АРТЭРЫЯ ДУХОЎНАГА ЎЗБАГАЧЭННЯ

М. ЕРМАЛОВІЧ

КАМУ з нас яшчэ са школьнага часу не запомніліся словы Якуба Коласа, у якіх выказана захапленне чыгункай:

Эх, і быстры ж той гон!
Толькі пыхкае дым.
За вагонам вагон
Мчыцца змеем ліхім.

Мчыцца ўночку і ўдзень,
Толькі поле дрыжыць.
Так ні конь, ні алень,
Ні арол не ляціць.

Вось ужо роўна стагоддзе, як чыгунка ўвайшла ў жыццё Беларусі. Праўда, яшчэ да таго яна была не ў навіну многім беларусам. Дзесяткі тысяч нашых сялян, здадзеных памешчыкамі-прыгоннікамі ў наймы да падрадчыкаў як танная рабочая сіла, выконвалі самую цяжкую працу на пракладцы чыгунак у Расіі. Нездарма ж М. Някрасаў паказаў будаўніка чыгункі ў вобразе беларуса, даведзенага катаржнай працай да крайняга фізічнага і духоўнага знясілення:

Видишь, стоит изможден лихорадкою,
Высокорослый, больной белорус:
Губы бескровные, веки упавшие,
Язвы на тощих руках,
Вечно в воде по колено стоявшие
Ноги опухли; колтун в волосах.
Ямою грудь, что на заступ старательно
Изо дня в день налегали весь век...
...Не разогнул свою спину горбатую
Он и теперь еще: тупо молчит
И механически ржавой лопатою
Мерзлую землю долбит!

Пра цяжкую невыносную працу на будаўніцтве чыгункі сведчыць і беларуская народная песня:

А хто не быў на чыгунцы,
Той гора не знаець.
А мы былі, прабавалі,
Пра ўсё гора зналі:
І холаду, і голаду
Усяго напрымаліcь...

Чыгунка адразу трапляе ў поле зроку і маладой беларускай літаратуры, прыцягнуўшы да сябе ўвагу перш за ўсё тым, што са з'яўленнем яе яшчэ больш агаліліся асноўныя канфлікты самадзяржаўна-буржуазнага ладу. Так, Францішак Багушэвіч у вершах «Дурны мужык, як варона» і «Бог не роўна дзеле» паказаў, як чыгунка, што ўзнікла «з мужыцкай цяжкай працы», прынесла выгоды не яе будаўніку, а пануючым паразітычным класам і гэтым самым больш выразна падкрэсліла сацыяльную няроўнасць у тагачасным грамадстве:

Гэты едзе у вагоне, —
Цёпла, мякка, толькі жыць!
А ляціць, як віхар гоне,
А ён сабе толькі спіць.

Той ў мяцеліцу, ў марозе,
Што аж вон яму прэ дух,
Паўзе з клункам па дарозе
У снягу увесь па брух!

Чыгунка, якая паскарала развіццё капіталістычнай эканомікі і асабліва гандлю, у той жа час бязлітасна біла па ўсім тым, што ўжо не магло задаволіць патрэб буржуазіі. Гэта добра бачыў Янка Лучына. У нарысе «Са святочнай паездкі» (1893) ён паказаў, як чыгунка прынесла збядненне гандлёвым мястэчкам беларускага Панямоння, бо яна прывяла ў заняпад нёманскі рачны транспарт, які аказаўся вельмі ціхаходным для новага часу: «Сёння няма патрэбы чакаць цэлы год транспартнага выпадку — па рэйках, у дзесяць, дваццаць разоў хутчэй паспяваем звезці немцам нашы лішкі, няма патрэбы вадой цягнуць да нас еўрапейскі тавар, сам ён няпрошаны лезе і наплывае. Хуткасць — вось дэвіз навейшага гандлю».

І хоць чыгунка, як і кожная заваёва тэхнічнага прагрэсу ва ўмовах буржуазнага ладу, мела ценявыя бакі, аднак у цэлым яна, бясспрэчна, стала адыгрываць станоўчую ролю ў далейшым лёсе беларускага народа.

Беларусь, будучы з самых старажытных часоў месцам скрыжавання гандлёвых шляхоў, натуральна стала і месцам перасячэння важнейшых чыгунак. Гэта садзейнічала ўмацаванню сувязі Беларусі з другімі, больш развітымі раёнамі Расіі, што спрыяла больш хуткаму эканамічнаму развіццю нашага краю.

Праўда, у гэты час сталі з'яўляцца тэарэтыкі (яны нават называлі сябе марксістамі), якія сцвярджалі, што эканамічнае зближэнне паасобных абласцей і краін ў эпоху імперыялізму робіць немагчымым і таму непатрэбным нацыянальна-вызваленчы рух прыгнечаных народаў і іх самавызначэнне. У. І. Ленін ахарактарызаваў такія разважанні як карыкатуру на марксізм і назваў іх імперыялістычным эканамізмам. На прыкладзе Украіны і Беларусі ён паказаў заканамернасць і прагрэсіўнасць нацыянальных рухаў і лозунга самавызначэння нацый у эпоху імперыялізму. І сапраўды, на канец XIX — пачатак XX стагоддзяў прыпадае бурны ўздым нацыянальна-вызваленчага руху ў Беларусі, што было вынікам фарміравання ў гэты час беларускай нацыі. Усё гэта ішло насуперак жаданню царскага самадзяржаўя, якое ўсяляк глушыла праявы беларускага нацыянальнага развіцця. Але калі адміністрацыйнымі распараджэннямі можна было запаволіць развіццё беларускай культуры, то, як адзначаў У. І. Ленін, «ніякай палітычнай мерай нельга забараніць эканомікі». А менавіта няўхільнае развіццё яе, чаму ў першую чаргу садзейнічаў чыгуначны транспарт, прывяло да ўтварэння мясцовага нацыянальнага рынку ў Беларусі, які стаў груытам супольнасці эканамічнага жыцця беларусаў, што з'явілася галоўнай умовай ператварэння іх у нацыю.

Чыгунка, стаўшы прывычнай з'явай для беларуса, уносіла істотныя змены і ў яго свядомасць. Дзядзька Антон, галоўны герой аднайменнай беларускай гутаркі (1892), сваім глыбокім веданнем жыцця быў абавязаны і чыгунцы, на якой яму прыйшлося працаваць. Дарэчы, повадам для яго гутаркі пра хітрую механіку абрабавання працоўнага чалавека ва ўмовах буржуазнага ладу з'явіўся прыезд у карчму сялян, якія вазілі дровы на чыгунку. Цікава адзначыць і тое, што дзядзька Антон, ведаючы пра добрае знаёмства сваіх слухачоў з чыгункай, каб больш наглядна паказаць ім суму царскага доўгу, называе вялізную колькасць вагонаў, у якія можна змясціць гэты доўг, калі яго перавесці на серабро.

Якуб Колас у паэме «Новая зямля» даў вельмі яркую мастацкую замалёўку таго, як паездка па чыгунцы прынесла селяніну разам з новымі ўражаннямі і новыя думкі. Нельга забыць, як дзядзька Антось, едучы «зайцам» у Вільню, з акна вагона змог і лепш убачыць веліч, прыгажосць і багацце роднай зямлі, і глыбей усвядоміць сацыяльную несправядлівасць самадзяржаўнага ладу:

— Ото разгон і шыр якая! —
З сабою дзядзька разважае: —
Зірнеш — не згледзеш канца-краю,
І гэта ўся зямлі армада
Гаспадара-цара аблада!
Вялікі ён багач на свеце,
Ды толькі бедны яго дзеці!
Ядуць хлябок яны з мякінай,
Зайцамі ездзяць на машыне.
Якія дворы, божа мілы!
А ўсюды бедны люд пахілы,
Кішыць гаротны, як мурашкі...

Максім Багдановіч з уласцівым яму глыбокім эстэтычным чуццём убачыў, як хораша ўпісалася чыгунка ў беларускі пейзаж. Унёсшы ў яго новыя фарбы і гукі, яна прыдала яму яшчэ большую прывабнасць:

Праз радасны заліты светам бор
Праходзіць насып жоўтая чыгункі.
Як роўна рэйкі, быццам на малюнкі,
Ляглі уздоўж! Як ярка семафор
Удалі зялёным шклом гарыць ад сонца!
Як тэлеграфныя слупы гудзяць!
Пабач — дразды на дроце іх сядзяць,
А дрот зіяе лепей ад чырвонца...
...Ледзь чутна рэйкі тонкія дрыжаць.
З вясёлым шумам у бары зялёным
Нясуцца за вагонамі вагоны;
Шыпіць машына, іскры зіхацяць,
Дым белы цягнецца ўгары струёю;
Ад светла сонца ззяе сталь і медзь!..

Са з'яўленнем чыгунак пачынае фарміравацца беларуская тэхнічная інтэлігенцыя. Інжынеры і іншыя служачыя-чыгуначнікі былі адной з груп інтэлігенцыі, якая ў большай ступені, чым іншыя, адчувала сваю духоўную сувязь з беларускім народам. Нездарма ж з яе выйшаў шэраг выдатных дзеячоў Беларусі. Адзін з першых (а, магчыма, і першы) з беларускіх інжынераў-чыгуначнікаў Уладзіслаў Малахоўскі быў паслядоўным рэвалюцыйным дэмакратам, бліжэйшым паплечнікам Кастуся Каліноўскага ў кіраўніцтве паўстаннем 1863 г.

Пад псеўданімам Янкі Лучыны ў беларускай літаратуры выступаў Іван Неслухоўскі (1851—1897 гг.), таксама інжынер-чыгуначнік. З'яўляючыся прыхільнікам тэхнічнага прагрэсу, Я. Лучына ў той жа час не мог падзяляць погляды тых вульгарызатараў, якія лічылі, што машынная цывілізацыя і навука абавязкова павінны знівеліраваць самабытнасць народаў і іх культур. Наадварот, ён быў цвёрда ўпэўнены, што «сонца навукі» прынясе ўзраджэнне яго роднай старонцы — Беларусі.

Янку Лучыну ў многім паўтарыў Адам Гурыновіч (1869—1894 гг.). Ён гэтак жа цікавіўся беларускім фальклорам, а пасля заканчэння гімназіі таксама паступіў у той жа Тэхналагічны інстытут, дзе вызначыўся як выключна здольны студэнт і быў на шляху да важнага адкрыцця ў паравознай справе. А. Гурыновіч быў таксама беларускім паэтам.

25 гадоў праслужыў у галоўным упраўленні чыгункі ў Мінску Альберт Паўловіч і ўвесь гэты час ён вёў плённую літаратурную дзейнасць, якую распачаў яшчэ ў 90-х гадах XIX ст. Калі пачала выходзіць «Наша ніва», ён стаў у ёй друкавацца, а пазней і ў іншых беларускіх выданнях. Творчасць А. Паўловіча ўвабрала ў сябе дасціпнае народнае слова і жарт, і таму яна адыграла важную ролю ў развіцці беларускага гумару. Яго зборнік «Снапок» (1910), у якім былі змешчаны гумарыстычныя вершаваныя апавяданні, меў вялікі поспех у чытачоў.

Чыгуначным служачым быў і Антон Васілеўскі (нарадзіўся ў 1891 г.), які ў 20-я гг. пад псеўданімам Антося з Лепля выступаў у заходнебеларускім друку з гумарыстычнымі апавяданнямі і выдаваў сатырычны часопіс «Авадзень».

Галоўную ролю адыграла чыгунка ў станаўленні беларускага рабочага класа. Пачатак гэтага гістарычнага працэсу вельмі выразна зафіксаваў Янка Лучына ў вышэй успомненым нарысе. З яго мы даведваемся пра старога віціпніка, які, страціўшы працу на Нёмане, вымушаны быў шукаць яе на чыгунцы: «Ці не можна мне, паночку, каб як на гэту чыгунку ў стрэлачнікі ці старажы, ці якое другое запісацца?». Менавіта чыгуначнікі былі галоўным касцяком беларускага пралетарыяту. Калі ў асяроддзі гарадскіх прамысловых рабочых беларусы складалі невялікі працэнт, то сярод чыгуначнікаў Беларусі яны былі ў пераважнай большасці.

Чыгуначнікі ішлі ў авангардзе рэвалюцыйнай барацьбы беларускага народа супраць самадзяржаўя, буржуазіі і памешчыкаў. Забастоўка рабочых чыгуначных майстэрняў у 1886 г. у Гомелі была першай масавай забастоўкай у Беларусі. Цікава адзначыць, што I з'езд РСДРП адбыўся ў 1898 г. у Мінску на кватэры чыгуначнага служачага П. Румянцава, якому належаць прарочыя словы, сказаныя пасля заканчэння з'езда: «Няхай дзіця, народжанае ў гэтым доме, будзе моцным і дужым, як Геркулес». Выключна вялікая роля чыгуначнікаў Беларусі была ў разгортванні класавых бітваў пралетарыяту ў рэвалюцыі 1905 г., у падрыхтоўцы і правядзенні Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Як з чыгуначнай інтэлігенцыі, так і з чыгуначных рабочых выйшла нямала выдатных дзеячоў беларускай культуры. Адно з самых пачэсных месц належыць Уладзіславу Галубку. Сын чыгуначніка, ён і сам, рана страціўшы бацьку, прайшоў першапачатковую жыццёвую школу на чыгунцы, працуючы там грузчыкам, а пасля слесарам у дэпо. Цяжкае юнацтва не толькі не забіла, а яшчэ больш загартавала яго выключна адароную натуру. Менавіта знаходзячыся ў асяроддзі чыгуначнікаў, ён выявіў усебаковую мастацкую зацікаўленасць.

ТЭМПЕРАТУРЫ І ХАЛОДНАЕ КІПЕННЕ

(Заканчэнне. Пачатак на 4-й стар.)

Паэзія Ніла Гілевіча вартая добрых слоў. Можна нямала гаварыць пра яго ўстойлівую паэтычную культуру, пра сапраўднае ўменне падтрымліваць творчы тонус і накіроўваць позірк на актуальныя, надзённыя пытанні жыцця і літаратуры, пра шырыню інтарэсаў і разнастайнасць пошукаў. Але ж і ў дачыненні да яго ў крытыкі ёсць падставы адзначаць і выпадкі творчай інерцыі, распыленасці натхнення, неабавязковасці і прыблізнасці мастацкіх рашэнняў. Дык ці можна дзяліцца сваімі меркаваннямі і сумненнямі пра гэта без пагрозы залічэння ў «занадта сярдзітыя крытыкі»?

ДАРЭЧЫ, як мне ўяўляецца (я ўсё яшчэ трымаю ў памяці гэты злапчасны верш пра сярдзітага крытыка, але маю на ўвазе ўжо не Ніла Гілевіча, а некаторых іншых нашых паэтаў), сёння ў многіх вершах асоба лірычнага героя выводзіцца ідэалізаванай, падкрэслена «станоўчай». Выбіраюцца сітуацыі, з якіх вынікае зададзеная «станоўчая» ацэнка маральнай пазіцыі і лірычных паводзін героя. Жыццёвыя факты не становяцца пры гэтым часткай той «празаічнай» рэальнасці, якая існуе ў сваіх вострых канфліктах і складаных узаемаадносінах, у развіцці і руху. І сітуацыі невыпадкова вырашаюцца рытарычна. Рыторыка становіцца абавязковым кампанентам мастацкай схемы, бо іначай сумясціць ідэалізацыю з рэалістычнай тыпізацыяй наўрад ці магчыма.

Зразумела, што носьбіты такой тэндэнцыі не могуць цвяроза рэагаваць на крытыку, ім патрэбны тыя паслужлівыя крытыкі, якія б пацвярджалі рэальнасць іх прыхарошанага аблічча.

Нешта мала і рэдка даводзіцца нам ачышчацца ў паэзіі праз бязлітасны самасуд. Нямногія з так званага філалагічнага пакалення, якое, лічыцца, ужо ўступіла ў сталасць, паведалі нам гісторыю сваіх складаных шуканняў, заблуджэнняў, памылак. Іх жыццёвыя лёсы разгортваюцца ў літаратуры неяк па-дзіўнаму проста і прама.

Рэдка хто асмеліцца сёння сказаць сабе, «забыўшыся» на чытачоў, крытыкаў і ўвесь свет: «И, с отвращением читая жизнь мою, я трепещу и проклинаю...» Гэта класікі маглі гаварыць: «Мой дар убог, и голос мой негромок...» Або так звяртацца да Музы: «И если дар мой пред тобой ничтожен, то ревностью не ниже я других». У нас гэта неяк менш прынята і не вельмі прамаўляецца. Затое асляпленне ўласнай музай становіцца агрэсіўным, яно вымагае ад крытыкі высокіх атэстацый, хвалебных рэцэнзій, артыкулаў і манаграфій.

Гэта, вядома, зусім не вызначальнае ў нашым літаратурным працэсе. На сённяшні дзень беларускай паэзіяй дасягнуты немалыя ідэйныя і эстэтычныя, гуманістычныя вышыні. Карціна нашага жыцця, уяўленні пра час, людзей і чалавецтва намнога паглыбіліся і ўзбагаціліся, дзякуючы творчасці многіх паэтаў. Пра гэта віцалася ўжо ў нас грунтоўна і неаднойчы.

Але мастацкі прагрэс адбываецца ў штодзённым супрацьдзеянні з усялякімі праявамі схематызму і шаблону, з перапевамі і падробкамі. Калі мы хочам бачыць усю паўнату, складанасць і шматграннасць літаратурнага працэсу, нам трэба спыняць увагу не толькі на дасягненнях.

Той, хто цікавіцца станам і развіццём сучаснай паэзіі, хто жыве ёю, не можа не адчуваць заклапочанасці: ці не слабне яе грамадзянскі тонус, ці не змяншаецца яе сацыяльная актыўнасць, ці адпавядае яе эстэтычны ўзровень духоўнаму зместу сучаснасці, ці не паступаюцца некаторыя яе творцы важнымі задачамі і прынцыпамі паэтычнай творчасці? Наўрад ці можа ісці гаворка пра мабілізацыю на творчасць усіх сіл, усяго вопыту ў аўтараў мноства бяскрылых, апісальных, пазбаўленых унутранага гарэння радкоў. А верш — гэта заўсёды гарэнне, чарадзейства, выбуховы ўзрыў энергіі, інтэнсіўнасць пачуцця, згушчаны ў перажыванні вопыт і — высокае намаганне творчай волі, натхненне, палёт.

У вялікае тэатральнае мастацтва з чыгункі прыйшоў і Уладзімір Крыловіч, які побач з другімі шматлікімі вобразамі стварыў на беларускай сцэне і вобраз нацыянальнага героя Кастуся Каліноўскага.

Будучы малым хлопчыкам, Міхась Лынькоў, які рос у сям'і чыгуначніка, марыў стаць паравозным машыністам. І хоць ім ён не стаў, але, прыйшоўшы ў беларускую літаратуру ў 20-я гады, ён абагаціў яе новымі тэмамі і героямі, узятымі з чыгуначнага жыцця. А стары машыніст, герой грамадзянскай вайны Андрэй Лятун з аднайменнага апавядання М. Лынькова стаў у беларускай літаратуры непераўзыйдзеным класічным вобразам прадстаўніка рабочага класа, новай старонкай у яе развіцці. Створаны пісьменнікам вобраз Міколкі-паравоза з'яўляецца кумірам нашай савецкай дзетвары.

Усю сваю творчасць прысвяціў паказу жыцця чыгуначнікаў Хвядос Шынклер. Ён таксама вырас у сям'і чыгуначніка, а пасля і сам стаў чыгуначным тэлеграфістам. У сваіх творах ён паказаў узраджэнне чалавека ва ўмовах савецкага жыцця («Стрэлачнік Мігай»), раскрыў гераізм чыгуначнікаў («Апошні рэйс», «Чмута»), стварыў вобраз камуніста-чыгуначніка («Сонца пад шпалы»). У «Запісках інструктара Томана» вельмі цікавы вобраз старога машыніста Вейса, які, накшталт Андрэя Летуна, не можа жыць без чыгункі.

У Вялікую Айчынную вайну Хв. Шынклер зноў становіцца тэлеграфістам і піша свае запіскі «Пульс жыцця», у лаканічных радках якіх пісьменнік змог перадаць напружаны пульс ваеннага жыцця. Таленавіты пісьменнік-чыгуначнік гераічна завяршыў сваё жыццё пад Сталінградам.

Свой неацэнны ўклад у вялікую перамогу народа над фашызмам унеслі і беларускія чыгуначнікі. Гэта яны далі Канстанціна Заслонава, аднаго з самых праслаўленых герояў-партызан, чыё імя стала нашай легендай і сімвалам мужнасці савецкага чалавека. Жыццё-подзвіг Канстанціна Заслонава знайшло сваё мастацкае ўвасабленне ў разнастайных жанрах беларускай літаратуры і мастацтва: у прозе (эпапея «Векапомныя дні» М. Лынькова), у драматургіі і тэатры (спектакль тэатра імя Я. Купалы «Канстанцін Заслонаў» па п'есе А. Маўзона), у музыцы («Песня пра Заслонава» У. Алоўнікава і опера «Андрэй Касценя» М. Аладава), у выяўленчым мастацтве (карціна «Канстанцін Заслонаў» Я. Зайцава) і інш.

Побач з гераікай Вялікай Айчыннай вайны ў творах літаратуры і мастацтва паказаны і працоўныя будні нашых чыгуначнікаў у пасляваенны час. Асабліва вялікую ўвагу гэтай тэме аддаў пісьменнік Яўген Васілёнак (зборнік «Зялёныя агні», п'еса «Каралеўскі гамбіт» і інш.). Па-ранейшаму шэрагі дзеячоў беларускай культуры ўзбагачаюцца і за лік чыгуначнікаў. Так, напрыклад, паэт Анатоль Грачанікаў — выпускнік Беларускага інстытута інжынераў чыгуначнага транспарту.

За апошні час у Беларусі, як і ва ўсёй краіне, непамерна развіўся аўтадарожны транспарт, вырасла авіяцыя. Але гэта нікольк не зменшыла значэння чыгункі. Яна па-ранейшаму — і магістраль эканамічнага ўздыму нашай рэспублікі, і артэрыя духоўнага ўзбагачэння нашага народа.

ДНІ ТВОРЧАЙ ВУЧОБЫ

22 лістапада, як мы паведамлялі ўжо, у Доме творчасці імя Якуба Коласа ў Каралішчавічах пачаў сваю работу творчы семінар літаратурных пачаткоўцаў — маладых паэтаў, празаікаў, крытыкаў.

У дзень адкрыцця семінара да маладых літаратараў прыехалі першы намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Іван Шамякін, сакратар праўлення Мікола Ткачоў, адказны рэдактар часопіса «Маладосць» Алесь Асіпенка, пісьменнікі Алена Васілевіч, Анатоль Вярцінскі, Мікола Гамолка, Уладзімір Паўлаў.

Са словам пра літаратурную працу, пра высокі гонар і вялікую адказнасць быць літаратарам звярнуўся да пачаткоўцаў Іван Шамякін. Ён гаварыў аб праблемах развіцця і актуальных задачах савецкай літаратуры, заклікаў маладых літаратараў актыўна вывучаць жыццё, вучыцца літаратурнаму майстэрству. Алесь Асіпенка падзяліўся думкамі аб творчасці ўдзельнікаў семінара.

Цяпер на семінары — дні творчай вучобы.

Сёння мы друкуем вершы маладых паэтаў, удзельнікаў каралішчавіцкага семінара.

Алена РУЦКАЯ

●

Не магу я ў сабе разабрацца, —
Зразумець сваё ўласнае сэрца.
І, здаецца ж, не панна з палаца,
Што ад смутку не знае дзе дзецца.

Так жыву я ў вечнай трывозе
І наткнёна нешта шукаю,
Як натрапіць, пайсці па дарозе,
Што да светлых імчыцца маяў!

Не магу я ў сабе разабрацца,
Як у звоне загадкавых гусляў.
І таму я не панна з палаца,
Што пражыць бясследна баюся.

Ніна ШКЛЯРАВА

●

А нядаўна так шумела
Маё юнае жыццё!
І стаяла я, няўмелая...
А дзе ж мудрасць! Каб знаццё!

Са мной дрэвы больш, чым дваццаць,
Зелянелі ўжо гадоў.
Дык калі ж маё юнацтва
Скажа пару мудрых слоў!

І аднойчы мне здалося,
Што шапнулі кроны дрэў:
Быць наіўнаю не бойся,
Беражыся стаць мудрэй...

Арабінай пераспелаю
Зажурылася жыццё...
І стаю я, пасталелая.
Дзе ж наіўнасць! Каб знаццё...

Васіль ЖУКОВІЧ

●

Паклон вам, буслы, што ў палёце,
Табе, з гняздом бусліны дах,
Табе, забыты збан на плоце,
Табе, палынны горкі пах.

Прыслухаешся — побач з полем
Бярозка ціхенька шуміць...
І светлай радасцю і болем
Тут сэрца сынава баліць.

Пасля далёкае дарогі,
А у мяне іх шмат, дарог,
Пакіну заўтра зноў парог я,
Як сонца скоціцца за стог.

Ды ўсё, што бачу,
усё, што чую,
У гарачым сэрцы берагу.
І вершам гаварыць хачу я.
І ўжо інакай не магу.

Уладзімір РУДЗІНСКІ

АЛЁНА

Ёсць на свеце
розныя імёны
Але з іх
па сэрцу мне
адно:
Простае,
пяшчотнае —
Алёна.
Чуеце —
як музыка яно!
...Летнім ранкам
жаваранак звонкі
Песню аб каханні зацягнуў.
Слёзы выціраючы,
Алёнкі
Выпраўлялі любых
на вайну.

У цішы начной шумелі клёны,
Кулі прыціскалі да зямлі.
Да байцоў параненых
Алёны
З сумкай санітарнаю
паўзлі.
Зачапіўся ў небе
месяц тонкі,
Перамогу прынясла вясна
Толькі вось
не ўсім тады Алёнкам
Аддала іх суджаных
вайна...

Анатоль КРЫВІЦКІ

●

Памяці Леаніда Якубовіча, маладога паэта-шахцёра.

Чэрвень, чэрвень,
травы ў росах золкіх,
А за вёскай
чорныя капры,
Адцвілі ці зацвітаюць смолкі,
А ісці не больш вярсты за тры.

Пачакай над полем жаўруковым,
Прыпыні той недарэчны лёс,
Паглядзі, ў блакіце васільковым
Промень ласку першую данёс.

Скарачаецца жыцця адлегласць, —
Хоць дарогі жорсткай не відно.
Беззваротная сцяжынка легла,
А туман —
хаўтурным палатном.
Ныюць рукі той глыбіннай соллю,
Ад якой у славе Салігорск.
Паглядзі, над Радкавам таполі
Прама мецяць да нябесных зор.

...Клецъ ляціць, ды здрыганецца
толькі
Пад няўцямнай сілаю капроў.
А ля хаты —
водар мяты волкі
Гаркатою маладых лісткоў.

Алесь РАЗАНАЎ

ЎЗДЫМАЦЦА ДРЭВУ МАЛАДОМУ

Надломы — не яму надломы,
пярун — і гэта не яму...
Уздымацца дрэву маладому
мацнець праз лета і зіму.

І захаваць не проста звесткі,
а запавет на ўсе часы:
тады выстойваюць падлескі,
калі выстойваюць лясы.

Перад удзельнікамі семінара выступае Іван Шамякін.

Фота Ул. КРУКА.

Можна, вядома, не да канца напружваць душу і думку, выдаткоўваць не ўсю творчую энергію. Але такое паслабленне ўнутранага ціску непазбежна вядзе і да зніжэння паэтычных тэмператур. Тады і адбываецца «халоднае кіпенне»: пачуцці драбнеюць, асоба змяншаецца, губляючыся ў дробязях і выпадковасцях, а тэмпературу кіпення вызначаюць нязначныя стымулы, і «мгновенные созданья поэтической мечты исчезают от дыханья посторонней суеты».

АЛЕ НЕ ТОЛЬКІ малой ступенню «давершавага адчування» (тэрмін Ю. Тынянава) вытлумачваюцца, аднак, некаторыя вершаваныя няўдачы. Нярэдка ў творчасці адных і тых жа паэтаў значныя творы чаргуюцца з павярхоўнымі, пазбаўленымі сур'ёзных паэтычных адкрыццяў.

Крытыкі не раз звярталі ўвагу на тое, што нашай паэзіяй яшчэ недастаткова акрэсліваюцца многія новыя пазначаныя часам з'явы і асаблівасці сучаснасці. Дашукваючыся прычыны, мы не можам не бачыць, як часта ў паэтычных творах апошніх гадоў і сацыяльна-грамадскае жыццё, і свет чалавечых перажыванняў бяруцца і раскрываюцца ў звыклых ракурсах і «параметрах», у межах адных і тых жа жыццёвых і эмацыянальных пластоў.

Характэрнымі паэтычнымі і стылявымі з'явамі ў нашай паэзіі апошніх гадоў сталі, напрыклад, ідылічнасць, замілаванне, змрочна-тужлівыя ці светла-тужлівыя ўспаміны маленства і блізкія да іх віды лірычных стэрэатыпаў. А шмат што вызначальнае, не менш істотнае ў лёсах, справах, клопатах сучаснікаў, застаецца пакуль што за сферай паэзіі.

Я люблю многія вершы Антона Бялевіча і глыбока паважаю паэта. Зрэшты, ніхто, мабыць, і не адмовіць многім вершам паэта ў шчырасці і пэўнай прывабнасці. А. Бялевіч умее выказацца чыста і выразна, ён можа захапіць прыгожым і моцным пачуццём, форма ў яго творах звычайна арганічная і натуральная. Але, мне здаецца, паэту трэба адолець некаторыя ўнутраныя бар'еры, каб наблізіцца да асэнсавання новых жыццёвых складанасцей і супярэчнасцей. Сярод гэтых бар'ераў — і стылёва-пачуццёвы рамантызм, які слабіць псіхалагічны аналіз, і статычная фальклорнасць, і блізкія да самапаўтораў варыяцыі падобных вобразаў і словазлучэнняў, часты зварот да аднатыпных настраёва-славесных формул.

Пэўнай інертнасцю пазначаны некаторыя вершы Сяргея Грахоўскага, паэта мэтанакіраванага і грамадска-актыўнага. У «Паэме дарог» — адным з галоўных твораў апошніх гадоў — паэт імкнецца да шырокага паэтычнага роздуму пра жыццё, але ў паэме, побач з паэтычнымі адкрыццямі, багата і ўжо вядомых нашай паэзіі, засвоеных ёю ісцін, з якімі творчы вопыт аўтара суадносіцца па ўжо вядомых схемах. Абагульняючая думка аўтара звязваецца з тымі момантамі біяграфіі, якія не маюць унутранай характэрнасці...

Кожны, хто захоплены паэзіяй, хто бязмежна верыць у яе, ведае, што любая размова пра паэзію павінна весціся з асаблівай беражлівасцю. Тут ніколі не зашкодзяць памяркоўнасць, далікатнасць, тактоўнасць. Але самая пільная асцярожнасць не вызваляе крытыка ад неабходнасці быць не ружовым рамантыкам, а цвярозым рэалістам. Дбаць пра літаратуру, хварэць за яе — значыць не толькі вітаць удачы, бачыць дасягненні, але і прама, адкрыта звяртаць увагу на тое, што слабіць яе, замінае руху наперад.

Хочацца верыць, што размова пра крытыку атрымаецца двойчы плённай. З аднаго боку, яна падтрымае крытыку і актывізуе яе. З другога — гэта размова будзе карыснай для усёй літаратуры, падключыўшыся да агульна-літаратурных праблем.

Дыскусіі, як вядома, твораў не даюць. Людзі рупяцца, разважаюць, спрачаюцца, але не-не, ды і згадаецца нешта такое, як вось гэтыя словы Баратынскага:

Из нас, я думаю, не скажет ни
единый
Осине: дубом будь, иль дубу — будь
осиной;
Меж тем как странны мы! Меж тем
любой из нас
Переиначить свет задумывал не раз.

Але адкінем скептыцызм. Будзем спадзявацца, што гаворка пра крытыку на старонках «ЛіМа» бясследна не пройдзе. А падставы для спадзяванняў ёсць — адбываецца шчырая і змястоўная размова.

З ГЛЫБІНЬ

«ЗАЛАТАЯ КАРЭТА» Л. ЛЯОНАВА Ў ГОМЕЛЬСКІМ АБЛАСНЫМ ДРАМАТЫЧНЫМ ТЭАТРЫ

З ЧАГО пачынаецца наша знаёмства са спектаклем? З праграмкі. З таго, што мы нешта ўспамінаем пра аўтара, у думках гартаем раней прачытаныя яго творы. І чакаем, што ж нам скажа тэатр, які ўзяў п'есу, каб раскрыць яе праблематыку, вобразы, канфлікт з вышыняў сённяшняга грамадскага вопыту, па-сучаснаму.

Творчасць Л. Лёонава заўсёды бывае экзаменам тэатра на творчую сталасць. І гамяльчане адчулі сваё права на такі экзамен. Спектакль «Залатая карэта» выклікаў цікавасць у гледачоў. Аб ім гавораць, аб ім спрачаюцца.

Маё знаёмства з ім пачалося з таго, што я перачытаў п'есу і паспрабаваў аднавіць у думках тое жыццё, якое натхняла Л. Ляонава і сучаснікам якога быў сам. Першыя пасляваенныя гады, нават месяцы. Жыццё яшчэ не ўладкаванае. Лёс людзей перакрыжаваўся, і яны сутыкаюцца ўсё ж у надзвычайных умовах: яны яшчэ вяртаюцца да мірных дзён, яшчэ выпрацоўваюць нормы жыцця ў адпаведнасці з перажытым на вайне. Сам Л. Ляонаў гаварыў пра п'есу: «Я імкнуўся выказаць некаторыя думкі пра абавязак, гонар, пра лёгкія і цяжкія шляхі ў жыцці, пра шчасце, здабытае цаною намаганняў, ахвяр, страт». Думкі выказваюцца ім, зразумела, праз вобразы. Вызначаючы маральныя праблемы, якія ўзнімае п'еса, А. Фадзееў указваў: «Яна б'е па ўсіх, хто ў нашым працоўным грамадстве жыве ТОЛЬКІ для сябе. У новае грамадства можна ўехаць на «залатой карэце» працы, сумленнасці, чалавечнасці і самаахвярнасці, а не на «залатой карэце» сквапнасці, індывідуалізму і «небажыхарскага» чыстаплюйства як таксама формы спажывецкіх адносін да жыцця».

Такім чынам, толькі пры вобразна ясным і псіхалагічна пераканаўчым акрэсленні двух лагераў герояў «Залатой карэты», пры хвалюючым, па-мастацку тактоўным супастаўленні і сутыкненні гэтых лагераў і іх асобных прадстаўнікоў можна стварыць сапраўды ўражлівы спектакль, які правільна і ўзнёсла данесць ідэю твора.

Хто ж яны — станоўчыя героі ляонаўскай п'есы? Гэта, перш за ўсё, улюбёны ў свой старажытны, разбураны вайной горад дырэктар гасцініцы Няпрахін; кантужаны адстаўны палкоўнік Бярозкін; сляпы пасля ранення сын Няпрахіна Цімоша. Яны не ведаюць хістанняў, калі вырашаюць, што ў жыцці галоўнае: выкананне абавязку перад сумленнем ці ўласнае шчасце. Таму паўстаюць супраць маральных кампрамісаў, таму так балюча рэагуюць на фальш, на прыстасаванне да абставін. Іх маральнае здароўе не выклікае сумненняў, яны ведаюць, чаго шукаюць. Безумоўна, сумленны чалавек і Марыя Сяргееўна — старшыня гарсавета. Але вельмі складаны вузел жыццёвых калізій прымушае яе часам хістацца і весці «барацьбу» супраць самой сябе. Сваё шчасце ёй давялося здабываць на цяжкіх шляхах. Марыя Сяргееўна хоча зберагчы дачку Марку ад памылак, а як гэта зрабіць, яна сама не ведае. Нават тое, што не трэба перашкаджаць каханню Цімошы і Маркі, ёй падказвае Бярозкін.

А цяпер пра тых, хто змагаецца за персанальную «залатую карэту», за сваё асабістае шчасце, насуперак законам чалавечай маралі, нягледзячы на ахвяры і страты, што нясуць астатнія. Першы з іх — Шчалканаў. Гэты подлы баязлівец і дэзерцір — у час вайны, у мірныя дні, прыкрываючыся німбам абаронцы Радзімы, робіць сабе службовую кар'еру і ашуквае кожнага, з кім сутыкаецца. Шчалканаў у п'есе і спектаклі не персаніфікаваны, ён не мае ролі, але імя яго ўвесь час на вуснах герояў твора, бо чалавек гэты — крыніца няшчасцяў для большасці з іх.

Акадэмік Карэеў у юнацкія дні паехаў з роднага горада шукаць сваю «залатую карэту» і як самамэту ў жыцці, і каб даказаць, што быў варты дзяўчыны, якой захапіўся,— Марыі Сяргееўны. Зрабіўшы кар'еру, акадэмік праз многа гадоў прыехаў у родны горад мімаходзь, толькі каб пагрэць сваё самалюбства, паказаць — вось які ён стаў славуты. І ўпікнуць былую прыгажуню Марыю Сяргееўну — маўляў, не захацела са мной ехаць у «залатой карэце»...

Зразумела, пераказваючы сутнасць драмы, рэцэнзент спрашчае яе. У кожнага з герояў драматург раскрывае і «другі план» дзеяння, які індывідуалізуе вобразы, узбагачае тыпажы псіхалагічна. Але спрошчаным выглядае многае і на гомельскай сцэне ў гэтым спектаклі. Напрыклад, у выкананні артыста П. Вараб'ёва палкоўнік Бярозкін выглядае не суровым праўдалюбцам, а неўраўнаважаным, УСІМ незадаволеным чалавекам. Калі Бярозкін расказвае Карэевым пра Шчалканава, у маналогу адчуваецца не патрэбныя тут абурэнне, боль, што існуюць нягоднікі, а нейкі здзек з самога сябе, з жыцця, кантузіі, міру, што прыйшоў пасля вайны. Дарэчы, кантузію свайго героя артыст паказвае знешнімі натуралістычнымі прыёмамі—скандзіруючая гаворка, парушаная каардынацыя рухаў, зацягнутыя паўзы...

Без пачуцця мастацкай меры падкрэсліваецца слепата Цімошы. Сваёй кульмінацыі гэта дасягае ў фінале другой дзеі, калі Цімоша — артыст Я. Дашкоў, узрушаны размовай з дзяўчынай, якую кахае, пасля яе адыходу застаецца з жывым (!) сабакам.

Робячы закіды ў адрас выканаўцаў роляў, трэба сказаць, што перабор нормы ў паказе натуралістычных падрабязнасцей на сцэне—вынік рэжысёрскай трактоўкі п'есы І. Паповым.

Спынюся яшчэ на адной сцэне. Бярозкін застаецца з Юліем, сынам акадэміка Карэева, які ў часе вайны фактычна прыкрыўся прафесіяй геолага, каб не ісці на фронт. Артыст У. Ткачэнка тут паказвае толькі ветлівую цікаўнасць Карэева-сына да гнеўнай філіпікі Бярозкіна пра баязліўцаў. Псіхалагічнай праўды ў такім спакоі маладога Карэева няма ні кроплі. А дзе ўзрушанасць Юлія — яму ж у вочы гавораць фактычна бязлітасны прысуд! Выканаўца іграе «наогул» маладога інтэлігента, якога не кранае нават такі выбух грамадзянскага гневу, так глыбока напісаны ляонаўскай мовай. Словы павінны былі б выклікаць у артыста нешта ў адказ. Эмацыянальнага адказу няма.

Яшчэ адзін эпізод. Марыя Сяргееўна прынесла да Няпрахіна акардэон, каб «адкупіцца» гэтым каштоўным падарункам ад Цімошы, дамагчыся, каб ён адмовіўся ад яе дачкі Маркі, бо «залатую карэту» дзяўчыне сляпы не дасць. Цімоша гэта добра разумее. Маналог Цімошы — Дашкова — адна з лепшых старонак спектакля, і чакаеш ад Марыі Сяргееўны (артысткі Л. Сторажавай) вялікай гамы перажыванняў. Яе гераіня чуе споведзь сумленнага сэрца. А дзе ж хваляванне, разгубленасць, дыпламатычная настойлівасць, удзячнасць — усё тое, чым жыве ў гэты час гераіня? Замест апраўданай стрыманасці, якая даецца звычайна чалавеку цаной вялікіх намаганняў волі душы, Л. Сторажава паказвае амаль абсалютна спакойную, рацыянальную жанчыну. Яе Марыю Сяргееўну тут не вельмі трывожыць сумленне. І зноў жа гэта сведчыць пра тое, што выканаўца не знайшла яшчэ «другі план» ролі.

Вобраз Няпрахіна-бацькі ў выкананні артыста Ф. Іванова — адзін з найбольш удалых, цэласных па ўвасабленні. Тонка па малюнку, па мастацкіх дэталях, псіхалагічнай асэнсаванасці падзей праводзіць выканаўца сцэну размовы з Марыяй Сяргееўнай перад прыходам Цімошы, сцэну сямейнай сваркі і замірэння з Дашанькай і некаторыя іншыя. Дарэмна толькі ў эпізодах з акадэмікам Карэевым артыст прымушае свайго героя быць мітуслівым, знарок прыніжаным, забыцца пра чалавечую годнасць, пра тое, што ён не смуткуе аб сваім лёсе і ідзе па свядома абраным шляху ў жыцці. Яго ж паводзіны і ў фінале гісторыі, якая расказана Л. Ляонавым, дыктуюцца сумленнем. Артыст Ф. Іваноў мог бы перадаць ярчэй.

Акадэмік Карэеў... Імпазантны, нават фатаваты. І нейкі аднастайны, пазбаўлены жывых пачуццяў. Відаць, артыст П. Філіпаў паверыў у тое, што ўдала знойдзеная ім адна фарба — яго акадэмік адкрыты пазёр, самаўпэўнены гаспадар «залатой карэты» — дастатковая для таго, каб вычарпаць гэты супярэчлівы характар. Калі глядзіш на сцэну, то часам здаецца, што вось зараз артыст пакажа, як у Карэевестарэйшым абудзіцца сумленне: перад ім дачка Марыі Сяргееўны, якая нібы ўвасабляе некалі страчанае маладым Карэевым юнацкае каханне, у яго павінен з'явіцца смутак, мабыць, і расчараванне. І ўсё гэта ён, канечне, будзе хаваць ад іншых і ад самога сябе. Ды артыст П. Філіпаў, наблізіўшыся да правільных інтанацый, не разгортвае мастацкую знаходку, а зноў «дэманструе» акадэміка як пазёра і самаўпэўненага гаспадара «залатой карэты».

Крыўдна, што рэжысёр І. Папоў, якога мы ведаем як мастака чулага да псіхалагічнай праўды на сцэне, сваім аўтарытэтам часам замацоўвае ў акцёраў цягу да чыста знешніх прыёмаў ігры. Асабліва рашучы пратэст выклікае такая манера выканання роляў, калі артысты ў псіхалагічную драму ўносяць элементы, запазычаныя з суседніх тэатральных жанраў. Ёсць у спектаклі такая фігура Табун-Туркоўская, сапраўды эксцэнтрычная, па-ляонаўску арыгінальная. Ды неабавязкова ж яе іграць як устаўны аперэтачны нумар, «высцікаючы» з залы танны смех і абавязковыя апладысменты. А гэта і робіць артыстка Н. Карнеева, для якой засталіся таямніцай рэальныя матывы паводзін гэтай па-свойму няшчаснай жанчыны, з паламаным вайной лёсам. Калі глядзіш на сцэну, бачыш, што гэта не адвольнасць актрысы, а прапанаваны рэжысёрам малюнак ролі.

На творчыя праліку ў «Залатой карэце» на гомельскай сцэне звяртаеш увагу яшчэ і таму, што ёсць у спектаклі асобныя рэжысёрскія і акцёрскія здабыткі, па-сапраўднаму каштоўныя, цікавыя, змястоў-

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

У БЕЛАРУСКІМ дзяржаўным драматычным тэатры імя Якуба Коласа адбылася прэм'ера па п'есе Андрэя Макаёнка «Зацюканы апостал». Пастаноўку ажыццявіў рэжысёр А. Смелякоў, мастацкае афармленне А. Салаўёва, кампазітар Б. Насоўскі. На здымку — сцэна са спектакля.

Фота С. КОХАНА.

МАГІЛЁЎСКІ абласны драматычны тэатр ажыццявіў пастаноўку спектакля «Гарачае сэрца» па п'есе А. Астроўскага. Рэжысёр — А. Раеўскі, мастак — М. Волахаў.

На здымку сцэна са спектакля. У ролі Парашы артыстка В. Рагачова, Васі Шустрага — М. Вайцюк.

Фота А. ГОЛЫША.

АКЦЁРЫ І РОЛІ

ЧАЛАВЕК МАЁЙ ПРАФЕСІІ

РЫГОР БЕЛАЦАРКОЎСКІ У РОЛІ СЛЕДЧАГА КОРБУТА У СПЕКТАКЛІ БРЭСЦКАГА ТЭАТРА ІМЯ ЛЕНІНСКАГА КАМСАМОЛА БЕЛАРУСІ «УСЯГО АДНО ЖЫЦЦЁ».

Перачытваю матэрыялы працэсу ваенных злачынцаў, які нядаўна закончыўся ў Мінску. Яшчэ і яшчэ раз абураюся, гневаюся, чытаючы пра зверствы нягоднікаў. З пачуццём задавальнення (калі наогул тут можна гаварыць аб нейкім задавальненні) углядаюся ў радкі прыгавору. І захапляюся карпатлівай працай тых, хто на працягу многіх гадоў крок за крокам, літаральна па крупінцы, збіраў факты, супастаўляў іх і праз чвэрць стагоддзя ўсё-такі знайшоў злачынцаў.

Праца следчага. Ёй, гэтай працы, прысвечана п'еса А. Маўзона «Усяго адно жыццё», якую другі сезон іграе і наш, Брэсцкі драматычны тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі.

Ці можа быць роля больш «дэтэктыўная»? Ужо адна назва ролі — «следчы» — можа штурхнуць акцёра на маску «маёра Проніна» або камісара Мегрэ. Гэтага не адбылося, на шчасце, з Рыгорам Белацаркоўскім. Ён не ператварае свайго Паўла Корбута ў «супершпіка». Хоць справа, якая ляжыць сёння ў сейфе Корбута, — справа незвычайная. Яна блізкая той, аб якой я пісаў спачатку,—справе ваеннага злачынцы, здрадніка Радзімы Іванова. Такія справы даручаюцца звычайна вопытным работнікам.

Вось сцэна апошняга допыту. Знойдзена сапраўднае прозвішча здрадніка — Нікановіч. Яно ўжо вядомае Корбуту. Ён знайшоў яго. І цяпер трэба «прад'явіць» яго злачынцу, прычым так, каб той прызнаў гэта. Павел Корбут, як яго іграе Р. Белацаркоўскі, не адразу вырашае звярнуцца да мінулага, да часу, калі Нікановіч і не думаў аб тым, што калі-небудзь яму давядзецца хаваць сваё сапраўднае імя, калі ён быў звычайным хлапчуком, любіў кнігі, вучыўся музыцы. Артыст паказвае, якім дакладным маральным уплывам Корбут вяртае Нікановіча ў свет дзяцінства. Напамінае яму любімую з той пары мелодыю шапэнаўскага накцюрна.

Шчыра кажучы, мне такі прыём нават здаўся нацяжкай. Але паглядзіце, як праводзіць яго на сцэне Р. Белацаркоўскі! Ён увесь — увага, для яго важна толькі адно — паводзіны злачынцы ў гэты момант. Ён хвалюецца, ён вельмі хвалюецца! Гэта ж — вынік яго пошуку, вынік яго перажыванняў (мы ведаем, чаго варта Корбуту адкрыць, абнародаваць прозвішча Нікановіча, што гэта лёгка можна стаць яго асабістай драмай, драмай дарагіх яму людзей). І акцёр усімі сваімі паводзінамі, позіркам, скіраваным на Нікановіча, інтанацыямі голасу сцвярджае заканамернасць такога «музычнага» прыёму. І ў той жа час мы здагадваемся, што такая задума можа раптам успыхнуць у следчага сапраўды таленавітага.

Хочацца адзначыць яшчэ адну, чыста службовую, «следчую» рысу Белацаркоўскага—Корбута. Гэта яго прафесійна дакладныя паводзіны ў час допытаў. Паводле ўласнага, хоць і невялікага, вопыту, ведаю, як цяжка бывае часам захаваць спакой і вът-

Сцэна са спектакля «Усяго адно жыццё». У ролях: Паўла Корбута — арт. Р. Белацаркоўскі, Марыі Васілеўны — арт. З. Курдзёнак.

Фота П. ЛАЎРУСКА.

ныя. Радуюць тыя сцэны, дзе І. Папоў яшчэ раз засведчыў сваё ўменне распрацоўваць масавыя сцэны, выразна мізансцэніраваць на ўсёй плошчы падмосткаў, ствараць разам з выканаўцамі атмасферу ўзаемаразумення паміж дзеючымі асобамі, унутраны кантакт. Артыст Э. Цурбакоў у ролі трактарыста Маслава, нібы падхапіўшы ўсё лепшае, што ўласціва яго бацьку М. Цурбакову (ён іграе старшыню калгаса Макарычава), паводзіць сябе так, быццам у яго не другарадная роля, а ён на час спектакля сам робіцца абаяльным і адкрытым людзям маладым чалавекам, які прайшоў праз полымя вайны. Другі старшыня калгаса (артыст М. Цубатаў) таксама пераканаўчы і ў мове сваёй, і ў пластычным малюнку персанажа. У адрозненне ад экстравагантнай Табун-Туркоўскай, сыгранай, як мы сказалі, па ўзорах прыкрых штампаў, фігура Рахубы, на першы погляд, таксама падкрэслена эксцэнтрычная, атрымалася завершанай і на дзіва дакладна «ўпісанай» у клімат ляонаўскай драмы артыстам А. Каменскім. Яшчэ раз пераконваешся, што пачуццё меры — шчаслівая адзнака таленту, які і там, дзе драматург быццам бы дае прастору для таго, каб акцёр мог забавіць публіку, стрымлівае сябе ў разумных межах аўтарскай і рэжысёрскай задумы. Правільна робіць А. Каменскі, калі не губляе ў вобразе трагедыйнага падтэксту.

Мабыць, праверыўшы спектакль на публіцы, І. Папоў адчуе, што Л. Старажава можа і павінна развіваць тое, што яна знайшла ў эпізодзе размовы па тэлефоне з акадэмікам Карзевым,—праўду ўзрушанага сэрца, якое нібы мімаволі прымушае жанчыну неадназначна выказваць пачуцці, пранесеныя праз усё жыццё. Штучную веліч пакрыўджанага кахання іграць, мабыць, і не трэба, але прытоены і непахісны гонар Марыі Сяргееўны павінен трымцець у вобразе, як струна. Выканаўцам роляў Дашанькі (Л. Усанава) і Маркі (Л Гарбунова), наадварот, як гэта ні парадаксальна, не варта нічога паглыбляць, ім бы захаваць тую непасрэднасць сцэнічных паводзін, якую яны ўспрынялі з драматургічнага матэрыялу п'есы і сваёй артыстычнай індывідуальнасці.

Спектакль падабаецца гамяльчанам. Але поспех у гледачоў не павінен супакойваць калектыў тэатра на чале з патрабавальным да сябе рэжысёрам І. Паповым. Ён ведае, што Ляонаў — мастак невычэрпных глыбіняў, што з цягам часу акцёры могуць і замацаваць крыўдныя пралікі, пра некаторыя з якіх мы пісалі вышэй, і плённа ўзбагачаць здабыткі. І ад яго мужнасці і паслядоўнасці залежыць, што возьме верх.

І. СЯЎКО.

рымку. А перад Корбутам не проста злачынца, а чалавек, здольны ацэньваць сябе і іншых, вінаваты ў смерці дзесяткаў сваіх суайчыннікаў. Зрэшты, Нікановіч ускосна зрабіў замах на асабістае шчасце Паўла. А следчы ўвесь час стрыманы і нават ветлівы. Але мы, гледачы, адчуваем, якім намаганнем волі даецца яму гэты спакой! Вось Нікановіч просіць даць яму магчымасць памерці Івановым. Памерці Івановым? Значыць напляваць на свой абавязак, значыць забыць аб тым мундзіры з пагонамі.. Па-чалавечы намер зразумелы. Але Нікановіч таксама калісьці здрадзіў мундзіру і таксама напляваў на абавязак. Значыць, здрадзіць невядомаму яму, Корбуту, салдату Іванову, які сумленна загінуў за Радзіму?

Гледачы адчуваюць: павінен адбыцца выбух. І ён адбыўся. Але адбыўся ў душы Белацаркоўскага—Корбута. Для Нікановіча ён—толькі нечаканая цішыня, якая нібыта павісла ў пакоі следчага, цяжкая, яна прымушае злачынцу сагнуць плечы. А Корбут жа ўмее выбухаць! Гэта мы добра бачылі крыху раней, у сцэне, калі Скарапад прапануе Паўлу:

— Ты вось што... Ты скажы мне, калі ласка, што страціць дзяржава, ці так ужо будзе зняважана наша правасуддзе, калі гэты падлюга пойдзе пад суд, як Іваноў? Здрадзіў, ваяваў супраць нас Іваноў. Яго шукалі як Іванова. Знайшлі як Іванова. Хто, апрача цябе, ведае, што ён не Іваноў? Ніхто. Толькі ты адзін.

І яшчэ адна парада Скарапада — «падумаць пра сябе», «не звязвацца з сястрой здрадніка». Але ж гэта і ёсць здрада: спачатку падумаць аб сваёй шкуры, здрадзіць любімаму чалавеку, здрадзіць свайму абавязку, а потым здрадзіць Радзіме. І тут Корбут выбухае! Ён гаворыць свайму «сябру» ўсё, што думае аб гэтых словах. Гаворыць рэзка, адкрыта, як і належыць адказваць на пошласць і нізасць.

Эмацыянальны ўздым і трапныя дэталі паводзін героя, службовая стрыманасць і натуральная інтанацыя жывога чалавечага тэмпераменту характарызуюць ігру Р. Белацаркоўскага.

Мабыць спецыялісты змаглі б знайсці ў ігры акцёра, ды і ў пастаноўцы п'есы, не адну «загану». Мне ад душы хацелася, каб іх было як мага менш. Таму што, як мне здаецца, Белацаркоўскаму ўдалося стварыць праўдзівы вобраз выдатнага чалавека —следчага Корбута, чалавека маёй прафесіі. І за гэта яму — вялікае дзякуй!

Сяргей ЖЫШКО,
лейтэнант юстыцыі.

гор. Брэст.

Вольга ІПАТАВА,

спец. кар. «Літаратуры і мастацтва»

ПАЧЫНАЦЬ З ВЫТОКАЎ

ГРОДЗЕНСКАЕ КУЛЬТАСВЕТВУЧЫЛІШЧА РЫХТУЕ АРГАНІЗАТАРАЎ СЕЛЬСКАЙ МАСТАЦКАЙ САМАДЗЕЙНАСЦІ. ЯК РЫХТУЕ? ЯК ПРАЯЎЛЯЮЦЬ СЯБЕ МАЛАДЫЯ КУЛЬТРАБОТНІКІ? ЯКУЮ КУЛЬТУРУ НЯСУЦЬ ЯНЫ Ў ВЁСКУ?

БЫЛО гэта нядаўна. У Вярэйкаўскім сельскім доме культуры Ваўкавыскага раёна ішоў паказальны вечар. Цэлы месяц рыхтавалі яго для культработнікаў раёна — глядзіце, вучыцеся!

Галоўным рэжысёрам вечара была Валя Бабарэнь, метадыст абласнога Дома народнай творчасці. Кіўне дзяўчына — і на сцяне фота або карціна. Націсне кнопку—і загучыць у зале мелодыя.

Усё ішло па сцэнарыі. То вядучыя чыталі вершы, то ўзнімаліся на сцэну перадавікі калгаснай вытворчасці. Нездарма ж вечар быў прысвечаны ім—людзям, «чые рукі пахнуць хлебам». Менавіта пра іх і павінна было прагучаць слова са сцэны.

— Цяжкай была барацьба. Кулакі стралялі ў нас з абрэзаў,—расказаў вядучы пра калектывізацыю.

Але ў часы, пра якія ішла гаворка, тут, у Вярэйках, сяляне парабкавалі на панскім полі. Калі першыя трактары ў Савецкай Беларусі выходзілі на шырокія калгасныя палі, вярэйкаўцаў кідала ў турмы польская дэфензіва. І калі краіна ў пасляваенныя гады аднаўляла калгасы, тут, на землях Гродзеншчыны, яшчэ стаяла праблема—як з'яднаць хутары ў вёску.

Мне ўсё больш здавалася, што не ў Вярэйках пісаўся гэты сцэнарый. Калгаснік, якога ўключылі ў праграму, пражыў на гэтай зямлі шэсцьдзесят з гакам і мог бы многа расказаць пра яе, але сцэнарысты навязалі яму сваю праграму.

Думалася і пра тое, што такія вечары мала што даюць хлебаробам.

Я ўважліва сачыла за прысутнымі. Яны разглядалі фотакарткі і кінаматэрыялы, сцішана слухалі гучныя, гладкія вершы, але ажыўляліся толькі тады, калі на сцэну выходзіў нехта з аднавяскоўцаў. Яго слухалі, не прапускаючы ніводнага слова. Відаць, людзям хацелася больш пачуць пра свае Вярэйкі—старыя і новыя, убачыць іх на экране, паслухаць песні аб цяжкім мінулым, успомніць тых вярэйкаўцаў, што аддалі сваё жыццё за Савецкую ўладу, за камунізм.

Дарэчы, пра вершы аб хлебе. Добра прагучалі б тут творы Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Аркадзя Куляшова і іншых беларускіх паэтаў? Дык не. Назбіралі розных вершаў з рэпертуарных зборнікаў, нават не ўспомніўшы, хто іх напісаў.

Я задумалася: а чым, якімі крытэрыямі кіраваліся маладыя культработнікі? Што яны чыталі? Чаму падбіраюць для мастацкага чытання выпадковыя творы? І наогул, з якім багажом едзе на работу выпускнік культасветвучылішча?

Прыслухайцеся да маладзёжных ансамбляў. Як браты-блізняты, падобны адзін на аднаго. «Таварыш», «Гусі-лебедзі», «Прызнанне» і яшчэ дзве-тры назвы — вось асноўны іх рэпертуар. А слухачы, асабліва ў сельскім клубе, зусім па-рознаму ўспрымаюць «Ты разлюбил меня бы, что ли» і, скажам, «Як правёў мяне Цімох». Я зусім не бяруся сцвярджаць, што толькі народныя песні маюць права на існаванне ў вёсцы. Зусім не! Але, капіруючы вядомых артыстаў, самадзейныя выканаўцы не працуюць над песняй. Да таго ж, выпускнікі вучылішча, прыязджаючы ў вёску, часта як бы забываюць, што яны тут не проста хлопец і дзяўчына, а работнікі культуры, густы якіх будуць і павінны ўплываць на акружаючых.

Я гаварыла на гэтую тэму са студэнтамі культасветвучылішча.

Пеця Чырко толькі што вярнуўся з вытворчай практыкі. Атрымаў адзнаку «выдатна». Ён правёў два ўдалыя тэматычныя вечары, арганізаваў некалькі выступленняў, канцэрт.

— А чые вершы вы ўключылі ў праграму вечара?

Паціскае плячыма.

— Са зборніка, а чые—не помню.

— А хто з сучасных паэтаў вам падабаецца?

Маўчанне. Доўга стараецца прыпомніць. Нарэшце, выціскае:

— Пушкін.

— Вы — студэнт харавога аддзялення. Каго з беларускіх кампазітараў ведаеце?

Аказваецца, што ведае ён толькі Юрыя Семяняку. Густа чырванее:

— Вы лічыце, што я дрэнна падрыхтаваны? Няпраўда. Я любы вечар правяду. Што слаба ведаю паэзію, не мог назваць беларускіх кампазітараў—гэта, канечне, нядобра. Але ў мае абавязкі, як клубнага работніка, гэта не ўваходзіць.

Так і сказаў: «У мае абавязкі гэта не ўваходзіць». Аляўціна Лапшына, якая сядзела побач, падтрымала яго:

— Гэта наш асабісты недахоп.

Атрымліваецца, што студэнт у асноўным ведае, **як** зрабіць сцэнарый, правесці вечар. Ведае, **як** суаднесці песні, вершы, прозу ў сцэнарыі. Але не ведае, **што** выбіраць. Вось і паказваюць мне ў вучылішчы сцэнарый, дзе на першай жа старонцы надрукаваны такія радкі:

На сатире взвейся ввысь
Все, что портит нашу жизнь.
Пусть сейчас под Новый год
Дрянь и мерзость оживет (!?.)

А можа ўсё гэта асобныя выпадкі, па якіх нельга рабіць пэўных высноў? Завітала да студэнтаў 29 групы трэцяга курса.

— Вы праз паўгода пачнеце самастойна працаваць. Вершы якіх беларускіх паэтаў пра Вялікую Айчынную вайну парэкамендавалі б для мастацкага чытання? — пытаюся.

Люда Нядзведзь доўга думае.

— «Камсамольскі білет» Кастуся Каліноўскага...

— !?

Сяброўкі ззаду падказваюць:

— Куляшова!

— А хто такі,—пытаюся,—Кастусь Каліноўскі?

Люда прыпамінае — так называецца вуліца. З дапамогай сяброўак удакладняе, што гэта кіраўнік нейкага паўстання.

Прыкра і крыўдна робіцца на душы. Дзяўчына не ведае адну з самых хвалюючых старонак роднай гісторыі. Не ведае, што па тых жа вуліцах, дзе ходзіць яна сёння, некалі крочыў мужны барацьбіт, публіцыст, аўтар першай у краіне дэмакратычнай газеты.

Задаю яшчэ адно пытанне:

— А хто такі Карскі, імем якога названа наша абласная бібліятэка?

Дваццаць два студэнты разгублена маўчаць. З далейшай размовы відаць, што гэтак жа дрэнна студэнты ведаюць лепшыя мастацкія калектывы вобласці, мясцовую творчасць, мастацтва рэспублікі наогул.

Калі пачынаеш прагладаць праграмы па гісторыі быту і касцюма, заўважаеш, што ў іх няма ніводнага беларускага мастака. Тое ж—у праграме па класе баяна. Толькі на завочным аддзяленні па гэтым класе будзе развучвацца некалькі беларускіх песень. Усяго некалькі. Тое ж у праграмах па гісторыі мастацтва, па музычнай літаратуры, дырыжыраванні. Не часта можна ўбачыць на сцэне інсцэніроўкі па творах беларускіх пісьменнікаў. Летась такія інсцэніроўкі рабілі шэсць студэнтаў з трыццаці двух. Намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце Уладзімір Міхайлавіч Сяргейчык спасылаецца на праграмы.

Дарэчы, яшчэ раней я гаварыла з дырэктарам вучылішча Феліксам Феліксавічам Урэнкам, які таксама пагадзіўся, што выкладанне роднага слова, беларускай літаратуры і мастацтва ў вучылішчы на нізкім узроўні, абяцаў абмеркаваць гэтае пытанне ў педагагічным калектыве. Ды інакш і нельга. Яшчэ не так даўно, працуючы загадчыкам сектара культмасавай работы абкома камсамола, я часта чула ад загадчыкаў раённых аддзелаў культуры такое:

— Прыслалі нам дзяўчыну. Танцуе, як Лепяшынская. А звычайны гурток арганізаваць не можа! Яны там, у вучылішчы, акцёраў ды танцораў рыхтуюць, не клубнікаў.

У вучылішчы гэта—самыя балючыя праблемы. Іх вырашаюць. Але, відаць, настаў час вырашыць і тыя праблемы, якія некаторым здаюцца другараднымі, хоць балюча адбіваюцца на развіцці мастацкай самадзейнасці.

Выступаючы на нарадзе творчай інтэлігенцыі вобласці, сакратар абласнога камітэта партыі А. Ульяновіч сказаў:

— Па-ранейшаму хвалюе лёс развіцця сельскай мастацкай самадзейнасці. Выканаўчае майстэрства большасці калектываў застаецца на вельмі нізкім узроўні і далёка не задавальняе ўзросшыя запатрабаванні сельскіх працаўнікоў... Трэба карэнным чынам палепшыць падрыхтоўку кіраўнікоў для сельскай мастацкай самадзейнасці, стварыць ім нармальныя ўмовы для работы, садзейнічаць замацаванню іх у калектывах.

Замацавацца ў калектыве... Як гэта важна. Асобныя выпускнікі культасветвучылішча збягаюць з калектываў, нават не паспеўшы там папрацаваць, бо не могуць знайсці агульнай мовы з людзьмі, з якімі павінны зрадніцца. Можа ў нежаданні не толькі **даваць** людзям, але і **браць** ад іх хаваецца прычына таго, што сёлетняя выпускніца вучылішча Жэня Паталета, мастацкі кіраўнік Эйсмантаўскага сельскага дома культуры, знікла з Эйсмантаў, пабыўшы там усяго шэсць месяцаў.

Гэтак жа, без дазволу, кінулі работу Тарасевіч Ванда, Наталля Букава, Марыя Геновіч і многія іншыя—пятнаццаць чалавек за чатыры гады! А яшчэ дванаццаць па сваім жаданні звольніліся, і невядома, ці працуюць сёння па спецыяльнасці.

Вобласць славіцца многімі мастацкімі калектывамі: народнымі ансамблямі песні і танца «Нёман» і «Лідчанка», Дзятлаўскай харавой капэлай, Слонімскім народным тэатрам, фальклорным харавым калектывам Шайбакпальскага сельскага клуба Шчучынскага раёна, Бароўскім народным хорам і многімі іншымі, якімі кіруюць і выпускнікі Гродзенскага культасветвучылішча. Між іншым, практыка паказала, што найбольш творча пасля заканчэння вучылішча працуюць тыя, каго пасылаюць на вучобу калгасы, рэкамендуюць раённыя аддзелы культуры і райкомы камсамола. Але ў той час, як летась вучылася дзесяць калгасных стыпендыятаў, сёлета ў вучылішча паступіў толькі адзін, ды і той з Брэстчыны.

Калі гаварыць пра падтрымку і клопат, якія павінен адчуваць культработнік з боку кіраўнікоў раёна, то нельга не сказаць пра тое, што ў некаторых нашых раёнах выпускнікоў сустракаюць у лепшым выпадку абыякава. Загадчык аддзела кадраў абласнога ўпраўлення культуры Іван Анфімавіч Аверкіеў гаворыць:

— Не дзіва, што з Астравецкага раёна бягуць культработнікі. Там ім не даюць нават кватэр. А вось у Слонімскім раёне за апошнія два гады кватэры атрымалі пяць выпускнікоў культасветвучылішча. Значыць, пры жаданні можна знайсці кватэру.

Асабліва нялёгка працаваць маладым культработнікам у Гродне. Тут перад імі звычайна стаіць яшчэ адна цяжкасць: як кіраваць калектывам, традыцыі якога трывалыя ды яшчэ і тыя традыцыі, з якімі трэба змагацца? Напрыклад, амаль усе самадзейныя эстрадныя калектывы горада вызначаюцца нізкай культурай выканання, захапляюцца гукавымі эфектамі.

І такая праблема існуе: як сабраць людзей у мастацкі калектыў, як стварыць у такім калектыве творчую атмасферу?

Не ўсе з гэтай праблемай спраўляюцца і таму на такіх буйных прадпрыемствах, як абутковая фабрыка «Нёман», тытунёвае аб'яднанне «Нёман», хімічны камбінат імя С. Прытыцкага, бавоўнянапрадзільная фабрыка, завод карданавых валаў няма самабытных мастацкіх калектываў. А магчымасці для іх стварэння тут ёсць. У гэтым выпадку дапамагчы павінна абласное ўпраўленне культуры.

У нас яшчэ мала добрых фальклорных калектываў. Мала для вобласці, якая, бадай, як ні адна ў рэспубліцы, мае багатыя літаратурныя і фальклорныя традыцыі, якая падаравала чалавецтву шэраг сусветна вядомых вучоных, кампазітараў, літаратараў.

Нейкія крокі ў гэтым напрамку робяцца. У снежні ў вобласці будуць праводзіцца раённыя, а ў студзені—абласны агляд фальклорнай творчасці. Дом народнай творчасці збіраецца наладзіць у сельскіх клубах выстаўкі работ народных умельцаў. Усё большую ўвагу ўдзяляе праблемам мастацкай самадзейнасці абком партыі. Відаць, настаў час вырашаць гэтыя праблемы, пачынаючы з самога вытоку, каб увесь вучэбны працэс музычных школ, музычна-педагагічных вучылішчаў, культурна-асветных устаноў скіроўваў юнакоў і дзяўчат на больш беражлівыя адносіны да народнага мастацкага вопыту.

Прыязджаючы на вёску, малады работнік павінен быць носьбітам самай высокай культуры.

Выдатны аварскі паэт, лаўрэат Ленінскай прэміі Расул Гамзатаў — госць Мінска, госць Беларусі. Яго цудоўную паэзію ў нас ведаюць і любяць, ён сустрэнецца ў Мінску са сваімі сябрамі-чытачамі і з калегамі па пяры. Яго творы ўжо гучалі на беларускай мове. Нядаўна ў нашым штотыднёвіку былі змешчаны вершы паэта ў перакладах Сяргея Грахоўскага. Неўзабаве ў выдавецтве «Беларусь» пабачыць свет кніга выбраных твораў нашага аварскага сябра. Сёння мы прапануем увазе чытачоў яго паэму ў перакладзе народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова.

Расул ГАМЗАТАЎ

ВЕСТАЧКА З АУЛА

1

Лістоў нямала з рук паштовых
Я атрымаў у розны час —
Не выпадковых, выпадковых,
Пустых і смешных іншы раз.

У тых — хвальба, а ў тых — папрокі,
А ў трэціх — боль і горыч слёз.
Радкі ў чацвёртых,— як урокі,
А ў пятых — пералік пагроз.

Я ўсе іх клаў на сэрца шалі.
І з гордасцю, не ўпершыню,
Чытаў лісты, што аддавалі
Мяне апале, як агню.

Якой бы не была апала
Дэклараваная мне ў іх,
Лягчэй жылося мне, бывала,
Ад вестак, сэрцу дарагіх.

Сталічны штамп гасіў іх марку
Альбо аульская пячаць,
Я мог ім почырк, стыль, памарку
За змест і шчырасць даравацъ.

На марках часам красавалі
Арлы, сланы, ці каралі,
Каторых вартасць пагашалі
Замежнай пошты штэмпялі.

Усе мы ад лістоў залежым,
Што парушаюць наш спакой,
Напісаныя прозай, вершам,
Яны ляцелі ў адрас мой.

Ад юнакоў яшчэ не сталых,
Тых, што апeрыліся ледзь,
Ад засяроджаных і дбалых
Старых, чый горкі лёс — сівець.

Ад тых, што вартасць хлеба знаді,
Зямлю аралі, і ад тых,
Што сцэну да канца абралі
Адзіным хлебам душ сваіх.

Паэтаў, вешчай музай хворых,
За іх лісты я не забыў.
Хаваў лісты жанчын, каторых
Я некалі багатварыў.

Лісты ляцелі, як чароды,
І кожны нёс, як часу плынь,
То холад ранняй непагоды,
То вёснаў раннюю цяплынь.

У свой бы гонар да апошняй
Старонкі ўсе іх пазбіраць,
З усмешкай і тугою позняй,
Нібы аповесць, прачытаць.

Падзеі б ажылі былыя,
Людзей імёны, твары іх,
Ды гінулі старонкі тыя
Злачыннай справай рук маіх.

Я ў печку іх кідаў калісьці,
І грэў іх полымем далонь,
Так на зыходзе жнівень лісце
Шпурляе ў восені агонь.

Рваў іншыя, як і цяпер я —
Не мела літасці рука.
Бялела шмоцце іх, як пер'е
Абскубленага гусака.

Не крыўднай слабасці адзнака,
Не раз я на сваім вяку
З тугою гібель іх аплакаў,
Як стэп засохлую раку.

Лісты, лісты!
Сярод сірочых
Радкоў ёсць і такая быль,
Што не парваць — пры чым тут
почырк,
Што не спаліць — пры чым тут стыль.

Непадначаленыя страце,
Усе, усе пры мне яны.
Нібыта пры старым салдаце
Яго рубцы і ордэны.

Між пісем тых, што захаваны,
Ёсць запаветнае адно,
З ім — багацейшы я за пана,
Мне даражэй за скарб яно.

Нагадваюць лясных галубак
Мне літары таго пісьма.
Дзе некаторых, сэрцу любых,
Слоў, сцёртых даўнасцю, няма.

Вас, калі б трапілася часам,
Не вельмі ўразіла б яно,
Пакінутае без адказу
Несправядліва і даўно.

Да родных гор гару імкненнем,
І, прыгадаўшы светлы час,
Пішу, хаця і са спазненнем,
Сваю паэму, як адказ.

2

Студэнтам быць мне давялося,
Сын гор — здружыўся я з Масквой.
І на Цвярскім бульвары восень
Кружыла лісце нада мной.

Хоць лекцый слухачом ахвотным
Быў я, але й цану ім знаў.
У інтэрнаце жыў, а потым
Сабе пакой прыватны зняў.

Насіў я гальштук паласаты,
Папаху кепкай замяніў.
Спаць клаўся позна: я да хаты
Прыходзіць рана не любіў.

Я думаў, жыў па-маладому
З гарачым пачуццём душы.
І чалавечаму, людскому
Я і дагэтуль не чужы.

Паэты, верныя сумленню,
Мы строга ўзважвалі радкі.
Быў і сапраўднаму натхненню
За сведку наш бульвар Цвярскі.

Чужых радкоў суддзя суровы,
Я тонкіх знаўцаў паважаў
І пераклад свой падрадковы
Не раз таварышам чытаў.

А над Масквой плылі хмарынкі,
Іх вецер поўдня гнаў якраз
З Каўказскіх гор, ад той
дзяўчынкі,
Што перайшла ў дзевяты клас.

Мне помніцца, як даўнім летам
Дражніліся зацята з ёй
Сябры дзяцінства і пры гэтым
Нявестай клікалі маёй.

3

З прылётам ластавак вясновых,
Калі пісьмо яе прыйшло,
То ўсе завеі зім суровых
Нібы рукой з душы змяло.

І ад таго канверта,
мылам
Заклеенага, на мяне
Павеяла і нечым мілым
І запаветным па вясне.

Знаёмы почырк на канверце
Мне нагадаў дзяўчынку гор,
Якую мне ў нявесты меціў
Майго маленства дружны хор.

На марцы штамп цадзінскай пошты.
Ускрыў канверт — і свет пайшоў
Кружыцца раптам ад таго, што
Да родных слоў прыпаў я зноў.

Хаця мяне зусім звычайна
Дзяўчынка гор вітала ў іх,
Але хаваўся сэнс патайны
У самых простых словах тых.

Пісала мне аб школьным хоры,
Паведамляла заадно,
Што быў сусед зімою хворы,
Але паправіўся даўно.

Нібы чароды птушак — словы.
Я, ўсхваляваны, прачытаў
Аб тым, што дождж прайшоў
вясновы,
Што снег даўно ў гарах растаў.

Пасля з адвагай ястрабінай
Пяро зрабіла разварот,
І слову нейкаму — з птушынай
Сям'і — закрэсліла палёт.

Лугоў завоблачных крывінка —
Адзін я ведаю чаму —
З трыма лісточкамі травінка
Была даверана пісьму.

Я некалі ў лясным куточку,
Паводле звычаю, зрываў
Сэрцападобных тры лісточкі,
Калі «нявесту выбіраў».

Забава даўняя. Ды зноў я
Чытаў пасланне,
у якім
Жадала мне яна здароўя,
Хоць я здаровы быў зусім.

Калі ж пісьмо, што напісала,
Яна падпісваць пачала,
З пяра на імя кропля ўпала,
Нібыта каменем лягла.

І я таму віной, здаецца,
Перад дзяўчынкаю ў даўгу,
Бо, як не сілюся, а з месца
Той камень зрушыць не магу.

Пра вестку з горскага аула
Ці не замнога я пішу!
О не, яна перавярнула
Маю шматгрэшную душу.

Пад грук і сварку кол і рэек
Нібыта ехаў дзень і два
І з цягніка раптоўна неяк
Я злез пустая галава.

На тым паўстанку мімалётным
Быў нечаканай вестцы рад,
І — з пачуццём яшчэ маркотным,
Чамусьці павярнуў назад.

Перада мной мільгалі вёсны,
Як сосны за акном маім.
Я адначасна і дарослым
Сабе здаваўся і малым.

4

Не абмінаючы павагай
Другіх пачуццяў, не магу
Я абысці сваёй увагай
Пачуццяў тых, што берагу.

Ці адшукаю выйсце слову,
Душ чалавечых сувязны!
Аб пачуцці святым размову
Я з зоркай вёў у час начны.

З крутой скалы на перавале
Глядзеў я моўчкі ў глыб нябёс,
Пакуль мой позірк не заслалі
Дзве кроплі гаркаватых слёз.

І падмаскоўныя бярозы —
Як над Гунібам дарагім —
Са мною гледзячы ў нябёсы,
Аб пачуцці шапталі тым.

Душа сціскалася ягонай
Шчымлівай светлаю тугой.
Міналі дні чаргой законнай,
Усталяванаю не мной.

Не вязнем пачуццёвай прагі
І я па свеце калясіў,
Ды кожны раз адны развагі
Прывозіў я адтуль, дзе быў.

Глядзеў з вяршыні Фудзі-Яма
На жураўлёў адлётных я,
Над Гангам бачыў дзверы храма,
Якія сцерагла змяя.

Карміў я чаек перад штормам,
Па рымскіх вуліцах блукаў,
І ў Луўры перад непаўторным
Слоў не знаходзячы, ўздыхаў.

Ды меў адно я парыванне,
Адным быў поўны пачуццём,
Што абвастрае вандраванне —
Хутчэй вярнуцца ў родны дом.

Пачуцце гэтае спрадвеку
Крыві значэнне набыло
І горда сэрца чалавека
Над гучнай славай узняло.

Для нашых спрэчак, спраў
адзіны
І найвышэйшы суд яно.
Яго любоўю да радзімы
Не я адзін заву даўно.

Як перад вечным і ўладарным
Слоў не знаходзячы, змаўкаў,

НАДЗЁННАЕ, НЕАДКЛАДНАЕ

СЛОВА ДА СЯБРОЎ ГАЗЕТЫ

Закончылася падпіска на 1972 год на рэспубліканскія літаратурна-мастацкія выданні. У сем'і многіх новых чытачоў паштальёны будуць прыносіць часопісы «Полымя», «Маладосць», «Беларусь», «Неман», «Бярозку» і «Вясёлку». На розны густ і розны ўзрост падпісчыка. Прыемна, што і ў штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» — адзінай у Беларусі газеты, якая шырока асвятляе на сваіх старонках пытанні літаратуры, культуры, мастацтва рэспублікі і важнейшыя сацыяльна-грамадскія праблемы, — з'явілася нямала новых сяброў, якія падпісаліся на гэтае выданне.

Такая пільная ўвага да газеты з боку чытачоў абавязвае калектыў рэдакцыі ў новым годзе яшчэ больш рабіць, каб чытачы і грамадскасць рэспублікі ведалі пра выхад у свет новых твораў, былі ў курсе важнейшых спраў літаратурнага працэсу, яшчэ шырэй асвятляць тэатральнае і музычнае жыццё, пісаць пра нашу кінематаграфію, выяўленчае мастацтва, архітэктуру, расказваць аб рабоце бібліятэк, клубаў, музеяў, калектываў мастацкай самадзейнасці, народных умельцаў, кінафікатараў, работнікаў кніжнага гандлю Беларусі, друкаваць нарысы пра нашага сучасніка, аператыўна адгукацца на важнейшыя грамадска - палітычныя падзеі. Спадзяёмся, што ў вялікай і пачэснай рабоце па прапагандзе рашэнняў XXIV з'езда КПСС нам будуць актыўна памагаць нашы аўтары, якіх у новым годзе ў нас будзе значна больш. Вашы пісьмы, дарагія таварышы, вашы прапановы, артыкулы і паведамленні з месц ажывяць старонкі штотыднёвіка цікавымі, надзённымі матэрыяламі.

А пакуль што хочацца выказаць словы шчырай падзякі ўсім грамадскім распаўсюджвальнікам газеты «Літаратура і мастацтва», партыйным і прафсаюзным арганізацыям творчых саюзаў, тэатраў, органам культуры, усім, хто прымаў і прымае актыўны ўдзел у прапагандзе нашага выдання. Гэта — перш за ўсё акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы. Вялікую арганізатарскую работу па падпісцы на штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» праводзіць у калектыве заслужаная артыстка БССР Алена Рынковіч. Сярод пастаянных падпісчыкаў на газету вядучыя артысты П. Малчанаў, З. Стома, С. Станюта, С. Бірыла, мастакі А. Грыгар'янц і Б. Герлаван, кампазітар С. Картэс, рэжысёр В. Раеўскі, дырэктар тэатра І. Міхалюта, рэквізітар Г. Сімкіна, работнік электрацэха К. Падвішанская, бухгалтар В. Пагоцкая і многія іншыя. Сёння ў тэатры на штотыднёвік падпісалася 45 чалавек.

І ў Дзяржаўным тэатры імя Якуба Коласа гэтай справе нададзена таксама вялікая ўвага. На працягу некалькіх гадоў арганізацыяй падпіскі займаецца тут заслужаная артыстка рэспублікі Галіна Маркіна. 25 артыстаў і работнікаў тэатра—пастаянныя падпісчыкі і чытачы нашай газеты.

Добрага слова падзякі заслугоўваюць артыст Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі ў Бабруйску В. Філатаў, загадчык літаратурнай часткі тэатра музычнай камедыі А. Казлоў. У гэтых маладых творчых калектывах рэспублікі знайшлося нямала падпісчыкаў на «ЛіМ».

Калі гаварыць аб падпісцы ў раёнах і абласцях рэспублікі, то прыкладам умелай прапаганды «Літаратуры і мастацтва» можа быць Быхаўскі раён (загадчык аддзела культуры В. Зайцаў), дзе ўжо сёння ёсць

Так і яго размовам марным
Ніколі я не давяраў.

І сніў, што сонца акунула
Сябе ў ручай пасля начы,
Сніў, што дзяўчына да аула
Ішла са збанам на плячы.

І нібы ажываў глыбокі
Сэнс незабытага пісьма:
Кіпелі горных рэк вытокі,
І спела пад акном хурма.

І вось радок ператварыўся
Ужо ў дымок па-над страхой,
І каляінкаю павіўся
Услед за дрогкаю арбой.

І я іду над стромкай кручай,
І дзьму ў свісцёлку як мага.
І побач чарадой лятучай
Клубіцца воблакаў пурга.

І вечар чырвані палоскай
Фарбуе горы ў сіняве.
І маці, стоячы на плоскай
Страсе,
        заве мяне,
                заве.

З тых дзён гадоў прайшло нямала,
Але ўвесь час здаецца мне,
Што маці, гэтак як стаяла,
Стаіць,
        заве,
                заве мяне.

У непагодны і ў пагодны
Дзень, на адлегласці любой,
На матчын кліч такі падобны,
Я чую кліч зямлі сваёй.

Ні ад чаго не адракуся,
Гатовы ўсё пачаць з азоў,
З далечыні я адзавуся
На покліч гэты зноў і зноў.

Дзяўчынка гор, ці не па гэтай
Прычыне верны я гарам!
А хіба цяжка іх наведаць,
Ліст прачытаў — і нібы там.

5

Ты адкажы мне, гор дзяўчынка,
Хіба не пільны позірк мой!
Ці не твая — вунь там — хусцінка
Зноў прамільгнула над страхой!

Ты не бяжы, мая суседка,
Але пазбегні злой тугі.
Іду аулам, дзе не рэдка
Пачуеш мудрасць Ізбагі.

Чароўных гор абрыс суровы.
Мне рады маці, бацька мой.
Ах, бацька, ён яшчэ здаровы!
Яшчэ ён маладзец сабой!

Сустрэў на вуліцы Басыра.
Аб Бухарэсце зноў і зноў
Размову ён заводзіць шчыра
І шрамы паказаць гатоў.

Свая міліцыя — прывыклі.
І мне рукой махае тут,
Пыл метучы на матацыкле,
Упаўнаважаны Махсуд.

Як чарка чарцы ў час спаткання,
Сябрам маленства, як раней,
Я рад і, не без спадзявання,
Бяру на рукі іх дзяцей.

Тут мода бурак панавала,
І мне шкада, што ў землякоў
Чаркесак менш, як быццам, стала
І больш цывільных пінжакоў...

Пісьмо чакаю...
                На сцяжынку
Радкі падобны, і на іх
Я бачу першую травінку
І п'ю ваду з крыніц жывых.

Я думкай на вяршынях гордых,
З аулам зноў душа мая.
Загінуўшых, што ўсталі з мёртвых,
З жывымі побач бачу я.

Аратых, воінаў ранейшых,
Салдат, што сёння — чабаны.
І двух братоў маіх старэйшых,
Што не вярнуліся з вайны.

З маленства дарагім парогам,
Дарогам свой паклон нясу,
І гавару, як перад богам,
Змахнуўшы са шчакі слязу:

«Аул мой родны, кут ласкавы,
Дзе б я ні быў — з табою я,
Вышэй ты славы і нясланы,
Калыска сынняя мая.

Вось наша сакля, дзе ў каміне
Ніхто агню не варухне,
Але гарыць, гарыць, не гіне
Ён, пераселены ў мяне.»

Вось нібы сіверам падзьмула,
Я чую голас не адзін:
«Таўчэшся ўсё вакол аула,
Ці ты не ўсёй дзяржавы сын!»

Не знае хтосьці, мне на гора,
Што веліч сонечнай красы
Убачыць можна каля мора,
А можна — ў кропельцы расы.

Не, я ў любві сваёй упарты,
Айчыны-маці сынам быць
Я быў бы, сапраўды, нявартым,
Каб маці мог сваю забыць.

Піць з многіх рэк ваду гатовы,
Я не забыў крыніц сваіх.
Без клёкату аварскай мовы
Я стаў бы ў міг нямы з нямых.

Жыхар Цада, каўказец родам,
І за айчыннаю мяжой,
Здаецца, вартым быў заўсёды
Я пасланцом дзяржавы ўсёй.

Ды хтось не бачыць, безумоўна,
Што ў дні і шчасця і пагроз
Жыццём сумесным зліты кроўна
Аула і дзяржавы лёс.

Што тут даводзіць! Без вагання
Хіба не нашых гор сыны
Дзеля краіны ўратавання
Галовы склалі ў час вайны!

Да сказанага, з поўным правам,
Яшчэ дадаць я слова рад:
Як справы ладзяцца ў дзяржавы,
Дык і ў ауле добры лад.

І на плячах сваіх дзяржава
Трымаць надзейна будзе вас,
Аулы гор, высокай явай
Пад самым небам увесь час.

І ты, зялёная галінка,
Святла праменьчык, што не згас,
Пачуй мой голас, гор дзяўчынка,
Прымі на вестачку адказ.

Хай над аулам з хмары цёмнай,
Калі сінее небакрай,
Зноў дождж ідзе вясною цёплай
І ластаўкі шчабечуць хай.

Пераклаў Аркадзь КУЛЯШОЎ.

каля 200 падпісчыкаў на газету.

Але даводзіцца шкадаваць, што ў паважаным калектыве тэатра оперы і балета не здолелі належным чынам арганізаваць падпіску на штотыднёвік «Літаратура і мастацтва». У той жа час у рэдакцыю нярэдка прыходзяць акцёры з просьбай даць ім нумар штотыднёвіка. «Там пра мяне напісана, а газеты ў кіёску не знайшоў». Сапраўды, газета ў кіёскі паступае ў абмежаванай колькасці і, каб пазбегнуць гэтых пошукаў, на газету трэба падпісацца.

Падпісацца на штотыднёвік ніколі не позна. Будзем спадзявацца, што ў нас з'явяцца новыя падпісчыкі і ў Рэспубліканскім тэатры юнага гледача, Дзяржаўным драматычным тэатры імя М. Горкага, у Брэсцкім тэатры імя Ленінскага камсамола Беларусі, у Гомельскім, Гродзенскім і Магілёўскім абласных драматычных тэатрах, у Дзяржаўным ансамблі танца БССР, Дзяржаўным сімфанічным аркестры БССР, Дзяржаўным народным аркестры БССР, камерным аркестры і іншых творчых калектывах філармоніі.

Асобай гаворкі заслугоўваюць творчыя саюзы — пісьменнікаў, мастакоў, кінематаграфістаў, кампазітараў, архітэктараў. Тут яшчэ можна і трэба многае зрабіць, каб павялічыць колькасць падпісчыкаў на штотыднёвік «Літаратура і мастацтва».

Хацелася б, каб грамадскасць і нашых навучальных устаноў — музычных вучылішчаў і школ, кансерваторыі, тэатральна-мастацкага інстытута, Мінскага мастацкага і харэаграфічнага вучылішчаў, Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума, Гродзенскага і Магілёўскага культасветвучылішчаў, педагагічных інстытутаў больш увагі звярнулі на прапаганду штотыднёвіка сярод выкладчыкаў і студэнтаў.

Будзем шчыра ўдзячны ўсім грамадскім распаўсюджвальнікам друку, мясцовым партыйным, прафсаюзным і камсамольскім арганізацыям, якія памогуць нам пашырыць кола падпісчыкаў — новых сяброў штотыднёвіка «Літаратуры і мастацтва».

ГЕРАІЧНЫ ДУХ ЭПАПЕІ

ДЫЯРАМА «МІНСКІ КАЦЕЛ» У БЕЛАРУСКІМ ДЗЯРЖАЎНЫМ МУЗЕІ ГІСТОРЫІ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

Гісторыяй становіцца Вялікая Айчынная вайна, хоць боль старых ран не ўціх у ветэранаў. За смугой трыццацігадовай даўнасці паступова сціраюцца асобныя падзеі, некалі яркія эпізоды. Вырасла новае пасляваеннае пакаленне.

Але ні адзін гераічны подзвіг народны не знікне з памяці нашчадкаў. Ён ператвараецца ў песні, легенды, кнігі, кінафільмы, мемарыялы.

Галоўная мэта дыярамы «Мінскі кацёл», створанай для Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны Б. Аракчэевым, П. Кралёвым, У. Лагуном, Л. Асядоўскім, — зрабіць у гледача ўражанне саўдзельніка гераічнага дзеяння, увесці гледача ў атмасферу бітвы, у самы момант кульмінацыі драматычных падзей.

У сваёй кнізе «Успаміны і роздум» Маршал Савецкага Саюза Г. Жукаў піша: «У Беларускай аперацыі найбольш поўна праявілася выпрацаванае ў савецкага камандавання ўсіх ступеняў уменне хутка акружаць і знішчаць буйныя групоўкі войск праціўніка».

Войскі Першага Прыбалтыйскага, Першага, Другога і Трэцяга Беларускіх франтоў пры актыўным садзеянні беларускіх партызан нанеслі ў ліпені 1944 года сакрушальны ўдар па нямецка - фашысцкіх войсках і завяршылі акружэнне 105-тысячнай групоўкі гітлераўцаў у лясах на паўднёвы ўсход ад Мінска, адрэзаўшы ім шляхі адступлення на захад.

Перш чым прыступіць да работы над дыярамай, мастакі неаднаразова ездзілі па месцах баёў, карпатліва вывучалі дакументы, матэрыялы, фатаграфіі тых гадоў, расказы і ўспаміны ўдзельнікаў бітвы пад Мінскам. Іх ваеннымі кансультантамі былі Герой Савецкага Саюза генерал - лейтэнант С. Жыгараў, палкоўнік у адстаўцы І. Белавусаў, удзельнікі знішчэння Мінскага «катла» і вызвалення Беларусі.

Галоўная цяжкасць для мастакоў заключалася ў тым, што перад імі, жывапісцамі, якія да гэтага працавалі ў станковым мастацтве, прадстаў зусім новы па сваёй прыродзе і структуры манументальны мастацкі арганізм са сваімі адметнымі законамі, падыходамі, узаемасувязямі розных планаў і перспектыў.

Глыбока драматычная па гучанні карціна бітвы, якая разгарнулася на нашых вачах, стварае адчуванне цяпер ужо блізкай перамогі — і ў гэтым галоўны эмацыянальны зарад твора.

Дыярама — не толькі буйны па плошчы твор, які дасягае дзевяноста квадратных метраў, не лічачы пярэдняга натурнага плана. Гэта, паводле выказвання Героя Савецкага Саюза генерал-лейтэнанта С. Жыгарава, «цудоўны матэрыял для выхавання савецкіх людзей, моладзі, воінаў Савецкай Арміі ў духу высокага патрыятызму, мужнасці, любві да Радзімы».

Удалы выбар месца, выгадны пункт, пры якім выразна чытаюцца планы батальнай кампазіцыі, садзейнічаюць успрыняццю дыярамы ў цэлым, яе дынамікі і псіхалагічнага напалу. Грандыёзная панарама паслядоўна раскрываецца перад нашымі вачыма, як старонкі кнігі воінскай доблесці і славы.

Цэнтральная частка паказвае разгром і знішчэнне Апчацкай групоўкі праціўніка 222-й, 38-й стралковымі дывізіямі і 44-й артылерыйскай брыгадай. Жорсткія баі даходзілі тут часта да рукапашных сутычак.

У левай верхняй частцы твора паказаны цяжкі бой на паўднёвы ўсход ад Мінска, калі часці 157-й і 324-й стралковых дывізій пад камандаваннем В. Кацюшына і І. Козака адкінулі на ўсход магутную групоўку гітлераўскіх войск, якія спрабавалі вырвацца з Мінскага «катла».

У правай ніжняй частцы мы бачым, як уліваюцца ў Савецкую Армію партызанскія брыгады, што аказалі неацэнную дапамогу ў знішчэнні ворага.

Тут жа, у раёне Смілавіч, разгортваецца карціна разгрому фашыстаў воінамі 369-й стралковай дывізіі палкоўніка П. Галайкі, 44-й цяжкай артбрыгады палкоўніка А. Айрапетава і 342-га палка самаходнай артылерыі 49-й арміі.

Вялікі бой дапаўняецца мізансцэнамі, якія расказваюць аб гераізме савецкіх людзей. У цэнтры, на пярэднім натурным плане, у зямлянцы аўтары паказалі сувязную 252-га стралковага палка яфрэйтара Т. Барамзіну ў момант бою з гітлераўцамі, якія напалі на бліндаж, дзе яна перавязвала параненых байцоў. Гераіня доўга адстрэльвалася, пакуль не была схоплена ворагам. Не выдаўшы ваеннай тайны, яна загінула. За гэты подзвіг адважная камсамолка была пасмяротна ўдастоена звання Героя Савецкага Саюза.

Правей, у верхняй частцы дыярамы, паказана разбітая фашысцкая ваенная тэхніка, павержаныя ворагі: тут змагаўся артылерыйскі ўзвод Смірнова. У гэтым баі праславіўся наводчык гарматы старшы сержант Герой Савецкага Саюза А. Аўдзееў. Пасля таго, як загінуў увесь разлік гарматы і выйшлі ўсе патроны і гранаты, мужны воін у рукапашнай сутычцы засек тапаром чатырох фашыстаў і выйшаў з бою пераможцам. Гэты эпізод таксама бачым на дыяраме.

У ніжняй левай частцы паказаны повар другой батарэі 887-га артпалка радавы Я. Зайцаў. Ён у баі 7 ліпеня ў рукапашнай знішчыў чатырох гітлераўскіх салдат і афіцэраў, якія напалі на кухню.

Аб цеплыні і сардэчнасці сустрэч воінаў-вызваліцеляў з мясцовым насельніцтвам расказвае эпізод на заднім плане левай часткі дыярамы.

Тут жа, бліжэй да натурнага плана, паказаны допыт камандуючага войскамі 4-й нямецка-фашысцкай арміі генерала Мюлера, якога ўзяў у палон савецкі разведчык сержант Глотаў. Допыт праводзіць камандуючы 50-й арміяй 2-га Беларускага фронту генерал-лейтэнант І. Болдзін.

На Мінскім участку фронту ў паветраных баях праславіліся Героі Савецкага Саюза лётчыкі - штурмавікі М. Кірэеў і Б. Акрэсцін. Яны паўтарылі неўміручы подзвіг М. Гастэлы. У цэнтры дыярамы паказаны подзвіг малодшага лейтэнанта М. Кірэева, які накіроўвае свой палаючы самалёт на калону фашысцкіх войск...

Каля 70 000 забітымі і 35 000 палоннымі, у тым ліку 12 генералаў страцілі гітлераўцы пад Мінскам. Калоны палонных, якіх суправаджалі на зборныя пункты партызаны і воіны Савецкай Арміі, паказаны на многіх планах дыярамы.

Жорсткая бітва, якая разгарнулася пад Мінскам летам 1944 года з ужываннем вялікай колькасці тэхнікі, змяніла і характар ландшафту. Вырашаючы пейзаж дыярамы, аўтары стараліся захаваць усе асаблівасці прыроднай структуры тых мясцін, дзе ішлі баі.

У значнай меры поспех дыярамнага жывапісу залежыць ад перадачы прасторы, чаму ў многім садзейнічае натурны план. Мастакі ў некаторых месцах добра справіліся з перадачай амаль няўлоўнага пераходу ад бутафорскіх прадметаў да жывапісу на палатне. Транпэі, калы з кавалкамі ржавага дроту, варонкі ад авіябомб і снарадаў, каскі, станіны кулямётаў, ствалы фашысцкіх танкаў — усе гэтыя атрыбуты, уведзеныя ў дыяраму, жыва нагадваюць нам грозныя ліпеньскія дні сорак чацвёртага.

Гаворачы аб якасці твора, нельга не адзначыць і прыкрыя недахопы, дапушчаныя мастакамі: блытаніну ў размеркаванні ценяў ад крыніцы асвятлення, не заўсёды ўдала аўтары справіліся з прасторай, і таму ў некаторых месцах задні план навісае над пярэднім; сям-там парушаны прапорцыі прадметаў натурнага плана з прадметамі, якія паказаны на палатне; недастаткова распрацаваны паасобныя чалавечыя постаці; не вельмі выразна вырашаны кампазіцыйныя ўстаўкі ў натурным плане і г. д.

І ўсё ж аўтары здолелі перадаць суровы гераічны дух эпапеі Вялікай Айчыннай вайны.

Барыс КРЭПАК.

Аляксандр ДРАКАХРУСТ

ПОЎНАЧ БЕЗ ЭКЗОТЫКІ

КАЖУЦЬ, што паэту зусім не абавязкова шукаць жыццёвыя ўражанні дзесьці на рамантычнай Поўначы і не вельмі абжытым Усходзе.

З гэтым, канечне, цяжка спрачацца.

Але што, зробіш, калі неспакойны журналісцкі лёс многа гадоў кідаў цябе (а часам кідае і цяпер) то ў далёкія таёжныя гарадкі, то да камчацкіх вулканаў, то яшчэ «вышэй» — на Крайнюю Поўнач? Што, калі сустракаеш там цікавых людзей, і іх жыццё пачынае цябе глыбока хваляваць, і ты ўжо не можаш пісаць ні аб чым іншым?..

Менавіта так і адбылося са мной.

Спачатку Усход і Поўнач кладліся паспешлівымі радкамі дарожных нарысаў, потым — вершамі. Зараз, калі час сцёр з уражанняў выпадковыя рысы, мне зноў захацелася расказаць пра ўсё бачанае і перажытае. Расказаць непаспешліва, падрабязна, уважліва ўглядаючыся ў кожны твар, які застаўся ў памяці, прыслухоўваючыся да кожнага слова, якое дагэтуль гучыць у вушах...

НАЧНАЯ РАЗМОВА

З чаго пачынаецца Поўнач?

— Ну, зразумела, з аэрапорта! — чую я традыцыйны адказ і ўжо выразна бачу, як чытач у думках уяўляе сабе далейшую схему нарыса: доўгае і стамляльнае чаканне пагоды, бясконцыя перагаворы з дыспетчарам («Колькі вам трэба паўтараць: вылет адкладваецца па метэаўмовах Магадана»!), нарэшце, узлёт і абавязковая размова з падарожнікам — патрыётам тутэйшай зямлі («Дзесяць гадоў жыву, і выязджаць не хочацца!..»).

Не буду расчароўваць «падрыхтаванага» чытача. Усё гэта было: і аэрапорт, і размовы, і патрыятызм мясцовых абарыгенаў.

Але павінен з поўнай адказнасцю сказаць, што Поўнач пачынаецца не з гэтага.

Яна, на маю думку, у большасці пачынаецца з цвёрдых, устаноўленых з дапамогай Джэка Лондана і іншых «паўночных» пісьменнікаў уяўленняў.

Што ж, і мне прадстаяла адчуць на сабе ўсю іх жалезабетонную несакрушальнасць.

Ляцець я павінен быў у сярэдзіне верасня. У Хабараўску было па-летняму горача, але жонка старанна запіхвала ў чамадан цёплую бялізну, світэр, рукавіцы, нібы я збіраўся не ў Анадыр, а на адну з дрэйфуючых станцый у Ледавітым акіяне. (Вядома, можа і не спатрэбіцца. Але чым чорт не жартуе: усё-такі Поўнач!).

У Магадан мы прыляцелі пад вечар. Наш АН-10 зрабіў круг над бухтай Нагаева, і вось колы ўжо заскакалі па бетонцы, падсвечанай доўгімі радамі толькі што запаленых ліхтароў...

Аэрапорт як аэрапорт: метраў сто даўжынёю пакгаўз з шырокімі дзвярыма, што адчыняюцца, як у таварных вагонаў, — убок. Звычайная штурханіна ля кас. Сіплы голас дыктара: «Таварышы, запісвайцеся, каму на Маркава!», «Ёсць месцы ў самалёце да мыса Шміта!..» І яшчэ: «Грамадзяне пасажыры! У гасцініцы месц няма...»

Я больш не слухаў. У многіх уяўленнях намецілася першая, ледзь прыкметная шчыліна. Легендарны мыс Шміта аказаўся звычайным пунктам пасадкі рэйсавых самалётаў. А перапоўненая гасцініца... Як гэта было падобна на любы з аэрапортаў на мацерыку! (Уласна, мацерыка мы не пакідалі. Але ўжо недзе пасля Ахоцка зямлю, што ляжыць на поўдзень і на захад, тут усе называюць менавіта так, накшталт заўзятых астравіцян).

А ў Магаданскім аэрапорце ўсё было на дзіва звычайным.

Побач з прыземістым пакгаўзам узнімаліся сцены ультрасучаснага будынка будучага аэравакзала, ля рыжых сопак, якія аддаляюцца ў цемру, відны былі даўно не новыя для Хабараўска шэрыя буйнапанельныя дамы. Збоку, ля кіёскаў, па-сяброўску падміргвала зялёнымі вачыма маўклівая чародка таксі...

Не спынены нікім я прайшоў да самай узлётнай паласы. І, ужо вяртаючыся назад, заўважыў на невысокім слупку, злева ад дарогі, ледзь прыкметны ў змроку плакат: «Сардэчна запрашаем!» А крыху далей — другі, звернуты да выхаду з аэравакзала: «Шчаслівай дарогі!»

Між імі было ўсяго якіх-небудзь сем — восем крокаў. А на самай справе паміж імі ляжалі доўгія гады, а часам і цэлыя жыцці: Поўнач ёсць Поўнач.

Мне нечувана пашанцавала. Нягледзячы на катэгарычнае папярэджанне дыктара, у гасцініцы ўсё-такі знайшлося адно месца. Гэта быў зусім сучасны будынак, абстаўлены «мадэрнавай» мэбляю, з абавязковымі раскладушкамі ў калідорах і натоўпам бяздомных каля адміністратара.

У нумары са мной аказаўся чалавек гадоў трыццаці шасці — трыццаці васьмі. У яго быў добры мужчынскі твар з цвёрдым, крыху раздвоеным падбародкам, які здаваўся крыху шырэйшым за звычайны з-за шырокай, як у баксёраў, пераносіцы. Густыя чорныя валасы пракалола белымі іголкамі сівізна.

«Хто ён? Інжынер? Геолаг? Марак?»

— Давайце знаёміцца! — рашуча перапыніў ён мае роздумы: — Мікалай Фёдаравіч... Дабіраюся ў Прывіды...

— Дык былі ж месцы! Вы яшчэ паспееце! — хутка загаварыў я, успомніўшы заклікі дыктара.

— Мне трэба заўтра пабыць у аблана... Выбіваю прыборы для фізкабінета... Гэта, ведаеце, у адзін дзень не зробіш.

Праз некалькі хвілін я ўжо ведаў, што мой новы знаёмы — выкладчык фізікі і намеснік дырэктара школы-інтэрната ў бухце Прывіду (той самай бухце, якая — прызнайцеся! — заўсёды малюецца ў нейкім палярна-рамантычным арэоле!), што ў яго там дзесяты клас і ён спяшаецца да вучняў, у якіх пачаліся ўжо заняткі.

Аказалася, што Мікалай Фёдаравіч — чалавек неспакойны. Ён ужо не раз пакідаў сваю родную Гомельшчыну. Ездзіў то на Матаччын Шар, то на Новую Зямлю. Вучыў дзяцей. Быў механікам, рыбаком, прамысловікам-паляўнічым. І вось ужо пяць гадоў працуе ў бухце Прывіду.

— Вы ведаеце, — непаспешліва гаварыў мой субяседнік, пагладжваючы свой чорны чуб, — у Аркадзя Фідлера ёсць кніга «Кліч Амазонкі». Аўтар завярае, што той, хто хоць адзін раз пабывае на гэтай рацэ, потым усё жыццё будзе сумаваць аб ёй і абавязкова вернецца... На Амазонцы не быў, так што праверыць не магу. А вось той, хто пабыў тут, падыхаў тутэйшым паветрам, — той ужо на ўсё жыццё запомніць. І надарыцца выпадак — вернецца...

Ён быў прысеў на нізкі ложак, але потым парывіста ўстаў і падышоў да мяне.

— Вось я тры месяцы водпуску не дагуляў. Думаеце, з-за грошай? Не! Дамоў пацягнула — у Прывід. І хлопцаў шкада. Тры месяцы без фізікі... У час экзаменаў не выцягнуць. Школа ў нас добрая, толькі вось прыбораў малавата.

— А як пасёлак? — пацікавіўся я.

— Што пасёлак? — загарэўся Мікалай Фёдаравіч. — Самае перспектыўнае месца! На камені будаваць можна. Гэта ж не тое, што вечная мерзлата. Бачылі б вы, колькі там пабудавана ўжо! Цэлы горад! І назва ёсць добрая, грывалая: Дзяж-нёў... Ну, гэта, вядома, у будучым. Вось для яго — для будучага — і будаўнікоў рыхтуем...

Я сказаў Мікалаю Фёдаравічу, што, відаць, у гэтым суровым краі педагогіка мае свае асаблівасці. У адказ ён толькі паківаў галавой: «Натуральна... Вучым дзяцей абыходзіцца з белымі мядзведзямі...» Але раптам, змяніўшы тон, усур'ёз загаварыў аб сваім, набалелым:

— Трэба, каб выпускнікі хоць бы элементарна разбіраліся ў складаных пытаннях сучаснай фізікі. А мы яшчэ часта абкрадваем іх...

— Вы ведаеце, я ненавіджу так званыя «распрацаваныя курсы», — працягваў ён. — Пратрубіў гадзік-другі — і вось ужо адзін клопат застаецца: агучвай тэкст... Не-е! Трэба кожны раз па-новаму. Асабліва ў старэйшых класах. Каб прымусіць думаць, думаць самім! Інакш — хана. Закасцянееш.

І яшчэ:

— Вам не трапляўся артыкул акадэміка Бруна Пантэкорва пра вялікага фізіка Фермі? Не?.. Абавязкова прачытайце! Вучыў Фермі інжынер Амідэй. Ён не праславіўся нічым, але адкрыў у хлопчыку талент, дапамог яму зрабіць першыя, можа, самыя цяжкія крокі... — Мікалай Фёдаравіч падсунуўся да мяне. — Вось такім Амідэем павінен быць кожны выкладчык!

Заснулі мы на досвітку.

Калі я расплюшчыў вочы, Мікалая Фёдаравіча ўжо не было. У акно лезлі рыжыя, у чорных падпалінах сопкі, якія нечым нагадвалі старых мядзведзяў. Пад няяркімі промнямі скупога чукоцкага сонца яны выглядалі зусім не так таямніча і трывожна, як уначы.

На стале ляжала кароткая запіска:

У МАЙСТЭРНЯХ МАСТАКОЎ

ПАЛІТРА МУЖНАЯ І

КАЛЯ гэтага палатна на рэспубліканскай мастацкай выстаўцы наведвальнікі затрымліваліся.

...У сялянскай святліцы цішыня. Вакол старой сядзяць чацвёра ў касках, у паходнай салдацкай амуніцыі. Сыны... Яны прыселі, па даўнім звычаі, перад далёкай дарогай. Перад тым, як развітацца, можа, назаўсёды. Сівая маці, якая многа перажыла на сваім вяку, склала на каленях натруджаныя нялёгкай працай рукі. Напэўна, успамінае, як раджала, гадавала... А сыны ўжо развіталіся з бацькоўскім домам. Яны ўжо ў думках там, на вайне, якую ўяўляюць па расказах ды па кнігах. Яна, вайна, схопіць іх заўтра ў гарачыя свае абдымкі.

А можа гэта і не яе сыны. Але — усё роўна сыны... Спыняліся на начлег і цяпер збіраюцца ісці далей. Кожны ў гэту хвіліну думае пра сваю маці, а старая — пра сваіх дзяцей. Яна зараз ім — маці. Яны ёй — сыны. Жахлівае гора вайны згуртавала народ у адзіную сям'ю. У смутку гэтай жанчыны — смутак усіх маці. Рашучасць у вачах гэтых чатырох салдат — рашучасць усіх іншых, чый ратны подзвіг прынёс перамогу.

«Сыны» Мікалая Залознага — адна з многіх работ мастака, прысвечаных вайне.

...Вайна пачалася, калі Мікалай быў яшчэ хлопчыкам. Узяць зброю і стаць у рады байцоў здолеў толькі ў канцы яе. Але і на яго долю выпалі нягоды і жахі вайны. Праходзіў спаленымі сёламі, разбуранымі гарадамі. Браў Берлін, вызваляў Прагу.

— На фронце не маляваў, — гаворыць Мікалай Рыгоравіч. — Не да гэтага было.

Але вострае вока мастака ўсё фіксавала.

Вось яшчэ адна карціна пра той час — «Салдаткі»... Група жанчын, якія ўзводзяць супрацьтанкавае збудаванне. У хвіліну адпачынку адна чытае пісьмо. Ад мужа ці ад сына... Астатнія вакол слухаюць. Тут і маці, якая чакае, і маладзіца, на якую звалілася гора, і тыя, што ўжо ніколі не дачакаюцца... Іх спакутаваныя твары выпісаны з асаблівым стараннем. А чырвоныя, вохрыстыя, сінезялёныя тоны ствараюць атмасферу напружанасці, смутку, чакання — усяго, чым напоўнена жыццё салдаткі.

Пра тое, якая бязмерная радасць перамогі, радасць тых, хто вярнуўся і дачакаўся, які няўцешны смутак асірацелых, расказаў мастак у карціне «Перамога». Тут паказана сустрэча ў сям'і, куды вярнуўся сын, і ў якой аўдавела дачка.

І нарэшце карціна «Дома», дзе маленькая група людзей на свежым зрубе. І гэта таксама пра лёс народа. Стары-партызан і дэмабілізаваныя воіны з ордэнамі на грудзях, і дзяўчынка-падлетак, якая перажыла жахі акупацыі. Яны, азораныя праменнямі сонца, будуюць на папялішчы дом, першы дом у новым мірным жыцці.

Гэтыя тры палотны — як раздзелы аднаго твора, напісанага шчыра, без ілжывага пафасу. Яны экспанаваліся на рэспубліканскіх выстаўках і атрымлівалі прызнанне. Таленавіты мастак — вялікае бачыць у малым, тыповае ў асабістым, грамадскае — у прыватным.

Можна сказаць, што Мікалаю Залознаму пашанцавала. Упершыню яго праца была прызнана і ацэнена яшчэ ў 1959 годзе, калі ён, выпускнік Мінскага тэатральна-мастацкага інстытута, прадставіў на суд дзяржаўнай камісіі палатно «Капітуляцыя» і заслужыў пахвалу Барыса Уладзіміравіча Іагансона. А потым, калі гэта работа выстаўлялася ў Акадэміі мастацтваў СССР, пра яе цёпла і з захапленнем гаварыў выдатны настаўнік мастакоў Віктар Міхайлавіч Арэшнікаў.

Шлях да поспеху пачаўся тады, калі малады дэмабілізаваны салдат прынёс у прыёмную камісію мастацкага вучылішча два чамаданы сваіх малюнкаў і быў залічаны адразу на трэці курс, калі ён з адзнакай закончыў вучылішча і быў накіраваны ў інстытут, дзе вывучаў асновы майстэрства, спрабуючы «знайсці сябе».

Мастакамі нараджаюцца. Мастакамі робяцца. Праца — абавязковая ўмова. Мікалай Рыгоравіч не разумее калег, якія толькі час ад часу бяруцца за пэндзаль. Радасць мастака — у сапраўднай працы. І пры гэтым пачуццё адказнасці перад тымі, для каго ён творыць. Няхай гэта будуць бытавыя карціны, партрэты будаўнікоў Лукомльскай ДРЭС, нацюрморты або пейзажы — усюды відаць сумленнае, уважлівае стаўленне да таго, што піша мастак. Працалюбства і пачуццё адказнасці прывівае ён выхаванцам мастацкага вучылішча, дзе вядзе малюнак, жывапіс, кампазіцыю.

Мы гутарым у яго майстэрні. Тут, у рабочым кабінеце, усё падначалена справе. Ля сцен расстаўлены вялікія і малыя палотны, у кутку — радыёпрыёмнік, на паліцах папкі з накідамі, малюнкі алоўкам і вугалем, на мальберце — незакончаная карціна. Мікалай Рыгоравіч раскладвае на падлозе фатаграфіі сваіх работ, паказвае тыя, што ёсць у майстэрні, і перада мной нібы адкрываецца панарама яго творчасці.

Мастак імкнецца раскрыць унутраны свет чалавека ва ўсёй яго глыбіні, паказаць тайны прыроды, прымушае па-новаму зірнуць на прывычнае. Сярод апошніх работ — карціна «Коні», якая экспанавалася ў Англіі. Але аўтару яна дарагая, вядома, не гэтым. Задума нарадзілася непадалёк ад Мінска, у вёсцы Вадапой, дзе Мікалай Рыгоравіч праводзіць вольны час, адпачываючы і працуючы.

Лежачы на сене, цікава было назіраць, як з-за паветкі павольна выплывае месяц. Ён проста-такі прасіўся на палатно. Але мастак яшчэ не ўяўляў карціны, не бачыў яе «ўнутраным позіркам». І вось аднойчы ўвечары, вяртаючыся з ракі, ён заўважыў на лузе спутаных коней, якія мірна паскубвалі траву. Два бачанні супалі з успамінамі дзяцінства — і з'явілася карціна: у барвова-чырвоным марыве — сілуэты коней.

Няхітры сюжэт. Але чаму ж усё ўспамінаецца гэта палатно? Мастак здолеў ускалыхнуць пачуцці. Коні на начлезе, барвовы дыск месяца, бульба, спечаная ў прыску, ціхія размовы ля вогнішча... Нахлыне на цябе трывожная пяшчота дзяцінства, ахопіць усю істоту, захочацца ўдыхнуць непараўнаны ні з чым водар траў, і як рэха, адгукнуцца далёкія гады...

Карціна «Макі». Сярод пунсовых кветак стаіць на каленях дзяўчына і плача. Яна напісана пастозна. Як кажа сам аўтар, ён пісаў для сябе. А атрымалася, што адлюстраваныя ў карціне роздумы і пачуцці мастака усхвалялі многіх гледачоў. Пра

«Запрашаю ў бухту Прывід. Толькі ўмова: экзотыкі не будзе. Звычайная Поўнач... М. Ф...»

Прозвішча я не разабраў.

ВЫМУШАНЫ ПРЫПЫНАК

Неймаверна траскочучы гусеніцамі, наш транспарцёр упарта пераадольваў мокрую асеннюю тундру. Дарог тут мала—цяжка будаваць іх на вечнай мерзлаце. І таму, пакуль можна, па тундры ездзяць напрамкі, скарачаючы адлегласці і, зразумела, мотарэсурсы машын.

І вось што дзіўна: славутая гэта мерзлата, якую на мацерыку ўяўляеш сабе нейкім непарушным маналітам, у сапраўднасці, асабліва ў цёплыя месяцы, адтайвае на метр—паўтара і сустракае машыны тундравікоў то балотамі, прыкрытымі тамарыскам і буйна парослым шэламайнікам, то нечаканымі азёрамі, то проста густой чорнай жыжай, па якой, як кажуць, ні прайсці, ні праехаць.

Наш маршрут пралягаў па такой тундры. Мы спяшаліся на адзін з прыіскаў у даліне Танюрара, дзе некалькі дзён назад быў, як тут кажуць, «падняты» вялікі самародак.

— Паедзьце, паглядзіце,—сказаў сакратар парткома.—Для нас гэта справа звычайная. Лягчэй план выканаць па золаце. Ну, а для вас, прыезджых, цікава...

І вось мы—аператар Хабараўскай студыі кінахронікі Лёша Дзмітрыеў і я—вырашылі праскочыць туды на транспарце, які выпадкова трапіў пад руку.

Спачатку ўсё было добра. Намагаючыся перакрыць надрыўнае выццё матора і незмаўкальны пошчак гусеніц, мы крычалі адзін аднаму: «Глядзі, вунь карлікавая бярозка!» (Гэта на самай справе цікава—бярозка ў шэсцьдзесят—семдзесят сантыметраў вышыні!), «Глядзі, вунь сопка! Зусім, як у Ракуэла Кента!..»

Мой сусед намагаўся нешта здымаць (не ведаю, што ўжо ў яго там атрымалася!), а я толькі глядзеў па баках—хіба запішаш што-небудзь пры гэтай шалёнай гойданцы!

За камяністым восыпам ля падножжа старой, падрэзанай вятрамі і марозам сопкі раптам паказалася плоская даліна, якая цягнулася амаль да сінеючых на гарызонце гор. І тут аднекуль знізу пачуўся кароткі рэжучы гук. Транспарцёр рэзка тузануўся ўлева і застыў, як узмылены конь перад неадольнай перашкодай.

— Дрэнныя нашы справы!—сказаў вопытны Лёша. — Гусеніца лопнула. Пасядзім тут... Ах чорт, што ж я ўначы буду здымаць гэты самы самародак?—ён злосна паглядзеў на вадзіцеля.

— Так, братцы, гусеніца таго... Здала...—не звяртаючы ўвагі на аператара, спакойна сказаў той.—Буду рамантаваць! А вы пакуль схадзіце ў стойбішча. Тут яно побач, метраў чатырыста. Можа там што цікавае? А мне ўсё роўна не дапаможаце...

Стойбішча, што схавалася ў неглыбокім перападку, сустрэла нас гучным сабачым брэхам, вострым пахам вяленай рыбы—юколы—і дзесяткамі чорных цікаўных вачанят. Чукоцкія дзеці цікаўныя, як усе дзеці на зямлі. Можа крышачку больш за іншых: бо ў стойбішчах госці бываюць не так часта—хіба што з паштовым верталётам ці вось так, як мы,—з выпадковым транспарцёрам, які засеў у тундры.

Хутка паказаліся дарослыя. Наперадзе ішоў невысокі чукча са скуластым, выдубленым ветрам тварам. На шырокіх плячах яго добра сядзела карычневая кухлянка, абшытая рыжаватай футрай, з доўгімі махрамі ўнізе. За спіной—карабін і маток скручаных сырамятных рамнёў.

— Добры дзень! Я Сцяпан Ятыргін, брыгадзір. Добра, што прыехалі. Я ўжо дзве радыёграмы паслаў...—звярнуўся ён да нас.—Усё-такі не кожны дзень свята...

Мы здзіўлена пераглянуліся.

— Якое свята?

— Як—якое? Маладога аленя! Хіба не ведаеш?... Вунь, чуеш?..

З-за сопкі, ахутанай туманам, які хутка насоўваўся, чуўся непрывыклы для нашага вуха гук. Здавалася, там ідзе моцны град. Гук набліжаўся, множыўся. І вось ужо скрозь туман убачыў я голыя галінкі нейкіх незвычайных дрэў. Цэлы лес! А ў наступнае імгненне паваліўся на нас характэрны тупат сотняў капытоў, і велізарны статак імкліва ўварваўся ў даліну перад ярангамі.

У паветра ўзляцелі сырамятныя ласо (чааты—так называюць іх тут), і першыя алені, злоўленыя за рогі, апусцілі свае гордыя галовы.

Мой спадарожнік, забыўшы ўсё, не адрываўся ад камеры: «Якія кадры! Якія кадры!..»

— Вось бачыш, у самы раз трапіў!—ад задавальнення прыцмокваў языком Ятыргін.—Малайчына таварыш з Анадыра, прыслаў цябе...

Мы не сталі расчароўваць брыгадзіра. Ды ў яго і не было часу размаўляць з намі. Потым даведаліся, што Сцяпан не спаў ужо трое сутак. У адной лёгкай кухлянцы, без адпачынку і сну, гнаў ён вялікі табун, які адбіўся ад статку.

І вось алені тут. А сон?.. «Гэта глупства! У тундры спаць нельга. У тундры глядзець трэба!»

Сцяпан хутка разматаў свой чаат і кінуўся да статку. Энергічны кідок—і вось ужо бык-рагач з усіх сіл матае сваёй вялікай галавой. Рэмень з лахтачай скуры нацягваецца, як струна, правісае... Няўлоўныя рухі, радасны крык—бык паваленьі і ляжыць на рыжым ягелі. Да яго з усіх бакоў кідаюцца пастухі.

— ...Я даўно хацеў пабыць на такім свяце,—сказаў мне Лёша.—Уласна, аленям на ім не вельмі весела. Але чукчам—радасць! Глядзі, якое футра, якія рогі!.. За адзін дзень план выканаюць.

Да злоўленага быка падышла жонка Сцяпана—Ітырахтына (яна прасіла называць яе проста Ірай: «А то заблытаецеся»). Усміхаючыся, падклала пад галаву і спіну аленя некалькі карлікавых бярозак, папырскала морду і грудзі вадой. Такі старажытны звычай: няхай алень не злуе на чалавека...

Я распытваю Іру пра падрабязнасці гэтага звычаю. Яна весела смяецца, гарэзліва ўскінуўшы ўверх цэлы веер сваіх старанна заплеценых косак:

— Я ведаю, што вы напішаце... Да чукчаў, канечне, прыйшла культура, але ў іх яшчэ многа ад старога... Так?.. Звычай—ён цяпер, як,—яна пашукала параўнанне,—ну, як цацкі на вашых ёлках...

Калі праз некалькі гадзін мы сядзелі са Сцяпанам і яго жонкай за святочнай трапезай, я зразумеў, якія недарэчныя былі мае пытанні.

З намі гаварылі зусім сучасныя людзі—гасцінныя, добразычлівыя, крыху іранічныя. (Паспрабуй без іроніі паставіцца да прыезджага, які ва ўсім тут шукае або адкрытую экзотыку або адгалоскі старых, напаўзабытых звычаяў і абрадаў). Аказалася, што Сцяпан вучыцца на чацвёртым курсе сельскагаспадарчага тэхнікума, а наша мілая гаспадыня закончыла восем класаў і рыхтуецца паступіць у медыцынскае вучылішча. Яна вельмі любіць кнігі—у яранзе для іх спецыяльная скрынка. Любіць Сёмушкіна, Рытхэу, а больш за ўсё—вершы Віктара Кэулькута, які нарадзіўся і жыў у адным з суседніх стойбішчаў. Ну, хоць бы вось гэтыя... І яна нараспеў прачытала некалькі радкоў.

Па-руску вершы гучалі прыкладна так:

Иногда от людей я слышу,
Что у нас не житье, а горе:
Злые ветры срывают крыши,
Неуемно бушует море.
Ни весны, мол, здесь нет, ни лета...
Я отвечу:
— Неправда это!
...Замерзает бездельник всюду,
А увидит, что солнце светит,
И о солнце он скажет худо,
Красоты его не заметит.

Я шчыра парадаваўся за паэта. Незадоўга да маёй паездкі на Чукотку мы пазнаёміліся ў Маскве на творчым семінары. Разам са Сцяпанам Гаўрусёвым і Нілам Гілевічам, якія таксама былі ўдзельнікамі семінара, слухаў я гартанныя гукі незнаёмай мовы, чароўныя рытмы вершаў (Ітырахтына чытала іх у той манеры, што і аўтар). Хто мог ведаць тады, што жыццё яго абарвецца так рана!..

Лёша Дзмітрыеў адразу ж захацеў атрымаць «ударны» кадр: маладая жанчына-чукчанка чытае вершы чукоцкага паэта. Але яна не захацела пазіраваць:

— Не трэба... Гэта ж будзе,—як у вас кажуць,—па-ка-зуха.

І ўсмешка зноў засвяцілася ў вузкіх шчылінках чорных хітраватых вачэй.

А на шырокай даліне перад ярангамі ішла нялёгкая работа. Увесь час узляталі сырамятныя ласо. Усё новыя і новыя алені пакідалі статак...

Дарослым дапамагалі падлеткі. Мне асабліва запомніліся фарсун Віця Тэўлягыргін (яго кухлянка нагадвала модную футравую куртку) і спрытны Саша Тэўлякот (ён нядаўна атрымаў ад брыгадзіра карабін і цяпер адчуваў перавагу над сябрам, якому дасталася «жаночая» работа—чысціць рогі).

І яшчэ здзівіў мяне трохгадовы малыш Этыкэу. Ён важна разгульваў ля крайніх яранг, смела падыходзіў да статку і нібы прыцэльваўся сваімі вачанятамі. Малыш быў вельмі спакойны. Усё вакол прывычнае: ярангі, людзі, алешкі...

Спецыяльна падабраныя скуры сушыліся ля кастра. Да яго ўвесь час падбягаў уюотчык Рыгор Тыгетын.

— Наша самадзейнасць!—лаканічна растлумачыла Іра.

Сэнс яе слоў мы зразумелі крышку пазней. Тыгетын расказаў, што атрымаў у спадчыну ад бацькі рэдкую прафесію: ён робіць бубны. Праўда, шаманаў даўно няма на Чукотцы, але які ж канцэрт самадзейнасці можа абысціся без бубна? Вось і бегае Рыгор да кастра: вельмі сырая скура не падыходзіць, але ж і перасушыць нельга...

Потым мы чулі, як біў у бубен стары Адэль, як цягнуў ён бясконцую песню без слоў. А побач хлопцы і дзяўчаты, сабраўшыся ў круг ля катлоў з варанай аленінай, напявалі па-руску: «Падмаскоўныя вечары», сумавалі па рабіне, якую ніколі не бачылі...

Лёша выкарыстаў увесь запас плёнкі і гатовы быў кусаць локці: «Кадры!.. Якія кадры прападаюць!..» А вадзіцель, які прыйшоў сказаць, што ўжо даўно адрамантаваў злашчасную гусеніцу, усё спрабаваў даведацца:

— Ну што, паедзеце глядзець самародак?.. Ці будзем начаваць тут?..

Заканчэнне ў наступным нумары.

ПЯШЧОТНАЯ

М. Залозны ў сваёй майстэрні.

гэта сведчыць кніга, у якой наведвальнікі выстаўкі пакідаюць свае водгукі. Тут іх дзесяткі аб «Маках». А адна жанчына з японскай дэлегацыі доўга шукала Залознага, каб набыць у яго якую-небудзь работу.

Канечне, Мікалаю Рыгоравічу гэта прыемна: усведамляць, што яго мастацтва патрэбна людзям.

Гады шуканняў не прапалі марна. Нездарма крытыкі гавораць зараз пра своеасаблівы залозна́ўскі почырк. У многіх яго карцінах пераважае чырвоны колер розных адценняў. Узяты прыгожа і асэнсавана, ён робіць выключна моцнае ўздзеянне. Палотны яшчэ здалёку прыцягваюць сваім светлавым, маляўнічым вырашэннем. А гармонія чырвоных тонаў у спалучэнні з ціхімі, прытушанымі фарбамі прымушае адчуваць нешта святочнае, насцярожліва-хвалюючае і сумнае.

Асаблівасць карцін Залознага яшчэ і ў тым, што яны нібы свецяцца знутры. Працуючы над тэхнікай, пастаянна эксперыментуючы, мяняючы каляровую гаму, ён адкрыў сабе новыя магчымасці адлюстравання. Таму такія натуральныя трывожна-зварушлівыя «Стажкі», імклівая «Бярэзіна», па-асенняму сумны «Парк», радасныя і жыццесцвярджальныя «Чайкі». Гледзячы на іх, мы «чытаем» думкі мастака і думаем самі.

— І фатограф сваім здымкам, дзе ўсё фіксуецца дакладна, можа многае сказаць, — кажа Мікалай Рыгоравіч. — А мастак абавязаны гэта зрабіць. Пасіўнае паўтарэнне натуры мала каго можа кранудь. Калі мы з вучнямі выязджаем на практыку, я не патрабую — адкрывайце эцюднікі і пішыце. Няхай ходзяць, глядзяць, запамінаюць тое, што ўбачылі. Потым гэта натура, прадуманая і асэнсаваная, стане іх споведдзю, а не ўрыўкам, вырваным з жывой прыроды.

Гаворачы пра маладых мастакоў, Залозны адзначае, што некаторым з іх не хапае ўпартасці, сілы духу. Не заключыў выстаўком дагавор, і ідзе жывапісец на мастацкі камбінат. Тут і работу знойдзеш, і грошы гарантаваны. Непрыкметна аддаляецца мастак ад сапраўднай творчасці, набліжаючыся да рамесніцтва. У пагоні за «доўгім рублём» адмаўляецца ад высокіх прынцыпаў творцы. Сам Залозны таксама не адразу атрымаў цяперашнюю светлую, прасторную майстэрню. Працаваў у невялікай каморцы, якую часова адвёў па дабраце душэўнай рэктар тэхналагічнага інстытута, пісаў і ў фае клуба будтрэста. Былі няўдачы, зрывы, расчараванні. Але жаданне служыць мастацтву, стаць майстрам узяло верх. Няўдачы загартавалі мастака, умацавалі яго веру ў сябе.

...Мастак паказвае свае апошнія, яшчэ не закончаныя работы. Тут і лірычныя эцюды, і карціна «Міншчына», і эскізы да вялікага палатна «Рабочыя», заказанага Саюзам мастакоў СССР, і карціна «Сям'я».

Зараз мірныя матывы сталі дамінуючымі ў творчасці Мікалая Залознага. А як жа ваенная тэма?

— Не, вайну ніколі не забыць. Нікому, — адказвае мастак. — Зноў і зноў будзе ажываць яна і яе героі ў літаратурных творах, скульптурах, на палотнах. І я абавязкова вярнуся да гэтай тэмы. Веру, што лепшая мая карціна аб вайне яшчэ не напісана.

Ён дастае эскіз да карціны, умоўна названы «Вызваліцелі». Ідуць па бруку салдаты ў плашч-палатках, якія развяваюцца на ветры, праводзяць іх жанчыны...

Дзесяткі карцін у Мікалая Залознага. Няма амаль ні адной выстаўкі, на якой мы не пазнаёміліся б з яго новымі работамі. У палатно майстар укладвае столькі, што для паказанага ім імгнення нам недастаткова такога ж імгненнага погляду. Моманты, спыненыя мастаком, становяцца гадзінамі радасці, якую адчуваеш заўсёды, калі сутыкаешся з мужным, добрым, чыстым.

Валерый ДОБКІН.

З пошты ЛіМа

ВЯРНУЦЬ СТАРУЮ НАЗВУ

Расце наш Мінск, з кожным годам прыгажэе. Але нам дарагая і кожная рысачка, што характарызуе Мінск, як горад са шматвяковай гісторыяй. Гэта не толькі архітэктурныя помнікі, гэта і назвы вуліц і плошчаў, назвы, звязаныя з пэўнымі перыядамі гісторыі горада.

Між тым, у нас часам мяняюць назвы вуліц з незвычайнай лёгкасцю.

Быў некалі ў Мінску Брацкі завулак. Вайна неяк зліталася з яго, і захаваўся ён па сённяшні дзень. Толькі называецца ён зараз Музычным. Завулак гэты пралягае паралельна вуліцы Герцэна. Гэта ў раёне плошчы Свабоды, вуліцы Гандлёвай, адкуль, фактычна, пачаў будавацца новы Мінск.
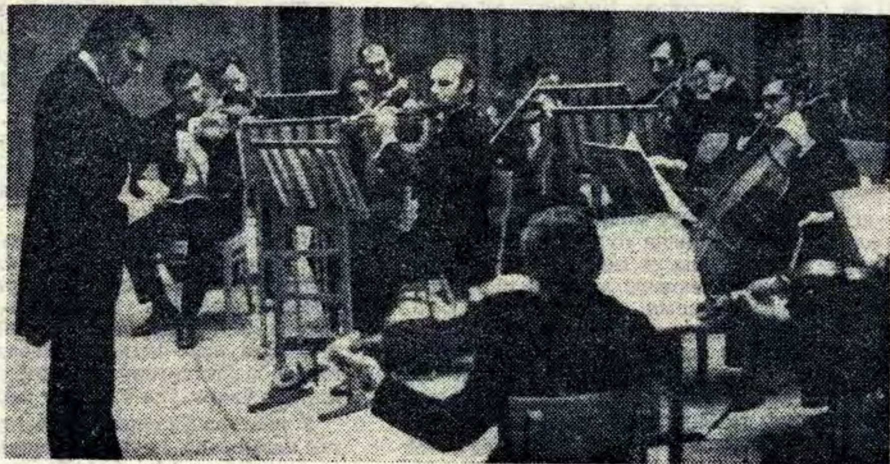
Чаму некаму не спадабалася назва Брацкі, цяжка, вядома, высветліць. Ва ўсякім разе, чалавек, які хоць крыху знаёмы з гісторыяй Беларусі, ведае, што так званыя брацтвы, якія ўзніклі ў першай палове XV стагоддзя, былі цэнтрамі асветніцкай думкі, яны арганізоўвалі школы, бібліятэкі, дамы прытулку для беларускага насельніцтва. Менавіта з асяроддзя аднаго з брацтваў выйшаў Францішак Скарына.

Так што старая назва завулка і напамінала пра пэўны гістарычны кавалак нашай гісторыі. І раптам стаў ён называцца Музычным, хоць з музыкай нічога тут не звязана.

Мне здаецца, што трэба вярнуць завулку яго старую назву, і недзе ў пачатку яго на спецыяльнай дошцы, як гэта ў нас робіцца, паведаміць, адкуль ідзе назва «Брацкі».

І. БЕЛЯКОЎ.

СЕЛЕТНІ канцэртны сезон у сталіцы Беларусі надзвычай інтэнсіўны: калектывы і салісты выступаюць амаль штовечар на ўсіх эстрадах горада. Меламаны нават скардзяцца: не паспець на кожную цікавую праграму, не «злавіць» усе папулярныя імёны. І сапраўды, калі адначасова даюцца канцэрты у філарманічнай, напрыклад, зале і ў зале музычнай школы, аматар музыкі, не адразу можа выбраць, куды яму пайсці сёння. Фестываль камернай музыкі і канцэрты ў гонар знамянальнай даты—50-годдзя стварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, вечары славутых лаўрэатаў сусветных і ўсесаюзных конкурсаў, дэбюты маладых выканаўцаў і гастролі замежных майстроў прыцягваюць увагу шматлікіх слухачоў. Не паспяваюць аператыўна адгукнуцца і рэцэнзенты. Сёння мы расказваем пра некаторыя канцэрты мінулага тыдня, які таксама быў вельмі разнастайны па жанрах выканаўчага майстэрства. Да ярка асветленых залаў у цэнтры горада і ў рабочых раёнах спяшаліся сотні заўзятых меламанаў і тысячы маладых аматараў музычнага мастацтва. Яны сустракаліся з хараством і багаццем чалавечага духу, адкрывалі для сябе прыгажосць людскіх мар і здзяйсненняў.

ВЫСОКІ КЛАС

АДНОЙ з самых яркіх старонак фестывалю камернай музыкі, які закончыўся ў нашай рэспубліцы, было выступленне Маскоўскага камернага аркестра пад кіраўніцтвам Антона Шароева. Імя гэтага выдатнага музыканта ўжо добра вядома беларускім аматарам музыкі. Кіеўскі камерны аркестр, стваральнікам якога ў 1964 годзе быў Антон Шароеў, не раз гастраліраваў у многіх канцэртных залах краіны і за рубяжом. Украінскі аркестр карыстаўся вялікай папулярнасцю сярод аматараў класічнай музыкі і меў добрую прэсу. У 1969 годзе ў Маскве быў арганізаваны яшчэ адзін камерны аркестр (першы, дарэчы,—шырока вядомы калектыў пад кіраўніцтвам Рудольфа Баршая). Мастацкім кіраўніком новага аркестра быў запрошаны з Кіева Антон Шароеў. За два гады сумеснымі намаганнямі музыкантаў і дырыжора быў створаны цікавы творчы калектыў. У яго рэпертуары — творы Баха, Гендэля, Бартака, Свірыдава, Б. Чайкоўскага. Прыйшоў і першы міжнародны поспех — паспяховыя выступленні на фестывалях камернай музыкі ў Плоўдзіве і Сафіі, удалыя гастролі ў Заходнім Берліне. І вось аркестр Антона Шароева перад беларускімі слухачамі. За час фестывалю з яго мастацтвам пазнаёміліся жыхары Гомеля, Гродна, Ліды і Мінска.

Сваімі ўражаннямі ад канцэрта дзеліцца мастацкі кіраўнік Мінскага камернага аркестра Юрый Цырук:

— З Антонам Шароевым я знаёмы яшчэ па яго выступленнях ў скрыпічным квартэце, дзе ён іграў разам з Рудольфам Баршаем, па рабоце з Кіеўскім камерным аркестрам. Трэба сказаць, што гэта работа дала тады выдатныя вынікі — украінскі калектыў вельмі хутка заваяваў папулярнасць і прызнанне. Тут хочацца, дарэчы, прывесці словы музычнага аглядальніка «Советской культуры», напісаныя пасля першых канцэртаў новага аркестра: «Рэдка якому з музычных калектываў у першыя ж месяцы творчага жыцця ўдалося дасягнуць такіх поспехаў, як Кіеўскаму камернаму аркестру». І вось сёння я пазнаёміўся з новым Шароевым — кіраўніком Маскоўскага камернага. Адразу скажу — гэта вельмі добры ансамбль, у які ўваходзяць выдатныя, чуйныя музыканты. Аркестр добра сыграны, яго вызначае дасканаласць сумеснага музыцыравання. Гэтага музыканты дабіліся за два гады работы. Такі кароткі тэрмін характарызуе Антона Шароева як выдатнага педагога. Праўда, у яго руках удзячны матэрыял — у аркестр былі запрошаны выпускнікі Маскоўскай кансерваторыі і Інстытута імя Гнесіных.

У канцэрце, які быў сыграны перад мінскай аўдыторыяй, Антон Шароеў яшчэ раз пацвердзіў свой высокі дырыжорскі клас. Гэта дырыжор эмацыянальны, ён тонка адчувае ўсе сэнсавыя нюансы твора, умее падкрэсліць іх. Бездакорна, напрыклад, была інтэрпрэтавана Сюіта № 2 сі-мінор Баха. Яе роўнае і ўзнёслае выкананне, узмоцненае сола флейтыста Леаніда Мірановіча, на маю думку, цалкам перадало дух бахаўскага твора.

Добра была сыграна і Музыка для камернага аркестра Георгія Свірыдава. Тут яшчэ раз пацвердзіліся лепшыя якасці аркестра: натуральнасць і арганічнасць музычных рашэнняў, строгасць формы, паўнаважкасць музычнай фразы. Хочацца адзначыць і сола валторны ў выкананні Міхаіла Фрайдмана.

Некалькі спрэчным здалася мне трактоўка аркестрам Дывертысмента для струнных Бартака. Мне здаецца, што гэты твор прагучаў празмерна экспрэсіўна. Іншы раз гэта нават перашкаджала Антону Шароеву дакладна перадаць увесь аўтарскі тэкст. Такіх адносін да тэксту хацелася б і ў Шасцігалосым рэчыркары з «Музычнага дару» Баха...

АРКЕСТР Антона Шароева даў у беларускай сталіцы ўсяго адзін канцэрт — першы канцэрт. Будзем жа спадзявацца, што гастрольныя дарогі не раз яшчэ прывядуць гэты цудоўны калектыў на сцэну Беларускай філармоніі.

ПОСПЕХАЎ У ДАРОЗЕ

Каўнаўскі дзяржаўны хор існуе ўсяго другі сезон. Мастацкі кіраўнік хору — Пятрас Бінгаліс, хормайстар — Альгімандас Мішэйціс. У праграме — творы класікаў літоўскай музыкі Чурлёніса і Груодзіса, сучасных літоўскіх аўтараў, заходняя, руская і савецкая харавая музыка. У снежні гэтага года хор выканае славуты «Рэквіем» Моцарта.

Паездка ў сталіцу Беларусі — адна з першых паездак калектыву за межы рэспублікі. Канцэрт літоўскіх спевакоў прынёс сапраўдную асалоду беларускім аматарам харавых спеваў.

Уражаннем ад выступлення Каўнаскага дзяржаўнага хору дзеліцца мастацкі кіраўнік хору Беларускага тэлебачання і радыё, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Віктар Ройда:

— Калектыў, здаецца, вельмі перспектыўны. Яго поспех, на маю думку, гэта ў першую чаргу — вернасць вялікім традыцыям літоўскага харавога спявання. Аб тым, як беражліва нашы літоўскія сябры захоўваюць гэтыя традыцыі, як іх памнажаюць, гаварыць не трэба—гэта агульнавядома.

Што прываблівае ў Каўнаскім хоры? Перш за ўсё — свежасць, маладосць і «роўнасць» галасоў. Хор спявае ў манеры «нон вібрата». Гэта дае магчымасць вырашыць праблему чысціні строю і акордаў. Да «плюсаў» хору трэба дадаць і добры баланс харавых партый, добрае акорднае гучанне. Неабходна адзначыць і бездакорную дыкцыю хору, шырокія маштабы харавога гучання: ад тонкага піянісіма (у «Калыханцы» Брамса) да моцнага фарцісіма (у фінале хору з 1-й сімфоніі Скрабіна «Слава мастацтву»).

Спадабалася мне і праграма канцэрта, асабліва яго другая частка, складзеная з твораў літоўскіх аўтараў розных гадоў. Вельмі цёпла, «з сэрцам» выкананы літоўскія прыказкі і прымаўкі на музыку Дварыёніса і Баранзайтэ. Хор паказаў высокую тэхніку і здолеў, на мой погляд, цалкам вырашыць пастаўленыя аўтарамі задачы.

Прыемным сюрпрызам была беларуская народная песня «Павей, вецер» у апрацоўцы Пукста. Выдатна выканала яе салістка Анілора Буяўскіне. Дырыжору Мішэйцісу ўласціва глыбокае пранікненне ў музычны вобраз. «Упісаўся» ў ансамбль і наш добры знаёмы, арганіст А. Васіляйскас. Ён віртуозна выканаў творы Баха і Чурлёніса.

Каўнаскі дзяржаўны хор выйшаў на шырокі творчы шлях. Пажадаем жа нашым сябрам поспехаў у дарозе.

МОВАЙ БАРТАКА І РАВЕЛЯ

Вось ужо сорак гадоў, калі гаворка заходзіць пра сучасную французскую камерную музыку, абавязкова называюць імя Лёвенгута. Менавіта чатыры дзесяцігоддзі таму выпускнік Парыжскай кансерваторыі, скрыпач Альфрэд Лёвенгут стварыў скрыпічны квартэт, якому давялося стаць адным з самых вядомых камерных ансамбляў Францыі. За гэтыя гады квартэт стаў сталым, вопытным, калі так можна сказаць, «стабільным» калектывам. У яго рэпертуары самыя складаныя творы Дэбюсі, Равеля, Бетховена, сучасных французскіх кампазітараў. Высокі мастацкі густ і музычны клас квартэт Лёвенгута не раз пацвярджаў у час гастрольных паездак (а ён аб'ездзіў амаль увесь свет). Французскія музыканты ігралі на сусветна вядомых фестывалях у Зальцбурзе, імя Пабла Казальса ў Прадэ, Плоўдзіўскім у Балгарыі, Берлінскім і Пражскім фестывалях.

І вось — упершыню гастролі ў СССР. Канцэрт у Мінску, сустрэча з беларускімі аматарамі камернай музыкі. Адзначым адразу — канцэрт артыстаў з берагоў Сены прайшоў з велізарным поспехам. Высокая тэхніка, артыстызм, тонкае выканаўчае майстэрства французскіх музыкантаў магло задаволіць самага патрабавальнага слухача. Квартэт вельмі добра сыграны. Кожны з членаў ансамбля — выдатны саліст, віртуозна валодае інструментам і ў той жа час падпарадкоўвае сваё майстэрства адзіным ансамблевым задачам.

Пасля канцэрта карэспандэнт «ЛіМа» сустрэўся з французскімі музыкантамі і задаў ім некалькі пытанняў.

— Перш за ўсё чытачам штотыднёвіка хацелася б крыху бліжэй пазнаёміцца з удзельнікамі квартэта.

— У гэтым складзе мы іграем усяго чатыры гады, калі да нас прыйшоў наш самы малады музыкант — другая скрыпка Жан-П'ер Сабурэ,— расказвае альтыст Ражэ Рош. — Віяланчэліст Ражэ Лёвенгут у калектыве пятнаццаць гадоў, а я — ужо дваццаць сем. Усе мы вучыліся ў Парыжскай кансерваторыі, вядома, у розныя гады. І ўсе атрымалі ў свой час пры заканчэнні першую прэмію. Заснавальнік квартэта Альфрэд Лёвенгут — не толькі музыкант-выканаўца, але і дырыжор, педагог. У яго сем аркестраў, у якіх іграюць музыканты ад 5 да 20 гадоў. Гэта яго вучні, «аднадумцы». 60 вучняў у Ражэ Лёвенгута. Альфрэд Лёвенгут яшчэ, дарэчы, і прэзідэнт французскага таварыства аматараў камернай музыкі.

— Мінскім слухачам спадабалася не толькі ваша віртуозная ігра, але і цудоўныя, прыгожыя інструменты, якія гучаць мякка і на дзіва чыста. Нехта нават выказваў думку, што скрыпка Альфрэда Лёвенгута зроблена славутым Страдзівары...

— Гэта нам гавораць ужо не ўпершыню. — У гутарку ўступае Ражэ Лёвенгут. — Не, гэта зусім сучасныя інструменты, яны зроблены ў Парыжы дзесяць гадоў таму французам Міланам. Што ж, як бачыце ёсць яшчэ добрыя майстры!

— Пытанне мсье Альфрэду Лёвенгуту як прэзідэнту таварыства аматараў камернай музыкі. Як вы ацэньваеце сучасны стан камернай музыкі?

— Ёсць шмат добрых, выдатных музыкантаў і ансамбляў. Расце папулярнасць камернай музыкі. А вось кампазітары, на маю думку, не паспяваюць за гэтым. Пасля Бэлы Бартака настаў нейкі застой. Замест музыкі сучасныя кампазітары прапануюць нам іграць і слухаць нешта такое... (Альфрэд Лёвенгут бярэ некалькі акордаў-дысанансаў). А гэта не музыка!

— Здаецца, Гайдн сказаў, што квартэт — гэта гутарка чатырох разумных людзей. За столькі гадоў у вашага квартэта з'явілася, пэўна, агульная мова, ёсць нейкія традыцыі...

— Вядома ж, ёсць. І галоўная традыцыя — іграць толькі добрую музыку, гаварыць разумнай, зразумелай людзям мовай, мовай Бартака, Равеля, Шастаковіча.

Барыс ГЕРСТАН.

АБ ДЗЯРЖАЎНЫМ ПЯЦІГАДОВЫМ ПЛАНЕ РАЗВІЦЦЯ НАРОДНАЙ ГАСПАДАРКІ СССР НА 1971—1975 ГАДЫ І АБ ДЗЯРЖАЎНЫМ ПЛАНЕ РАЗВІЦЦЯ НАРОДНАЙ ГАСПАДАРКІ СССР НА 1972 ГОД

Даклад Старшыні Савета Міністраў СССР дэпутата А. М. КАСЫГІНА

(Заканчэнне. Пачатак на 2-й стар.)

Выкананне гэтай праграмы забяспечыць значнае павышэнне дабрабыту ўсяго савецкага народа, кожнай сям'і, закране ўсе бакі матэрыяльнага і духоўнага жыцця насельніцтва. У гэтым наглядна праяўляецца перавага сацыялістычнага ладу.

У дзевятай пяцігодцы рэальныя даходы на душу насельніцтва павялічацца на 31 працэнт. Грашовыя даходы насельніцтва ў 1975 годзе ўзрастуць у параўнанні з 1970 годам на 78 мільярдаў рублёў. З гэтай сумы 22 мільярды рублёў складуць асігнаванні на правядзенне новых дзяржаўных мерапрыемстваў па павышэнню ставак і акладаў заработнай платы, памераў пенсій, дапамог, стыпендый і іншых мерапрыемстваў.

Большая частка гэтых сродкаў прызначаецца на павышэнне мінімуму заработнай платы, а таксама ставак і акладаў сярэднеаплачваемых рабочых і служачых. Стаўкі і аклады будуць павышацца на працягу пяцігоддзя паслядоўна па раёнах Савецкага Саюза.

Адначасова па гэтых раёнах будзе спынена спагнанне падаткаў з заработкаў рабочых і служачых да 70 рублёў у месяц і зніжаны ў сярэднім больш чым на адну трэць падаткі з заработкаў да 90 рублёў у месяц. Побач з павышэннем ставак і акладаў на працягу 1972—1974 гадоў будуць павялічаны даплаты работнікам за работу ў начны час.

У цэлым сярэднемесячная заработная плата рабочых, інжынерна-тэхнічных работнікаў і служачых, уключаючы работнікаў саўгасаў, дасягне ў 1975 годзе амаль 150 рублёў, а з улікам прадастаўляемых ільгот за кошт грамадскіх фондаў перавысіць 200 рублёў у месяц.

У пяцігадовым плане прадугледжаны буйныя меры па павышэнню жыццёвага ўзроўню непрацаздольных членаў грамадства — паляпшэнне пенсійнага забеспячэння і сацыяльнага страхавання. Павышаюцца мінімальныя размеры пенсій па старасці, а таксама пенсіі інвалідам і сем'ям, якія страцілі карміцеля.

У нашай краіне дзейнічае сістэма рознабаковай дапамогі дзяржавы сем'ям у выхаванні падрастаючага пакалення, асабліва мнагадзетным сем'ям. У дзевятай пяцігодцы гэта сістэма дапаўняецца ўвядзеннем дапамог на дзяцей у малазабяспечаных сем'ях, у якіх сукупны даход на аднаго члена сям'і не перавышае 50 рублёў у месяц. Асаблівая ўвага ўдзяляецца жанчыне-маці. Устанаўліваецца стопрацэнтная аплата водпуску па цяжарнасці, незалежна ад стажу работы. Павялічваецца колькасць аплатных дзён па догляду хворага дзіцяці. Уводзяцца і іншыя льготы для працуючых жанчын.

Цяпер толькі ў дзяржаўных настаянных дзіцячых яслях і садах выхоўваецца 9,4 мільёна дашкольнікаў, 5,5 мільёна вучняў знаходзяцца ў школах з прадоўжаным днём. У гэтай пяцігодцы будзе пабудавана дашкольных установ больш чым на 2 мільёны месц, а колькасць вучняў у школах і групах з прадоўжаным днём узрасце на 1,7 мільёна чалавек.

На XXIV з'ездзе КПСС было прынята рашэнне аб датэрміновым пагашэнні дзяржаўных унутраных пазык, выпушчаных у 1947—1956 гадах. У адпаведнасці з гэтым рашэннем пагашэнне пазык пачнецца ў 1974 годзе. У плане прадугледжана выдзеліць на гэтыя мэты па 1 мільярду рублёў у 1974 і 1975 гадах.

На дабрабыце народа ўсё больш будзе адбівацца развіццё і ўдасканаленне **бытавога абслугоўвання насельніцтва.** За пяцігоддзе аб'ём бытавых паслуг павялічыцца ў цэлым па краіне прыкладна ў два разы, а ў сельскай мясцовасці амаль у 3 разы.

Вялікае развіццё атрымае **жыллёва-камунальнае будаўніцтва.** За пяцігоддзе будуць пабудаваны жылыя дамы агульнай плошчай 580 мільёнаў квадратных метраў. Намечана значна павысіць добраўпарадкаванне гарадоў і вёсак.

Вялікая ўвага ўдзелена **ахове здароўя працоўных, развіццю фізкультуры і спорту.**

Камуністычная партыя і Савецкі ўрад надаюць першараднае значэнне **павышэнню культурнага ўзроўню народа,** ідэйнаму выхаванню і задавальненню ўзрастаючых духоўных патрэбнасцей савецкіх людзей.

Гаворачы аб эканамічных і арганізацыйных мерах па выкананню дзевятага пяцігадовага плана, прамоўца адзначыў, што сучасны этап развіцця савецкай эканомікі, велізарнае павелічэнне маштабаў вытворчасці, яе інтэнсіфікацыя патрабуюць павышэння ўзроўню кіраўніцтва гаспадаркай. У цэнтры ўсёй эканамічнай і арганізатарскай работы павінны быць клопаты аб выкананні заданняў па павышэнню дабрабыту народа, паскарэнню навукова-тэхнічнага прагрэсу і павышэнню эфектыўнасці вытворчасці.

Галоўнае для выканання пяцігодкі — гэта забеспячэнне **росту прадукцыйнасці працы.** У прамысловасці 87 працэнтаў прыросту прадукцыі павінна быць атрымана за кошт павышэння прадукцыйнасці працы, у будаўніцтве — 95 працэнтаў; на дзеючых прамысловых прадпрыемствах, на чыгуначным транспарце і ў сельскай гаспадарцы ўвесь прырост вытворчасці павінен быць атрыман без павелічэння колькасці работнікаў.

Для дасягнення высокіх тэмпаў росту прадукцыйнасці працы неабходна паслядоўна праводзіць выпрацаваную партыяй палітыку ў галіне заработнай платы, укараняць тэхнічна абгрунтаваныя нормы.

Павышэнне мінімуму заработнай платы, ставак і акладаў сярэднеаплатных рабочых і служачых дасць магчымасць узняць ролю тарыфнай сістэмы, узмацніць зацікаўленасць работнікаў у росце прадукцыйнасці працы.

Аплата працы ў калгасах таксама павінна садзейнічаць росту прадукцыйнасці працы ў сельскагаспадарчай вытворчасці. У мінулай пяцігодцы большасць калгасаў перайшла да гарантаванай штомесячнай грашовай аплаты працы калгаснікаў. Гэту сістэму неабходна паўней выкарыстоўваць для павелічэння грамадскай вытворчасці, росту прадукцыйнасці працы, павышэння ўраджайнасці сельскагаспадарчых культур і прадуктыўнасці жывёлагадоўлі, паляпшэння выкарыстання сродкаў вытворчасці калгасаў.

Задача вялікай важнасці — **паляпшэнне выкарыстання асноўных фондаў.** За кошт поўнага выкарыстання магутнасцей дзеючых прадпрыемстваў у дзевятай пяцігодцы намечана атрымаць больш як 5 мільёнаў тон сталі, каля 8,5 мільёна тон угнаенняў, 1,8 мільёна тон цэменту, звыш 30 мільёнаў пар абутку і значную колькасць іншай прадукцыі.

Адна з важнейшых задач органаў гаспадарчага кіравання — забяспечыць неабходныя ўмовы для шпаркага **ўкаранення дасягненняў навукі і тэхнікі.**

У гэтым пяцігоддзі будуць перагледжаны дзеючыя аптовыя цэны. Маецца на ўвазе знізіць аптовыя цэны на асноўныя віды машынабудаўнічай прадукцыі на 10—12 працэнтаў, а на вырабы электронікі, прыборабудавання, радыётэхнікі, электратэхнікі — у яшчэ большым размеры.

Што датычыць розніўных цэн, то, як гэта было вызначана Дырэктывамі XXIV з'езда КПСС, на працягу пяцігодкі прадугледжваецца іх стабільнасць, а па меры накаплення таварных рэсурсаў — зніжэнне цэн на асобныя віды тавараў. Камітэт цэн і яго органы на месцах абавязаны ўзмацніць кантроль за правільнасцю ўстанаўлення цэн, асабліва на новыя віды вырабаў, не дапускаць парушэння дзяржаўнай дысцыпліны цэн.

Асноўнай крыніцай фінансавання расходаў дзяржавы ў гэтай пяцігодцы будуць накапленні сацыялістычнай гаспадаркі. Галоўным сродкам росту даходнасці з'яўляецца павышэнне эфектыўнасці вытворчасці. Таму перад гаспадарчымі арганізацыямі ставіцца задача — мабілізаваць усе крыніцы накаплення, эканоміна выдаткоўваць дзяржаўныя сродкі, эканоміць ва ўсім. Рэжым эканоміі — гэта абавязковая ўмова паспяховай барацьбы за высокую эфектыўнасць сацыялістычнай вытворчасці.

У гэтай пяцігодцы трэба будзе завяршыць перавод усіх гаспадарча-разліковых прадпрыемстваў і арганізацый галін матэрыяльнай вытворчасці і сферы абслугоўвання на новы метад планавання і эканамічнага стымулявання.

Важнай мерай далейшага ўдасканалення арганізацыйнай структуры кіравання ў прамысловасці з'яўляецца стварэнне новых і **развіццё існуючых аб'яднанняў,** а ў сельскай гаспадарцы — далейшае пашырэнне вытворчага кааперавання, утварэнне аграрна-прамысловых прадпрыемстваў і аб'яднанняў.

Выкананне напружаных і складаных задач, намечаных пяцігадовым планам, патрабуе рашучага **ўмацавання дзяржаўнай дысцыпліны, павышэння адказнасці ва ўсіх звеннях гаспадарчага кіравання.** Галоўным крытэрыем ацэнкі дзейнасці міністэрстваў, аб'яднанняў, прадпрыемстваў павінна стаць выкананне пяцігадовага плана і яго гадавых заданняў па ўсіх паказчыках. Гутарка ідзе перш за ўсё аб адказнасці перад дзяржавай — за выкананне планавых заданняў і абавязацельстваў па кааперавaных пастаўках, за выкананне планаў па ўсёй наменклатуры прадукцыі, перад спажыўцом — за якасць прадукцыі, і перад сваім калектывам — за арганізацыю вытворчасці, якая забяспечвае высокую прадукцыйнасць працы. За невыкананне планавых заданняў і дагаворных абавязацельстваў павінны безумоўна прымяняцца эканамічныя і адміністрацыйныя санкцыі.

Камуністычная партыя і Савецкая дзяржава высока цэняць кадры гаспадарчых кіраўнікоў, адносяцца да іх з давер'ем і вялікай павагай. Але давер'е заўсёды павінна спалучацца з высокай патрабавальнасцю.

У кожным звяне кіравання павінна быць павышана персанальная адказнасць кіраўнікоў за эканамічную і тэхнічную абгрунтаванасць прымаемых рашэнняў, за правільнае выкарыстанне матэрыяльных сродкаў і працоўных рэсурсаў, за дакладнае выкананне дзяржаўных заданняў.

Затым А. М. Касыгін азнаёміў дэпутатаў з Дзяржаўным планам развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1972 год.

Выкананне яго заданняў, сказаў ён, у многім перадвызначае паспяховае выкананне ўсёй пяцігодкі. У плане на 1972 год намячаюцца істотныя зрухі ў структуры прамысловай вытворчасці. Прадугледжаны апярэджваючыя тэмпы развіцця галін прамысловасці, якія выпускаюць тавары народнага спажывання. Значна ўзрастаюць рэсурсы, якія накіроўваюцца на далейшае ўмацаванне матэрыяльна-тэхнічнай базы сельскай гаспадаркі.

Капітальныя ўкладанні на развіццё сельскай гаспадаркі ў 1972 годзе за кошт дзяржаўных сродкаў і сродкаў калгасаў прадугледжаны ў аб'ёме 22,9 мільярда рублёў.

У 1972 годзе трэба будзе выканаць капітальныя работы ў аб'ёме 92,5 мільярда рублёў, што на 5,7 працэнта больш, чым чакаецца ў 1971 годзе.

На аснове значнага развіцця ўсіх галін матэрыяльнай вытворчасці нацыянальны даход краіны ў 1972 годзе ўзрасце на 6,2 працэнта. Прыкладна 83 працэнты прыросту нацыянальнага даходу павінны быць атрыманы за кошт павышэння прадукцыйнасці працы. Рэальныя даходы на душу насельніцтва прадугледжваецца павялічыць на 5,2 працэнта.

Будзе прадоўжана ў вялікіх маштабах жыллёвае і культурна-бытавое будаўніцтва. У 1972 годзе будуць пабудаваны жылыя дамы агульнай плошчай 115,1 мільёна квадратных метраў. Пашырыцца сетка дзіцячых садоў і ясляў, устаноў народнай асветы, культуры і аховы здароўя.

У раздзеле аб знешнеэканамічных сувязях нашай краіны тав. А. М. Касыгін сказаў, што Пленум ЦК КПСС, які адбыўся, аднадушна адобрыў актыўныя і мэтанакіраваныя дзеянні Цэнтральнага Камітэта па ажыццяўленню знешнепалітычнага курса XXIV з'езда КПСС.

Як адзначалася на Пленуме ЦК КПСС, галоўная сіла савецкай знешняй палітыкі заключаецца ў тым, што яна абапіраецца на ўсенародную падтрымку, на высокую палітычную і працоўную актыўнасць рабочага класа, калгаснага сялянства, нашай інтэлігенцыі.

Прамоўца адзначыў, што працоўны подзвіг савецкага народа за гады ўсіх пяцігодак стаў самым пераканаўчым сусветна-гістарычным доказам вялікіх пераваг новага грамадскага ладу, правільнасці марксісцка-ленінскіх ідэй, непераможнасці справы нашай слаўнай Камуністычнай партыі.

Дакладчык падрабязна спыніўся на развіцці эканамічнага супрацоўніцтва краін сацыялізма. У дзевятай пяцігодцы, сказаў ён, тавараабарот Савецкага Саюза з краінамі-членамі СЭУ перавысіць 77 мільярдаў рублёў, гэта значыць узрасце ў паўтара раза ў параўнанні з аб'ёмам гандлю ў 1966—1970 гадах. Краіны-члены СЭУ, якія выкарыстоўваюць пераводны рубель у якасці калектыўнай сацыялістычнай валюты, надзейна ахоўваюць сябе ад рознага роду ўздзеянняў валютнага крызісу, які стварае ўсё больш вострыя цяжкасці для капіталістычнай гаспадаркі.

Велізарнае значэнне для далейшага развіцця эканамічных сувязей і брацкага супрацоўніцтва будзе мець прынятая XXV сесіяй СЭУ ў ліпені 1971 года комплексная праграма сацыялістычнай эканамічнай інтэграцыі. Савецкі Саюз высока ацэньвае гэты важнейшы дакумент, што знамянуе якасна новы этап у эканамічным супрацоўніцтве сацыялістычных краін. Дзевяты пяцігадовы план развіцця народнай гаспадаркі СССР закладвае неабходную матэрыяльную аснову для рэалізацыі комплекснай праграмы сацыялістычнай інтэграцыі, якая выгадная для ўсіх удзельнічаючых сацыялістычных краін і для ўсёй садружнасці ў цэлым.

У адпаведнасці з комплекснай праграмай у гэтай пяцігодцы прадугледжваецца пачаць аб'яднанне рэсурсаў зацікаўленых краін-членаў СЭУ для вырашэння такой важнейшай праблемы, якой з'яўляецца праблема энергетычнай базы, стварэння дадатковых магутнасцей, у першую чаргу ў вытворчасці нафты, газу, цэлюлозы, вырабаў чорнай металургіі, азбесту, фосфарных угнаенняў, а таксама ў вытворчасці грузавых аўтамабіляў вялікай грузападымальнасці, сродкаў для забеспячэння перавозак грузаў у кантэйнерах, сродкаў механізацыі сельскагаспадарчых работ.

У новай пяцігодцы Савецкі Саюз будзе працягваць пашыраць эканамічнае супрацоўніцтва і з астатнімі краінамі свету, якія выказваюць гатоўнасць да развіцця адносін на асновах роўнасці і ўзаемнай выгады. Як адзначаецца ў рашэннях Савета Эканамічнай Узаемадапамогі і ўказана ў комплекснай праграме, сацыялістычная эканамічная інтэграцыя носіць адкрыты характар і не стварае якіх-небудзь перашкод на шляху развіцця эканамічных сувязей краін-членаў СЭУ з краінамі Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі, якія сталі на шлях развіцця, а таксама з прамыслова-развітымі капіталістычнымі краінамі.

Савецкі Саюз, падкрэсліў дакладчык, будзе праводзіць паслядоўную лінію на ўсямернае развіццё знешнеэканамічных сувязей. Гэта лінія з'яўляецца арганічнай часткай ленінскай знешняй палітыкі нашай партыі і Савецкай дзяржавы.

У заключэнне тав. А. М. Касыгін сказаў: савецкі народ пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі дабіўся вялікіх перамог. Наша Радзіма ўпэўнена ідзе па шляху камуністычнага будаўніцтва, да новых вялікіх здзяйсненняў. Разам з намі ідуць народы брацкіх сацыялістычных краін. На нашым баку сімпатыі і падтрымка працоўных усяго свету.

Пяцігадовы план увасабляе эканамічную і сацыяльную палітыку, выпрацаваную нашай партыяй. Ажыццяўленне заданняў пяцігодкі значна павысіць эканамічны патэнцыял краіны, будзе садзейнічаць далейшаму развіццю сацыялістычных грамадскіх адносін.

У гэтай пяцігодцы будзе зроблен новы крок у пераадоленні істотных адрозненняў паміж горадам і вёскай, паміж фізічнай і разумовай працай. Няўхільна і паслядоўна будзе развівацца сацыялістычная дэмакратыя. Пашырыцца і ўмацуецца брацкае супрацоўніцтва саюзных рэспублік, яшчэ мацнейшай стане дружба ўсіх народаў СССР.

Выкананне заданняў пяцігодкі забяспечваецца самаадданай працай народа. Яркім выражэннем творчай актыўнасці мільёнаў працоўных служыць усенароднае сацыялістычнае спаборніцтва. З развіццём сацыялістычнага спаборніцтва звязана ўся гісторыя нашых пяцігодак, яно стала магутнай рухаючай сілай уздыму эканомікі, канкрэтным выражэннем свядомых, камуністычных адносін да працы. Аб гэтым сведчаць і абавязацельствы па выкананню заданняў пяцігодкі, узятыя калектывамі перадавых прадпрыемстваў Масквы, Ленінграда і іншых прамысловых цэнтраў, калгасаў і саўгасаў. Гэтыя абавязацельствы — новыя выдатныя прыклады творчай ініцыятывы, смелага наватарства. Настойліва і натхнёна, з глыбокім пачуццём адказнасці за ажыццяўленне высокіх мэт камуністычнага будаўніцтва працуе савецкі народ над ажыццяўленнем прадвызначэнняў XXIV з'езда ленінскай партыі.

Адзінства партыі і народа, вернасць ленінскім ідэям — у гэтым крыніца нашай сілы, залог новых перамог.

Даклад тав. А. М. Касыгіна быў выслухан з вялікай увагай і неаднаразова перапыняўся апладысментамі.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

БАЙКІ Ў ПРОЗЕ

ЖАБЯНЯ

«І піць будзем, і гуляць будзем, а час прыйдзе — паміраць будзем!» — зухавата спявала маладое жабяня пасля першай зарплаты.

Спявала яно гэту песню і пасля другой, і пасля трэцяй... Доўга спявала, трацячы сілы і здароўе. А калі прагульвала ўсе грошы, марыла: «Вось бы дачакацца такога жыцця, каб у спіртным купацца...»

І дачакалася: заспіртаванае, яно цяпер стаіць у заалагічным кабінеце.

У КАГО ДАЎЖЭЙШЫ ХВОСТ

Неяк да сарокі ў госці розныя птушкі зляцеліся. Добранька пачаставаўшыся, пачалі аб розных рэчах балбатаць. Затым, жартуючы, паспрачаліся — у каго даўжэйшы хвост... Доўга адна адной паказвалі свае хвасты, прымервалі, але так і не маглі рашыць, у каго ён даўжэйшы.

А праз дзень гэтая дробязная гісторыя ўсяму лесу вядома стала: сарока на хвасце разнесла... Дык вось у каго даўжэйшы хвост!

Я. ІВАНОЎ.

МІМАХОДЗЬ

П. ШЫБУТ

☐ *Не ўсе шукаюць ісціну—некаторыя яе хаваюць.*

☐ *Век жыві, век вучыся. А працаваць калі?*

☐ *Музыкі не любіў, але скакаў пад любую дудку.*

☐ *Толькі ў чарзе ён быў першы, і то не заўсёды.*

☐ *Не трэба забываць, што Праметэй даў агонь даросламу, а не дзіцяці.*

☐ *Да многага даходзіў не розумам, а нагамі.*

☐ *Зрабіць крок наперад можна і седзячы.*

☐ *Папугай не баіцца, што яго назавуць плагіятарам.*

☐ *Цяжка Гуліверу-падхаліму, калі ў яго начальнік—ліліпут.*

☐ *У кожнага свая галава на плячах, але не ў кожнага свой розум.*

☐ *Некралог — характарыстыка на той свет.*

☐ *Сучасны яблык разладу—цешча.*

І. БАРКОЎ

☐ *Яго прызванне — збядняць чужыя думкі.*

У. РУДЗІНСКІ

☐ *Схільнасць падслухоўваць выдаваў за імкненне прыслухоўвацца да грамадскай думкі.*

☐ *Замест таго, каб павышаць свой культурны ўзровень, павышаў голас на падначаленых.*

☐ *У прысутных на сходзе быў адсутны позірк.*

☐ *Чуць звон, ды не ведаць, дзе ён—гэта чокацца пасля пятай чаркі гарэлкі.*

☐ *У даўгі ўваходзіў, а з даўгоў вылазіў.*

У. ДАНІЛАЎ

☐ *Дзеля вас ён гатоў рызыкаваць жыццём. Вашым.*

☐ *Ставіў толькі адну ўмову—яго загады выконваць безумоўна.*

☐ *У роспачы ірваў валасы на галаве суседа.*

☐ *«Ён усё жыццё нясе свой крыж», —гаварылі пра павука-крыжавіка.*

☐ *Запальваў сэрцы супрацоўнікаў воклічам: «Гарыць план!»*

Валянцін БЛАКІТ

ПАЛЯЎНІЧАЕ ШЧАСЦЕ

Грамадзяніна народны суддзя! Грамадзяне народныя засядацелі! Высокі суд! Як на споведзі кажу: ні я, ні мае таварышы — падсудныя Рыгор Габруська, Лявон Брамка, Антось Нехвядовіч, Адась Серпужыцкі — ні ў чым не вінаваты. Адбылося страшэннае непаразуменне. І вось як. Значыцца, купілі мы ліцэнзію на адстрэл лася. Калі не верыце, то ёсць квітанцыя на пяцьдзесят рублёў. Мы ж не якія-небудзь там браканьеры... Таварыш адвакат можа пацвердзіць...

Дык вось, на досвітку ўзялі стрэльбы, патроны і законна пайшлі на лася. А ў нашым лесе рагатых развялося столькі, што дзяцей страшна стала па ягады ці грыбы пускаць: палохаюць! Асмялелі, па вёсцы шпацыруюць. Ідзе каторы сабе гэтак важна, на панадворкі заглядвае, а на сабак—ноль увагі. Нібы, паскуднік, газеты тыя чытае—ведае, што паляўнічы сезон не пачаўся, а, значыцца, яго ніхто не кране.

А тут ужо і паляўнічы сезон у разгары, і ліцэнзія ў кішэні і — не шэнціць! Увесь дзень прашвэндаліся па гушчарах—і хоць бы адзін на вочы трапіўся. Злосць разбірае. К вечару з сіл выбіліся, прагаладаліся, як ваўкі ў піліпаўку. Рашылі падсілкавацца. Канечне, што хаваць, быў грэх — кульнулі па шклянцы-другой, а мо і болей — хто там лічыў? Змяркацца стала.

Плюнулі на ўсё ды дамоў... Ідзём сабе, песню зацягнулі. Ужо і агні вёскі паказаліся. Аж раптам! Пад самым носам, у якіх дзесяці кроках стаіць рагаты! На нас — ніякай увагі. Павярнуўся да вёскі, нібы раздумвае: зазірнуць яму на агеньчык ці не... Мы, натуральна, за стрэльбы. Вось яно, паляўнічае шчасце! Ну, пастой, пастой, галубок. Пастой, родненькі. Цяпер нікуды не ўцячэш!

Адкрылі агонь. Смалім у восем ствалоў, а ён—хоць бы што... Нібы прырос да зямлі. Ужо і патроны скончыліся, а лось стаіць, быццам над намі насміхаецца. Тут мы проста звар'яцелі ад злосці. Ах ты, страшыдла ляснное! Мы ж табе пакажам... Я кінуўся да лася—і што сілы прыкладам: у пысу, у пысу...

Ну, што далей было — вы ведаеце. Так што дарма да нас грамадзянін пракурор чапляецца. Кажаце, разбілі, пашкодзілі? Дык ці ж маглі мы ведаць, што іменна ў гэты дзень на ўскрайку лесу паставяць... скульптуру лася?

І судзіць нас няма ніякай падставы. Якія ж мы хуліганы?! Мы, можна сказаць, ахвяры. Я амаль новую стрэльбу паламаў, вунь Антось і цяпер з забінтаванай рукой сядзіць — пакалечыў, калі ў гэтага ...лася пырнуў. Родным дзецям сорамна ў вочы глядзець. Уся вобласць смяецца з нашага палявання. Білеты паляўнічых і стрэльбы міліцыя ў нас паадбірала. Ды і ліцэнзія цяпер—цю-цю!.. Пяцьдзесят рублёў, як у яму, выкінулі... Каго ж судзіце?

МЕТАДАМ ПАРАЎНАННЯ

— Я думаю, Вілі, што гэты рэспубліканец Рычард збіраецца застацца ў сенаце яшчэ на адзін тэрмін.

— А што, Майкл, ты гутарыў з ім ці што-небудзь у прэсе вычытаў?

— Не, я кіруюся іншым.

— Цікава, чым? Што ў цябе за метад разгадваць планы нашых сапернікаў?

— Гэты сенатар Рычард зноў абяцае выбаршчыкам малочныя рэкі і манную кашу з неба.

— Ну, і што з таго?

— Як што?! Я і сам так рабіў, калі збіраўся застацца яшчэ на адзін тэрмін у сенаце.

М. ДУБОЎСКІ

ГАНАРЛІВАСЦЬ

— Без нас як вы б
На свет глядзелі? —
Вачам сказалі акуляры
І ...тут жа запацелі.

В. ТКАЧОЎ.

З УЗБЕКСКАГА НАРОДНАГА ГУМАРУ

Махляр на хітрага ката
Падобны часам бывае:
То ціхі ён, як сірата,
То кіпці раптам выпускае.

Пераклаў В. ЛАЎРЫНОВІЧ.

ЦЫТАТЧЫК

Ён у дакладах ужываць
Любіў цытат настолькі многа,
Што... сам сябе стаў цытаваць
І абакраў—сябе самога.

М. ВЯРШЫНІН.

Анатоль ПАТАМКОЎСКІ

Перастрахоўшчыкі

Па віне маладой машыністкі ў даведцы на імя грамадзяніна Бяспальчыка была дапушчана недакладнасць: даведка была выдадзена Пяспальчыку. Бяспальчык звярнуўся да рэферэнта.

— Я б хацеў гэта выправіць, — сказаў ён.

— Напішыце заяву, — сказаў рэферэнт. — Я далажу начальніку заўтра.

— Навошта турбаваць начальніка? — здзівіўся Бяспальчык. — Усё ж тут і так ясна.

— Безумоўна, — адказаў рэферэнт. — Асабіста мне абсалютна ясна. Я б усё ўладкаваў за адну мінуту, але мой начальнік ідыёт... Ён абавязкова прычэпіцца.

Бяспальчык накіраваўся да начальніка і растлумачыў яму сутнасць справы.

— Звычайная няўважлівасць машыністкі, — сказаў начальнік. —Не варта браць блізка да сэрца. Загадчык улічыць. Я перадам яму ўсё, як вы мне расказалі.

— Загадчык?

— Так, — адказаў начальнік,— на жаль. Мне ваша справа абсалютна ясная, але загадчык такі крэтын... Можаце мне паспачуваць...

Загадчык прыняў Бяспальчыка на другі дзень.

— Недарэчная гісторыя, — сказаў ён, выслухаўшы тлумачэнні.— Я ўсё зраблю. Дырэктар не будзе ствараць перашкод.

— Дырэктар?!—усклікнуў Бяспальчык.

Загадчык развёў рукамі.

— Калі б гэта ад мяне залежала. Я вас добра разумею: дробязь, пустая фармальнасць. Але дырэктар прыдуркаваты. Ён можа потым паставіць пытанне...

Бяспальчык пайшоў да дырэктара. Дырэктар адразу ж выправіў недакладнасць самапіскай і вярнуў Бяспальчыку дакумент.

— Прашу прабачэння, што турбаваў вас такой дробяззю, — сказаў Бяспальчык.

— Нічога не зробіш,—сказаў дырэктар.—Вы самі бачыце, у якіх умовах я працую. Усе мае падначаленыя — разумова недаразвітыя! Кроку без мяне ступіць не могуць.

Калі вечарам Бяспальчык расказаў нам пра гэта ў «Какосе», Зыля зазначыў:

— Ва ўсёй гэтай гісторыі сапраўдны крэтын ты. Чаму ты сам не выправіў памылку?

З польскай
пераклаў **М. НАВІЦКІ.**

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 08847

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва —33-22-19, бухгалтэрыі—32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.